

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

Liina Reinsaar

**Kohalike elanike käsitletud Viru Keemia Grupi
fosforiidiuuringute kohta**

Bakalaureusetöö

Juhendaja Maie Kiisel (MA)

Tartu
2013

SISUKORD

Sissejuhatus	3
I TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	6
1. Administratiiv-poliitiline süsteem <i>versus</i> kohalikud elanikud	6
2. Fosforiidi käsitlemise kontekst Eestis	10
2.1 Fosforiidisõja liikumine 1980-ndatel	10
2.2 Fosforiidiuuringud VKG pilgu läbi	13
2.3 Kohalikud elanikud ja eksperdid	20
3.3 Kohalike elanike ja ekspertide erinevad lähtekohad	25
3. Uurimisküsimused	27
II METOODIKA JA VALIM	28
1. Meetod	28
1.1 Meetodikriitika	29
2. Valim	29
2.1 Informantide koondandmed	31
3. TULEMUSED	33
3.1 Interaktsioon fosforiidi üle	33
Tabel 2. Intervjueeritute infoallikad ja suhtumine neisse	40
3.2 Kohalike elanike fosforiidi kontekst, fosforiidi ajalugu ja fosforiidi mõju tulevikule	41
Tabel 3. Fosforiidi ja fosforiidisõja mõtestamine intervjueeritute poolt	53
3.3 Kohalike elanike arusaam ja teadlikkus VKG fosforiidiuuringutest	54
Tabel 4. VKG rollide mõtestamine	64
III JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	65
1. Järeldused	65
2. Diskussioon	71
KOKKUVÕTE	75
SUMMARY	77
Kasutatud kirjandus	79
Lisa 1	83
Lisa 2	88
Lisa 3 Intervjuu kava	90

Sissejuhatus

Minu uurimistöö kontekst saab alguse ajast, mil olin üheaastane. Siis, 1987. aastal, avalikustati Eesti TV saatesarjas „Panda” Nõukogude Liidu valitsuse programm fosforiiditööstuse rajamiseks Virumaale.

Täna töotan ma üsna vastse virumaalasena Viru Keemia Grupis (VKG) avalike suhete osakonnas pressiesindajana. See sama ettevõtte avalikustas 2011. aasta suve lõpu poole plaani asuda kaardistama fosforiidi kasutuse võimalusi. VKG juhatuse liige Jaanus Purga andis toona teada, et ettevõtte uurib Lääne- ja Ida-Virumaa piiril asuvat fosforiidimaardlat, lisades, et võimalikke kohti kaevanduse avamiseks on kolm-neli (Karnau 2011a).

See kavatsus on taas üles äratanud fosforiidisõja-aegsed mälestused, raamistades VKG veel kujuvõtvaid plaane avalikus kommunikatsioonis, esitades seeläbi väljakutseid minu erialasele tööle.

Juhan Aare (1999) sõnul on fosforiidisõjal Eesti ühiskonna hoiakute ja käitumise kujundajana 1980-ndate aastate lõpus omaette tähendus, mil järk-järgult kasvasid kaevanduste vastased protestilained ennastalgavaks võitluseks iseseisvuse ja vabaduse eest. See periood on paljude jaoks Eesti Vabariigi taassünni üheks verstapostiks. Seda, kuidas mõista tänast fosforiidi uurimise ja kaevandamise projekti avaliku arvamuse objektina, on veel raske öelda. Selle väljaselgitamine on minu erialaseks väljakutseks.

Kaevanduste rajamine, olenemata maavarast, on tavaliselt selle rajaja jaoks kasumlik projekt, millest peaks kasu saama ka selle läheduses elavad ümberkaudsed inimesed. Ühtegi kaevandust ei rajata tänapäeval ilma eelnevate uuringute ja kasumianalüüsideta – ühelt poolt reguleerib sellist tegevust seadus ja teisalt on selliste projektide üheks eesmärgiks ikkagi majanduslik kasu. Kasu võib olla nii rahaline kui ka sotsiaalne, kuid üsna sageli jääb see tehnokraatliku võimu ja kohaliku kogukonna vahel erinevalt mõistetavaks. Eestis on üheks lähiajaloo eredamaks näiteks kohaliku kogukonna ühtsest vastuseisust tehnokraatlikule ülemvõimule üleskutse „Tuhala Nõiakaevule APPI!”. Eesti mõistes on meie pea 1,3 miljoni elaniku juures 65037 toetushäält kindlasti arvestatav arv, võttes arvesse, et see on kogu

45227 ha Eesti pindala juures 8080 ha maa-ala, mille pärast võideldakse (Tuhala... 2013). See algatus näitas ka seda, kuidas ühe kogukonna mure ja võitlus oma kodu nimel suutis kaasata inimesi ka väljaspool kogukonda, tuues kokku nii suure hulga toetushääli. Sellised rahvaalgatused võivad innustada ka teisi kogukondi oma n-ö tagaia eest võitlema.

Üldjuhul saavad avalikkuses sõna kohalike elanike eestseisjad, keskkonnakaitsjad, kultuuriinimesed, eksperdid, ametnikud ja arendajad. Nemad on ka avaliku arvamuse kujundajad kaevandamise küsimuses. Samal ajal ei ole alust väita, et tüüpiliselt meedia kaudu, mis on üldjuhul sotsiaalsete gruppide suhtes positiivselt häälestatud, kujunevad väited esindavad kogu arvamuste variatiivsust. Siit lähtub ka minu uurimistöö eesmärk – teada saada just n-ö sõnumite võitlustandrit jälgivate kohalike elanike arvamus. Kuna eri gruppidel on erinevad sõnumid, kohati ka ülepakutud, kuid oma kontekstis loogilised, siis on huvitav uurida, mil viisil tavakodaniku tasandil põimuvad äri-, keskkonna- ja administratiivvaldkonna sõnumid.

Bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada VKG fosforiidiuuringute piirkonna kohalike elanike käsitleused – arusaam, mõtteviis, tegutsemisviis. Samuti mõista seda konteksti, kuhu nad fosforiidiuuringud paigutavad, mida nad täpsemalt teavad VKG plaanidest ja millise seose kohalik elanikkond loob VKG ja fosforiidiuuringute projekti vahele – milline võib olla seose puudumisel või olemasolul tulemus elanikkonna jaoks.

Töö teoreetilises osas käsitlen ka 80-ndate fosforiidisõda puudutavat kirjandust, et saada teada just enda uurimisteema kontekstis toimunud sündmusi ja inimeste toleaegeid käsitusi, tundmaks neid ära tänases fosforiidialases mõttevahetuses. Selleks, et mõista paremini kohalike kogukondade praktikat arendustegevuste vastuseisus ja mõtlemisviisi nende kodukoha lähedal asuvate arendustegevuste suhtes, olen lisanud oma uurimusse administratiiv-poliitilise süsteemi käsitleuse, kui keskkonnaalaste otsuste koondumispunkti, vastandumisest kohaliku kogukonnaga kui paratamatust vaatepunktide lahknemise ja ühildamatuse probleemist. Lisaks eelmise fosforiidisõja materjalidele, kui mineviku raamistusest, kasutan oma uurimuses ka analüüsi 2011. aasta teises pooles kohalikus ajakirjanduses ilmunud aramusartiklitest (teema oli pärast VKG fosforiidiarendusprojekti ilmsiks tulekut väga aktuaalne), saamaks ülevaadet meedia poolt kohalikele elanikele

pakutavatest sõnumitest. Samuti kasutan VKG poolt 2011. ja 2012. aastal korraldatud fosforiidiuuringute avaliku arvamuse uuringute tulemusi. Selliste kvantitatiivsete uuringute probleemiks kipub tavaliselt olema küsimuste ettevõttesekne püstitus, vahel ka piiratud valikvastused, mis küll annavad palju infot, kuid ei pruugi avada kohalike elanike suhtumise tegelikkust ja selle tagamaid. Meedia- ja VKG arvamusuuringute andmeid analüüsisin enda bakalaureuse tööle eelnenud seminaritöö raames. Olen täiendanud uurimust ka VKG spetsialistide empiiriliste vaatlusandmetega erinevatelt külakoosolekutelt, kuna need olid mulle kättesaadavad ja andsid eelinfot kohalike inimeste häälestuse suhtes.

Teoreetilistele ja empiirilistele eeldustele järgnevad uurimisküsimused ja metoodikapeatükk, valimi moodustamise selgitus koos uurimismeetodi ja meetodikriitikaga. Antud töös uurin Rägavere valla elanike käsitusi VKG fosforiidiuuringute suhtes. Töö lõpu osas toon välja tulemuste peatüki ja lõpetuseks omapoolsed ettepanekud kohalike elanike käsitusi mõtestamiseks, eesti- ja inglisekeelse kokkuvõtte, kasutatud kirjanduse ning lisad.

Isiklik, kuigi kaudne seotus fosforiidiküsimusega aitab mul paremini teemat mõista, kuid kätkeb ka eetilisi probleeme. Kolisin Ida-Virumaale 2011. aastal ja tegin esimest korda tutvust sealse regiooniga VKG töötaja rollis. Minu seotus VKG-ga võib paratamatult kujundada minu teemakäsitlust, kuigi püüan jääda võimalikult objektiivseks. Olen ennast tööalaselt taandanud VKG fosforiidiarenduse plaanidest. Seoses jätkuvalt aktuaalse fosforiidiuuringu teemaga võib minu bakalaureusetöö omada ka praktilist väärtust nii VKG kui ka Virumaa kohalike elanike jaoks.

Soovin avaldada tänu oma juhendajale Maie Kiiselile, kes mind väga palju innustas, õigete allikateni suunas, häid mõtteid jagas ja oli kogu protsessi juures positiivselt toeks. Samuti kuulub minu suur tänu uuringus osalenud intervjueritavatele, kes olid lahkesti nõus mind aitama ja VKG-le uuringus kasutatud andmete eest ning õppepuhkuse võimaldamise eest uurimistöö kirjutamise ajal. Oluline tänu kuulub siin ka minu lähedastele ja sõpradele, kes motiveerisid ja toetasid mind.

I TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

1. Administratiiv-poliitiline süsteem *versus* kohalikud elanikud

Administratiiv-poliitilise süsteemi funktsiooniks keskkonnakaitstes on kaitsta elanikke äriettevõtte ja kaaskodanike omavoli eest, samas luues võimalusi legitiimseks arendustegevuseks. Selles süsteemis kohtuvad erinevate huvidega osapooled, kes soovivad või on sunnitud ühe ruumi läbi seotud looduskeskkonna ja inimeste korraldamises kaasa rääkima. Eestis reguleerib neid suhteid keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadus (Keskkonnaministeeriumi... 2013a), planeerimisseadus (Planeerimis... 2013) kaevandamise küsimuses aga ka kaevandamis- ja maapõueseadus (Keskkonnaministeeriumi... 2013b) jms. Meie Eesti keskkonnaõigusi on väga tugevalt mõjutanud, mõnedes valdkondades ülimalt põhjalik regulatsiooniga, Euroopa Liidu õigused (Keskkonnaõig... 2013).

Paraku ei aita üksnes otsustamise reglementeerimisest. Kasutamata ruumi, mille üle kellelgi ütlemist poleks, jääb üha vähemaks. Kohalikud kogukonnad ja poliitilised liidrid võitlevad omavahel üha enam selle üle, kuhu võib rajada ebapopulaarseid arendusprojekte nagu vanglad, kiirteed, tööstused jms. Kogukondade üha suurenev enda eest seismine muudab selliste projektide paiknemise juba praegu paeagu et võimatuks (Dear 1992). Maavarade kasutamise planeerimisel on olukord veelgi keerulisem, sest asukohta ei saa valida sarnaselt nt kiirteele.

Ükski õiguslik lähenemine ei suuda pakkuda parimat lahendust, sest õigus on ikkagi abstraktsioon, mis ei suuda igapäevaelu mitmekesisust käsitseda ilma seda samal ajal piiramata. Nii on ka loomulik, et osalejate jaoks on keskkonnajuhtimise protsess, mille all kaevandamisega seotud küsimused lahendatakse, loomult piirav. Eesti praktika arendustegevuste juures lähtub sellest, et arendustegevust suunava otsustusprotsessi üks osa peab olema keskkonnamõjude hindamine (Keskkonnaministeeriumi... 2012c).

Keskkonnamõjude hindamise (KMH) eesmärk on anda otsustajatele teavet kõigi reaalse tegevusvariantide keskkonnamõju kohta ning teha ettepanek sobivaima lahendusvariandi valikuks (Keskkonnaministeeriumi... 2012c).

Keskseks küsimuseks on mõiste „kodu“ mõtestamine tehnokraatlikule süsteemile omaste teaduslike faktide keeles. Arendusprojektide saatus otsustakse reeglina KMH raames, mille juures kodukoha identiteeti ei tunnistata (Kiisel 2008). Sõna „kodu“ küll tuuakse sisse, aga selle kohta ei ole võrrandit (Kiisel 2013). Kiiseli (2008) sõnul peab kohalik kogukond liikuma eksperdi tasemele, otsima KMH-st näpuga järke, muutes kunstlikult arendusobjektide negatiivseid mõjusid suuremaks. Tavakodanike võimetus KMH-le avalikul arutelul vastu seista tingib olukorra, kus teaduslikult põhjendatud riskid jäävad reeglina väiksemaks ja luba ehituseks saadakse (Kiisel 2008; Dear 1992). Mõnikord jällegi on arendajatel lihtsam otsida kohti, kus kohaliku kogukonna vastuseis on väiksem, kui arendustegevusteks ei ole vajalikud just teatud geoloogilised või hüdroloogilised vms aspektid.

Kuigi kohalikud kogukonnad pole tänasel päeval nii tugevalt sidustatud kui varem, on ühine kodu endiselt nende ühendaja. Kui tehnokraatlikus keeles pole eriti võimalik „kodust“ rääkida, siis kohalikus kogukonnas on see ühendav ja liitev kogemus. Tehnokraatlikus süsteemis ei suudeta tegeleda emotsionaalsete väärtustega, millest lähtub just kohalik kogukond (Kiisel 2013). Kui ühele poolele ehk arendajatele on kodu lihtsalt maja, mida saab teise maja ehk n-ö kodu vastu välja vahetada, siis teise poole, ehk tavainimesele on see emotsionaalse väärtusega koht, kus on tema mälestused ja ajalugu. Teise majja kolides muutub kodu väärtus. See tingib vastasseisu kohaliku kogukonna ja arendajate vahel. Üsna sageli palkavad paljud arendusega tegelevad firmad endale suhtekorraldusfirmad väljastpoolt, kes ei oma kohaliku kogukonnaga isiklikku kontakti ja ei suuda nendega suhestada (Maiorino 2009). Need suhtekorraldusfirmad ei pruugi jõuda kohaliku kogukonnaga ühisele arusaamale kodust ja seda just seetõttu, et suhtekorraldusfirmad tulevad sageli ise väljastpoolt.

Esmane hinnang kohalike elanike vastuseisule eeldab tüüpiliselt, et nad on inimesed, kes soovivad jänest sõita – tahavad küll sõita, aga mitte selle eest maksta. Tuntud kohaliku kogukonna vastuseisu uurinud ekspert Al Maiorino (2009) sõnul on avalik diskursus aga

muutunud ja täna arvatakse üha rohkem, et kohalik kogukond võitleb millegi suurema vastu, mis ei pruugigi olla otseselt nende kodukoha n-ö tagaaiaga seotud. Kuidas muidu seletada seda, et vastandutakse ka sellistele objektidele nagu avamere tuulepark jms, kus reaalne objekt, mille vastu võideldakse, ei asu inimeste tagaaias, vaid geograafilises mõõtmes kuskil kaugel eemal. Kas võitlus pelgalt võidu pärast võib ka inimesi millegi nimel võitlema tuua, on ka omaette küsimus. Sageli see võib ka nii olla, eriti juhtudel, kui kohalikul kogukonnal puudub asjakohane informatsioon ja teave arendusprojekti kohta, mille vastu võideldakse (Maiorino 2009). Inimestel tekib emotsionaalne kaitserefleks enda kogukonna suhtes ja vajadus koheselt tööstuse ülemvõimu vastu võidelda, ilma et tegelikku olukorda ja võimalusi oleks teadvustatud. Maiorino (2009) sõnul saab arendaja vähemalt sellise vastuseisu põhjuse elimineerida, jagades võimalikult palju informatsiooni kogu käimasoleva projekti kohta (Maiorino 2009).

Sageli arendajad ei huvitu kohaliku kogukonnaga maha istumisest, kuna see on nende jaoks arusaamatult tülikas, põhjusel, et inimesed on nii vastumeelsed. Arendajal on oma arvamuse esitamiseks teised areenid. Planeerija Patsy Healey (2003) toob välja, et sageli pole arendaja seetõttu ka teadlik, mida tähendab kohaliku kogukonnana arendusobjekti suhtes arvamust avaldada. Healey (2003) sõnul suhtleb kumbki osapool tegelikult administratiivse süsteemiga, mitte omavahel ühise laua taga. See on ka üheks põhjuseks, miks arendajad ja kohalik kogukond ühiste aruteludeni ei jõua (Healey 2003).

Otsustusprotsesside loogika juhindub enamikul juhul ikkagi huvitatud isikute võimupositsioonist, mille järgi osalejad joonduvad. Arendajal on võimalus dikteerida, mida ta näha tahab. Administratiiv-poliitiline süsteem saab seada ainult tingimusi ja korraldada otsustamise. Nii on ka võimupositsiooniga osalejatel lihtsam tegutseda sellisel pinnal, kus nad on otsustajatele lähemal (Moulaert & Cabaret 2006).

Tänapäeval kontrollib suures osas meie keskkonnasüsteeme Euroopa Liit (EL), kuhu ka Eesti kuulub. EL-i poolt kehtestatud nõuetele on raskem leida alternatiivseid lahendusi, mis seadustest kõrvale vaataks. Samal ajal seavad erinevad direktiivid ja kvoodisüsteemid ka arendajatele piirangud. Nii ongi tänapäeval kohaliku kogukonna ja arendaja vahel veel üks lüli, mida võrreldes fosforiidisõja-aegse ajaga on raskem enda kasuks suunata või väänata –

ühelt poolt ei saa kohalik elanikkond juba kõrgemal tasemel lubatud otsusele niisama lihtsalt vastu, teisalt ei saa arendaja piiramatult elukeskkonna kallale kippuda.

2. Fosforiidi käsitlemise kontekst Eestis

Fosforiidisõda on saavutanud eestlaste seas teatud sümbolilise tähenduse, millest räägitakse siiani kui ühest võimalikust põhjusest Eesti vabanemisel Nõukogude Liidu võimu alt. Meediaanalüüs 2.3 Kohalike elanike ja ekspertide erinevad lähtekohad peatükis näitab, et see metafoor avaldub ka tänases fosforiidikäsitluses. Siiski pole fosforiidi teema midagi uut.

Aare (1999: 12) selgitab, et Eestis leiduv diktüoneemakilt moodustab vaid ühe osa tohutul territooriumil Jüti poolsaarest läänes kuni Onega järveni idas laiuvast Eesti kildale sarnaste kivimite basseinist. Venemaal huvituti Eesti kildast juba 18. sajandi lõpus. Teadlasi meelitas ligi kivimi iseäralik omadus süttida. Esimesena juhtis sellele tähelepanu akadeemik Johann Gottlieb Georgi (1729-1802) – saksa päritoluga, Uppsala ülikooli lõpetanud Vene loodusteadlane. 19. sajandi alguses hakkasid Virumaa loodusrikkuste vastu huvi tundma Vene impeeriumi teadlased. Fosforiidi ajaloos on oluline osa ka diktüoneemakildas leiduval uraanil, millele Nõukogude Liit oma tähelepanu 1940-ndatel koondas, seejärel Toolse ja Kabala hiiglaslikele fosforiidivarudele.

2.1 Fosforiidisõja liikumine 1980-ndatel

Juhan Aare (1999) sõnul sai üldsus teada Nõukogude Liidu Väetisetööstuse Ministeeriumi plaanist rajada Eestisse hiiglaslikud fosforiidikaevandused mõnevõrra hiljem, kui see reaalselt plaani võeti – 1987. aasta veebruari teisel poolel. Tema (Aare 1999) sõnul ei piirdu fosforiidisõda üksnes ühe või kahe aastaga. Aare (1999) jagab ligemale 18 aastat väldanud fosforiidisõja tinglikult kaheks perioodiks.

Esimene periood, mis oli peamiselt kulissidetagune, oli aastatel 1971-1986, mil Eestis peeti fosforiidilahinguid kinniste uste taga, ametnike ja teadlaste kabinetides (Aare 1999). Tol ajal suunati põhiosa jõupingutustest siis Toolse karjääri tõrjumiseks ja Rakvere lähistelev kavandatud katsekaevanduse vältimiseks. Marju Lauristini (Eesti Loodus 7 & 8 1988, Lauristin 2010 kaudu) sõnul tunnetas fosforiidiohu täit ulatust tookord eelkõige üsna kitsas asjatundjate ring, ärksam osa loomingulisest intelligentsist ja Virumaa elanikest. Teist

perioodi nimetab Aare (1999) rahva osavõtul lõõmanud fosforiidisõjaks, mis algas 1987. aasta 25. veebruaril, mil Aare avalikustas Eesti TV saatesarjas „Panda” Nõukogude Liidu valitsuse programmi fosforiiditööstuse rajamiseks Virumaale. Marju Lauristini (Eesti Loodus 7 & 8 1988, Lauristin 2010 kaudu) sõnul mõjus fosforiidisõjaaegne rahva ärev reageering paljudele ametiisikutele ootamatult ning puhtideoloogilises kontekstis tõlgendati seda subjektiivse ja mööduvana.

Georg Sootla ja Margus Maiste toovad enda raamatus “Tähtaasta 1988 filosoofilisi ja politoloogilisi etüüde” välja (1988: 12): “Selle tähtsa ökoloogilise (ja sotsiaalse) probleemi lahendamise enda peale võtmine võimaldanuks lõigata ilmset poliitilist profiiti kõikidel tasanditel. Selle asemel aga püüdis Eesti NSV juhtkond kõiki vahendeid kasutades säilitada *status quo*'d, tasalülitada ja summutada probleeme nii kaua kui võimalik. Järele anti tõepoolsest vaid siis, kui mingit taganemisteed enam polnud või kui sõna otseses mõttes ta valelt tabati. Terve poliitilise mõistuse loogika seisukohast on äärmiselt raske seletada, miks valiti nimelt niisugune taktika, mis hilisemate sündmuste seisukohast osutus kõikidest võimalikest kõige lühinägelikumaks. Kõige tõenäolisemalt loodeti veel perestroikakursi soikumisele, mistõttu kardeti suhteid rikkuda ülivõimsate ministeeriumitega. Palju kavalamalt ja efektiivsemalt tegutsesid vastasjõud. Nad mõistsid – pigem intuiitiivselt kui poliitiliste kogemuste põhjal –, et fosforiidiprobleem on tegelikult „kahekorruseline“ ning üldiste probleemide kõrval kätkeb see endas kontsentreeritud kujul kõiki tähtsamaid Eestimaa valupunkte. Fosforiidiprobleemi kaitsva kilbi all asuti üpris vihaselt ja mürgiselt kritiseerima vabariigi toleaege juhtkonna majandus- ja sotsiaalpoliitikat (õigemini selle puudumist), ühes millega esmakordselt tõstatati avalikkuse ees küsimus juhtkonna kompetentsusest ja tema moraalsest õigusest pretendeerida rahva huvide väljendaja rollile”.

Kirjandus keskendub erinevate autorite poolt faktitäpsusega fosforiidisõjaaegsele ajale, kuid otseselt inimeste elukorralduses toimunud muudatuste kohta on materjale vähem. Aare (1999: 39) kirjeldab Virumaa fosforiidide esimest ohvrit: „Kas alustada maja ehitamisega või mitte? Kas ehitada maja lõpuni või mitte? Kas jääda Virumaale või lahkuda? Nii küsisid endilt tol ajal paljud. Leidus neidki, kes ohtu sedavõrd teravalt tajusid, et Virumaale rajatud majapidamise likvideerisid ja näiteks Pärnumaale kolisid”. Tollane inimeste käsitus fosforiidi arenduse teemal ilmestab olukorra tõsidust Aare (1999) näitel Riigikogu VIII

koosseisu liikme Villu Müüripeal-ist. Kolm meetrit paks fosforiidikiht maja all oli piisav põhjus, selleks, et Toolse ja Müüripeal-i õue vahele oleks jäänud kõigest 150-200 meetrit. Kõigest fosforiidiga seonduvast ei sündinud ainult halba. Paljud pered said Aare (1999) sõnul tänu geoloogidega hästi läbisaamisele endale koduõuele kaevud. Läbiv mure oli paljudel inimestel võõrtööjõuga, keda plaaniti kaasata erinevatel ehitus- ja kaevandustöödel. Võõrtööjõu kartusele viitas Aare (1999) Müüripeal-i näitel, kelle jaoks olid sellised inimesed, kes oleksid paratamatult sinna kanti kolinud, suurem hirm kui fosforiidide kaevandamine (Müüripeal viitas 60-ndate Kunda tsemenditehase ehitusele, mil sealses linnas asus vangilaager ja iga nädal peksti seal mõni poolsurnuks või löödi maha). Müüripeal-i hirm päädis sellega, et 1983. aastal asus ta endale Pärnumaale kodu rajama, lahkudes sinna 1988. aastal jäädavalt.

Virumaa elanike hirm oli väga lähedal sellele, et toimuma oleks hakanud massiline lahkumine. Aare (1999) sõnul oleksid fosforiidisõja esimesele ohvrile tõenäoliselt järgnenud veel paljud teised, kui veebruaris 1987 poleks rahvas ajakirjanike eestvedamisel kaevanduste vastast ülestõusu alustanud. Aare (1999) sõnul püüti fosforiidisõjale eelnenud aastakümnetel Eestimaal teoks teha kümneid projekte ja plaane, üritati läbi viia massiliselt kõikvõimalikke kampaaniaid, mis lõppkokkuvõttes oleksid meie kaunist loodusest alles jätnud vaid ilusa mälestuse. Eestimaal oli siiski jätkuvalt palju kodumaa eest võitlejaid, millele viitab ka Aare (1999), kelle sõnul leidis õnneks alati teadlasi ja ametnikke, direktoreid ja kolhoosimehi, kes olid valmis Eestimaal säilimise nimel võitlema ja riskima. Siiski ei saanud kõike teha avalikult ja kõva häälega, kuna valitsev võim oli võõras. Aare (1999) põhjendas ülimalt keeruliseks kujunenud ja vähemalt kaheksateistkümne aasta pikkuseks veninud fosforiidisõda lõppu eesti rahva võiduga ka seetõttu, et eestlastel olid suured ja mitmekülgsed keskvoimule vastupanu osutamise kogemused, et eestlased olid juba edukalt toime tulnud paljude keeruliste ja ohtlike projektide uputamisega. Nagu Nõukogude Liidu ajal kombeks, tuli paljusid asju teha salaja. Nii viitas ka Aare (1999), et mõistagi sai niisugune vastupanu toimuda salaja, avalikult tuli rääkida töövõitudest ja uhketest looduse alistamise kavadest.

Kokkuvõtteks võib öelda, et 80-ndate fosforiidisõja liikumise märksõnaks oli võõrvõim, mille tegevusetus viis lõpuks ka selleni, et inimesed julgesid häälekamalt võidelda mitte ainult fosforiidikaevandamise plaanide vastu, vaid ka Eesti NSV-s toimuva vastu laiemas

pildis. Kuna riigikord oli toona teine, siis praeguses vabas Eestis ja kapitalistlikus ühiskonnas ei saa me samast olukorrast rääkida, mis oli 80-ndatel. Kuna inimestel on negatiivseid mälestusi ja kogemusi toonase elukeskkonna käsitlesega, siis neid keegi ära võtta ei saa. Hirm selle ees, et kaevandus võib tulla koos muredega koduõuele, võib painata ka praeguseid inimesi. Samas on oluline küsimus, et kuidas seda tehakse nüüd teistmoodi kui 80-ndatel. Inimeste hirmudel on tänases kontekstis rohkem alust, kui seda oli ehk 80-ndatel, mil puudus varasem kokkupuude. Nii võivad kunagised hirmud mõjutada tulevikus fosforiidi alaseid projekte palju, hoolimata riigikorrast.

2.2 Fosforiidiuuringud VKG pilgu läbi

2011. aasta augusti lõpus teatas VKG avalikult, et soovib asuda Eesti fosforiidi varusid uurima. VKG arendusdirektori Jaanus Purga sõnul oli toonane fosforiidi kasutuspotentsiaali uuringute eesmärk hinnata olemasolevate varude mahtu, nende kvaliteeti, kättesaadavust ning keskkonnasäästliku kasutuselevõtu võimalikkust tänapäevaste tehnoloogiate rakendamisel. Uuringutesse oli kavas kaasata spetsialiste ja teadlasi eelkõige Eestist, aga ka mujalt maailmast (Karnau 2011b). Sellele teatele järgnesid sama aasta sügisel kohtumised Ulvi, Uljaste, Kabala, Miila küla ja Põlula kooli avalikel koosolekutel kohalike elanikega.

Lääne-Viru maavalitsuse kodulehel on ära toodud nende endi poolt tellitud uuringus (Lääne-Viru... 2010: 42) fosforiidimaardlad, millele ka VKG on oma uuringute plaanimisel tuginenud. 2012. aasta märtsis esines VKG projektijuht Kalev Kallemets Eesti Geoloogiakeskuse XX aprillikonverentsi rakendusgeoloogilistest uuringutest Eestis ettekandega „Suhtlus ja usaldus keeruliste arendusprojekti puhul: fosforiidi juhtum”. Kallemetsa ettekandest selgus, et VKG soovib uurida ida pool Kunda jõge täpset hüdroloogilist olukorda ja eri kaevanduskoguste mõju Uljaste järvele, Sirtsu soole sh leevendavaid lahendusi. Niisamuti on VKG soov uurida kaevandustehnilisi lahendusi, keskkonnamõju ja kulusid. Maavara kaevandamise juures on vajalik uurida kindlasti ka rikastustehnoloogiat ja selle kulusid, mida on raskem teha ilma lasumi proovita, mida Kallemetsa sõnul soovitakse ka saada. Fosforiidi kasutusala peamiseks eesmärgiks on rakendada seda väetisetootmises, milleks tuleb leida ka optimaalne tehnoloogia ja kulud. Uuringute eesmärgiks on saada teada ka kogu projekti logistika ja ökonoomika ning sotsiaal-

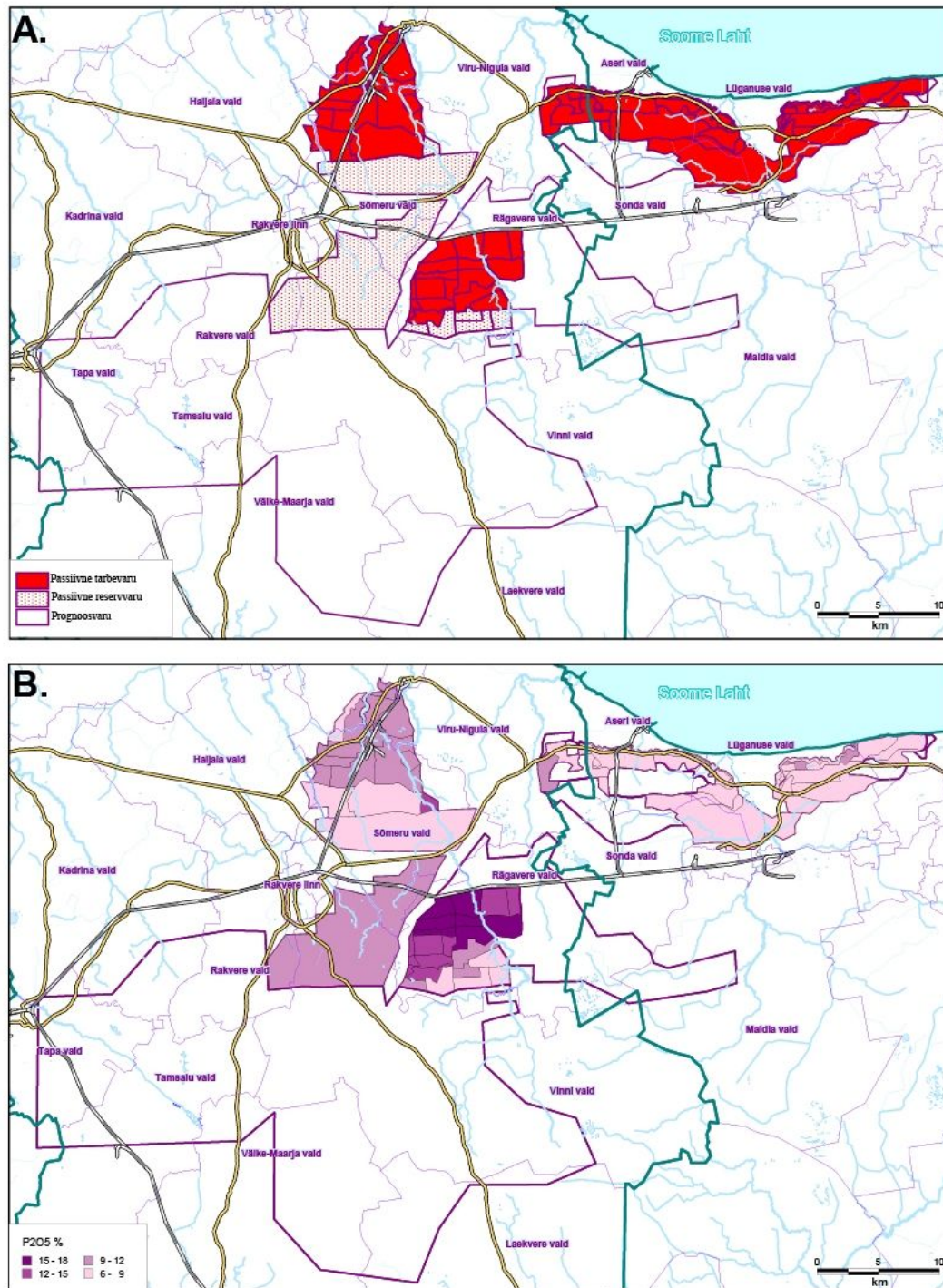
majanduslik mõju piirkonnas. Kallemetsa (2012) konverentsi esinemise teesist võis välja lugeda, et ta kaevandamise ja tööstusega seotud reaalsed keskkonnaprobleemid on suuremas osas pärandprobleemid okupatsiooniperioodist, mil keskkonnamõjudele tõsiselt tähelepanu ei pööratud.

VKG kinnitas veel 2012. aasta alguseski, et nende soov on uurida fosforiidivarude kasutamise võimalikkust. Nende sõnul saab kaevandamise plaan tekkida alles peale seda, kui on selgeks tehtud kasutamise võimalikkus ja potentsiaal, mida hetkel veel ei teata (Raig 2012). Nii jätkasid VKG esindajad 2012. aastal erinevaid kohtumisi vallaesindajatega. VKG sõnum oli, et nad hoiavad inimesi oma tegemistega kursis. 2011. aasta sügisel lubas VKG kohalikku elanikkonda kursis hoida väljaandega Merekarbi Sõnumid (Kuljus 2011). Väljaannet ei ole seniajani veel ilmunud.

2013. aasta alguses jõudis avalikkuse ette uudis, et VKG palkas endise Ida-Viru maavanema Riho Breiveli endale juhatuse nõunikuks fosforiidialal. Selle teate edastas VKG avalikkusele pressiteatena (VKG... 2013), mis oli VKG poolt teine ametlik pressiteade fosforiidi teemal alates 2011. aastast. Samal aastal ilmus meediasse ka uudis, et VKG on fosforiidiuuringud peatanud. Juhatuse nõunik Breivel sõnul tuleb neil tempot tagasi tõmmata, oodata nii avalikkuse kui ka poliitikute arusaamade muutumist, veendumisele jõudmist, et Eesti fosforiidivarusid on siiski vaja uurida. Iga riik peaks ju teadma, mis maavarad tal on. Samas avalduses avaldas Breivel veel kahtlust nõukogudeaegsete andmete õigsusele, viidates sellele, et omaaegseid uuringuid võidi ka võltsida, et suuremaid investeeringuid saada. Niisamuti kinnitas VKG avalike suhete osakonna juhataja, et huvi fosforiidimaardlate vastu on säilinud (Sikk 2013).

Täna teavad Virumaa elanikud, et fosforiidi vastu tunneb huvi VKG. Samas on nii kohalikel aruteludel kui ka meedias käinud läbi, et huvilisi ettevõtteid võib olla teisigi. Nii näiteks kirjutas 2012l aasta veebruaris sellest Äripäev (Ministri elukaaslane... 2012), kuidas Keskkonnaministeerium sai erafirmalt Valguskandja OÜ fosforiidi uurimise taotluse. Antud taotlus uurimisluba ei saanud. Taotlusega seotud isikute huvigrupp jäi selgumata. Valguskandja OÜ juhatuse liikme Siim Roode sõnul on selle ühingu seotud inimesed tema kliendid, kelle isikut ta avaldada ei saa. Äripäeva (Ministri elukaaslane... 2012) ajakirjanike

spekulatsioonidel leiti kaudne seos keskkonnaminister Keit Pentus-Rosimannuse abikaasa Rain Rosimannuse ja Valguskandja OÜ vahel, kuid otsest tõendust, et keskkonnaminister antud uuringuloa taotlusega seotud võiks olla, ei ilmnunud. Siiski võib eeldada, et täna seotakse fosforiidihuvi eelkõige minu töökoha VKG-ga.

Joon. 1 Fosforiidi varuplokkide paiknemine Lääne-Viru maakonnas (A) ja nende kvaliteet (B) (Lääne-Viru... 2010:42)

2.2.1 VKG kohalikus kogukonnas ja fosforiidi alases debatis

VKG tegevusvaldkond on tööstus ja tootmine, mis hõlmab endas kogu põlevkivi tootmisahelat alates selle kaevandamisest kuni peenkemikaalide turustamiseni välja. Kontserni kuuluvad veel transpordi-, montaaži-, ehitusmaterjalide tootmise ja energeetikaettevõtted (Viru Keemia Grupi... 2013a). Ettevõtte pikk põlevkivi ahel toetab nende võimet maavarasid evitada.

Oma sellise tegevuse juures on täiesti ilmne, et kontsern ei jää kohalikus kogukonnas märkamata. Mil viisil teda märgatakse, on väga suurel määral VKG enda teha. Neil on ette näidata erinevaid riigitasandil auhindu ja tunnustustusi. Tootmisettevõttele mitte nii iseloomulikult on nad saanud Eesti vastutustundliku ettevõtte tiitli 2010., 2011. ning 2012. aastal. 2011. aastal sai ettevõtte aasta keskkonnategu 2011 auhinna keskkonnajuhtimise kategoorias (Viru Keemia Grupi... 2013b). Selliste auhindade jagamisel on tavapärane see, et kandidaadid peavad vastama teatud nõudmistele, mida keskkonna auhindade puhul tööstuse sfääris on kindlasti raskem saavutada. Seega keskkonnaministri tunnustus võib ka avalikkuse silmis teistele olulisena mõjuda. 2012. aasta TNS Emori Eesti suurettevõtete tuntus ja maine uuringust selgub, et VKG on üks vähestest ettevõtetest, kelle maineindeks on eelmise perioodiga võrreldes paranenud (TNS Emor 2012).

VKG on tööstusettevõtte, mis oma tegevusalalt ei ole roheline. Tänapäeva tehnoloogiad küll muutuvad keskkonnasäästlikumaks, kuid täielikult ei kao tööstuse mõju veel kuskile. VKG toob oma kodulehel välja, et nende keskkonnainvesteeringud on riigi ühed suuremad, olles investeerinud üle 64 mln euro, mis plaani kohaselt kuni 2020. aastani täienevad veel 50 mln euro ulatuses (Viru Keemia Grupi... 2013c). Sellised investeeringud on osalt sõltuvad EL nõuetest, aga ka vajadusest uuema tehnoloogia järele, mida tingib ka vana tehnoloogia ja seadmete amortisatsioon. Keskkonnapoliitika on VKG-s laiema sotsiaalse vastutuse kontseptsiooni osa, mida ta ka oma tegevuses rõhutab.

Kohtla-Järvel on raske leida inimest, kes ei oleks ise VKG-ga seotud või ei teaks kedagi, kes on VKG-ga seotud või ei oleks osalenud ühelgi VKG poolt ellukutsutud sündmusel.

Sotsiaalse vastutuse kontseptsiooni all jagab VKG toetust nii regioonile, oma töötajatele, kunstile, spordile kui ka kultuurile. Peamiselt seda siiski ainult Ida-Virumaal, kuid teatud osas laieneb see kultuuri, spordi ja kunsti osas ka kahte Eesti suurlinna – Tallinnasse ja Tartusse. Suuremalt reklaamib VKG oma töötajate ja regiooni eest hoolitsemist läbi rahvapäevade: keemikute ja kaevurite päev, mis on tasuta kogu päeva hõlmavad üritused. Nendel üritustel on regioonis oma ajalugu ja traditsioon ning need on rahva seas oodatud, tuues kokku tuhandeid inimesi (Viru Keemia Grupi... 2013d).

Kuivõrd VKG on peamiselt oma tegevusega ja sotsiaalse vastutusega Ida-Viru regioonis, siis võib nende tegevus jääda kaugeks inimestele, kes asuvad teistes piirkondades. Lääne-Virumaa ja Ida-Virumaa piiril, kus praegused huviorbiidis fosforiidivarud asuvad, on küll Ida-Virumaa läheduses, kuid nende vahetu kogemus VKG tööstusega ja ka sotsiaalse vastuse valdkonnaga võib olla pigem väiksem. Siin võivad olulisemat rolli mängida riigipoolsed tunnustused ja vahetu suhtlus inimestega.

2.2.2 Järeldused VKG tellitud Lääne-Virumaa elanike arvamusuuringust

2011. ja 2012. aastal viis VKG läbi telefoniküsitlused teemal „Suhtumine fosforiidi uuringutesse Lääne-Virumaal” (Suhtumine...2012) lisa 1. Mõlemal aastal osales uuringus 250 inimest, millest 2012. aastal oli 118 meest ja naisi 132 ning 2011. aastal 134 meest ja 119 naist. Eesti keelt emakeelena kõnelevaid küsitluid oli 2012. aastal 214 ning vene keelt emakeelena kõnelevaid inimesi 36. 2011. aastal oli eesti keele emakeelena kõnelevaid vastanuid 219 ja muu keele kõnelejaid 34 .

2011. aastal, mil VKG avalikustas enda fosforiidiuurimise plaanid, oli kõikidest vastanutest täielikult igasuguse uurimistöö vastu 11% kõikidest vastanutest, mis 2011. aastal vähenes 10% peale. Kõige suurem osakaal vastanutest ei olnud uurimise vastu, kui see ei too automaatselt kaasa kaevandamist ja seda nii mõlemal aastal. Suur hirm kaevandamise ees võis olla tingitud murest, et uurimisega võib kaasneda oht elukeskkonnale ja loodusele. Siinjuures on oluline märkida, et võrreldes 2011. aastaga on see mure 2012. aastaga

suurenenud. Juhul, kui uuring peaks toimuma (vastajad, kes ei olnud täielikult uuringute vastu), soovisid vastajad uuringutes kõige enam teadlaste ja ekspertide kaasatust ja seda võrreldes 2011. aastaga 2012. 10% enam. Samal ajal langes antud küsimuses 2012. aastal keskkonna hoidmise olulisus ligi 7%. Üheks põhjuseks, miks küsitlute suhtumine uuringutesse oli 2012. aastal pigem kasvanud, tõid uuringu läbiviijad (Suhtumine...2012) välja selle, et teema polnud teisel aastal enam uus, ootamatu ja meediakajastustes aktiivne või siis ka põhjusel, et pärast mõningast aega järelemõtlemiseks, on inimeste hoiakud realistlikumad. 2012. aasta uuringu tulemusel (Suhtumine... 2012) on Lääne-Virumaa elanikkonna esmane suhtumine fosforiidiuuringute käivitamisele endiselt tingimuslikult positiivne. 46% küsitlute ei ole uuringutele vastu, kui see ei too automaatselt kaasa kaevandamist. 26% pooldab uuringuid ilma tingimusi esitamata. Kokkuvõttes ei ole uuringutele vastu 72% küsitlute. Seejuures on kasvanud just uuringute põhimõtteline pooldajate osa (18%-lt 26%-le). Peamiseks mureks on võimalik kahju elukeskkonnale ja loodusele, mida märgib 61% küsitlute ja mille osas on ohutunne kasvanud (2011 49%).

Küsitluses uuritud tajutavaid negatiivseid mõjusid, seoses võimaliku allmaakaevandamisega, tajusid vastajad enim maastiku võimalikus muutuses, mille veendumus 2012. aastaga oli kasvanud. Järgnesid põhjavee taseme ja kvaliteedi alanemine, piirkonna ebapopulaarseks muutumine ning müra – kõikide puhul suurenes 2012. aastal veendumus vastusega „kindlasti” (Suhtumine...2012).

Fosforiidi kaevandamise võimalike plussidena toovad küsitlavad enim välja töökohtade tekkimist, kuigi selle kindlus võrreldes 2011. aastaga on 2012. aastal vähenenud. Sellele järgneb küsitlute kindlus omavalitsuste tulubaaside suurenemises, mis mõlemal aastal on jäänud pigem samale tasemele. Piirkonna majanduse kiire ja üldise heaolu arengu plussi ei usu mõlemal aastal väga suur hulk inimesi.

Uuringu läbiviijad (Suhtumine...2012) toovad välja, et noored ja venekeelne elanikkond on keskmiselt veidi optimistlikumad ka muude positiivsete efektide suhtes. Keskmisest skeptilisemad on aga naised ja kõrgema haridusega rühm.

Võrreldes 2011. aastaga on 2012. aastal üldine hoiak maavarade keskkonnasäästlikus kaevandamises muutunud veidike skeptilisemaks. 2012. aastal leiab 72% küsitlute, et

maavarasid on tänapäeval võimalik kaevandada keskkonnasäästlikult, kuid kahtleb samas, kas seda tehakse. 2011. aastal oli sellise hoiaku osakaal 67% (Suhtumine...2012).

Fosforiidi kasutuselevõtu mõjust Eesti majandusele ja töökohtade loomisele peab pigem positiivseks mõlemal aastal kõige suurem osa vastajaid. Uuringu läbiviijad (Suhtumine...2012) toovad välja, et hinnang on positiivsem meeste ja venekeelse elanikkonna seas, muudes rühmades on erinevused väikesed.

Enim oodatakse fosforiidialast infot teadlastelt ja ekspertidelt, mis mõlemal aastal on olnud kõige suurema osakaaluga vastajate seas. Oluliseks peavad ka üle poole küsitletutest uuringuid teostavalt ettevõttelt otseselt saadud infot, mis võrreldes 2011. aastaga on natuke kahanenud. Kõige enam oodatakse infot probleemistikust, mis võib kaevandamisega kaasneda – sellise infovajaduse hulk on 2012. aastal pisut kasvanud.

Uuringutulemustest nähtub, et kahe aasta küsitluse lõikes on teatavaid muutusi, mis võivad olla tingitud teema aktuaalsusest. Kategoriliselt uuringute vastu olevate inimeste arv on vähenenud ühe ühiku võrra. Samas, kuna ei ole teada, kui suurel määral kattusid küsitletud, siis võib kahel erineval aastal olla tegemist ka täiesti erinevate arvamuste huvigruppidega. Teisalt, mure elukeskkonna pärast oli mõlemal aastal läbiv, kuigi, mis puudutas uuringute teostamist, siis siin tõusis ekspertide kaasatuse olulisus keskkonnahoiult ette poole. Selle üheks põhjuseks võib tuua eelduse, et eksperdid on asjatundjad, kes teostavad uuringuid juba loodust säästvalt. Ekspertide kaasatus fosforiiduuringutes võib VKG tegevust soodustada, kui nad lasevad ekspertidel antud teemal rohkem sõna võtta, informeerides rohkem ka võimalikest ohtudest ning nende likvideerimisest. Kahe aasta lõikes võis teisel aastal märgata ka teatavat leppimist VKG ideega. Küsimuse fookus liikus sellele, et kuidas uuringuid teostada, mida uuringu läbiviijad on selgitanud ka sellega, et teema ei olnud enam aktuaalne ning inimestel oli järelemõtlemise aega rohkem, kui esmaküsitluse ajal.

Suurem osa inimesi pooldab uuringuid, kui sellega ei kaasne koheselt kaevandamist. Teisel aastal suurenes ka uuringute põhimõtteliste pooldajate arv. Kaevanduse tulekuga oli suurem hulk vastajatest veendunud, et sellega langeb ümberkaudne elukeskkond. Niisamuti kahanes nende vastajate arv, kelle arvates loob kaevanduse rajamine uusi töökohti juurde. Inimeste

usk keskkonnasäästlikku kaevandamisse on teise aasta lõikes vähenenud. Usutakse küll, et seda on võimalik teha, aga kas seda antud juhul ikka rakendatakse. Millest võib tulla selline skeptitsism arendaja teadlikusse eirata keskkonnasäästlikku kaevandamist? Selle alge võib viia 80-ndatesse, mil sellist tegevust kaevandamisel viljeleti, millel paljude kogemus ja teadmised tuginevad. Seega on siin VKG-l, kui arendajal, oluline roll sel teemal rohkem ja selgemalt rääkida, vajadusel ehk ka kaeveseadustele viidata.

Uuringu läbiviijad on toonud välja vastajate iseloomustamisel, et naised ja kõrgemalt haritud on keskmisest skeptilisemad ja kuna 2011. aasta uuringus oli rohkem naisi, siis võib väike osa 2012. aasta positiivsetel näitajatel olla ka selles, et vastajate seas oli rohkem mehi.

2.3 Kohalikud elanikud ja eksperdid

Bakalaureusetööle eelnenud seminaritöös uurisin ja analüüsisin Virumaa kohalike elanike poolt meedias ilmunud fosforiidi teemalisi sõnavõtte ajaperioodil 2011. aasta sügis-talvel. VKG plaan fosforiiti uurima hakata tekitas paljudes Virumaa elanikes meelepaha ja tõstis esile ajaloos varasemalt käsitletud probleemid. Neid, kes võtsid avalikult meedias sõna enda nime alt arvamuseartiklitenä, ei olnud küll väga palju, kuid siiski piisav, et mõista inimeste seisukohti, mis väljendasid muret. Oma uurimuses olengi kasutanud kohalike elanike poolt erinevates ajalehtedes ilmunud arvamuseartikleid 2011 sügis-talv, mil VKG fosforiidiarenduse plaanid olid meedias väga aktuaalsed. Otsisin meediast välja kõik eelnevalt mainitud perioodil ilmunud Virumaal elavate inimeste arvamuseartiklid fosforiidi teemal. Nende inimeste arvamus on oluline ka just sellepärast, et nad võtsid sõna ja juhatasid sisse fosforiidi alase debati ajal, mil teema oli värske. Nende tungiv vajadus sõna võtta andis mõista, et nad seisavad millegi eest, mis edasise uuringu osas oli oluline välja selgitada.

2.3.1 Kohalikud elanikud meedias

Meediat jälgides võis tunda, et ajakirjanduslik sõnavabadus nüüdses Eestis andis inimestele tõuke enda tundeid väljendada just läbi ajalehe. Toona 80-ndatel see nii lihtne ei olnud.

Võimalik, et inimesed püüavad praegu Juhan Aarelikult taaskord revolutsiooni tekitada, lootuses, et nende sõnal on kaalu. Kuivõrd nende mõtteid on kuulda võetud, seda ma siin töös ei käsitle, aga nende arvamust uuringute suhtes küll.

Esmastes sõnavõttudest kohalike elanike poolt 2011. aasta sügisel võis välja lugeda, et keegi ei räägi niivõrd detailitäpsusega praegusest VKG plaanist fosforiiti uurida, kuivõrd pigem toodi VKG fosforiidiuuringute plaani 80-ndate fosforiidisõja kontekst, rõhudes olustiku- ja keskkonnaprobleemidele. „Fosforiidisõjast on möödas hulk aastaid. Eesti rahvas tõusis tookord üksmeelselt plaanide vastu hävitada fosforiiti tootes Eesti loodus, eelkõige just meie ühine hinnalisim aare – puhas joogivesi. Loomulikult oleks hävinud ka põllumaa ja metsad,” kirjutas pensionär Krista (Kaasik 2011) 2011. aasta sügisel. Põhjavee reostusele viitamine on praeguse aja kohalike elanike fosforiidi retoorikas esikohal. Niisamuti viitas ka Lääne-Virumaa endine keskkonnanõunik Taimi Parve (2011) 1987. aastal ilmnunud Toolse jõe ja piirkonna kaevude reostusele läbi Kunda-Arus ja Tigapõllul väga salastatud katsekaevanduste. Parve (2011): „Kaevandamine võtab vee ära. Seepeale kolivad sealt minema põliselanikud. Vähenõudlikud tulnukad asuvad asemele. Niimoodi loovutame esivanemate maad. On liiga vara avada meie maapõu. Me ei ole veel näljasurma veerel.” Põhjavee kadumise argument on kõige läbivam põhjendusviis, mida kasutatakse tuginedes siis ajaloolisele materjalile, omaenda kogemustele või teadlaste väidetele. Looduskaitse Seltsi Sonda osakonna aktivisti Sven Vallner (2011) toob välja selle, et fosforiidisõja ajal väitsid teadlased, et kaevandamise käigus jäävad kaevud kuivaks kuni Tartuni ja tolleaegse aramusavalduse, et põhjavee taseme märgatava languse ja reostusega territoorium ületab 50 000 hektarit. Miila küla kunstnik ja põllumees Jüri Jürna tundis ka muret just kristalleheda põhjavee pärast, millest kaotamine väetise nimel oleks õõvastav (Jürna 2011).

Kohalike elanike mure laieneb põhjaveelt ka Eestimaa looduse keskkonnamõjule, mida fosforiidi kaevandamine võib tekitada. Kaasik (2011): „Tükk-tükilt hävitab VKG imekaunist Eestimaa loodust, varsti ei ole mõtet siia turiste kutsuda. Võib-olla siis ehk šokituriste.” See kõik tekitab ka kohalikes küsimust, et mida tähendab „minimaalne keskkonnamõju” (Valler 2011). Kuigi peamine probleem kohalike seas on siiski põhjavesi, on keskkonnamõjude juures ära toodud ka graptoliitargiliit ehk diktüoneemakilt, mis lasub fosforiidilasundi peal ja mille kaevetööde käigus maapinnale sattumine või kobestamine toob kaasa suure keskkonnakahju (Vallner 2011).

Kohalike elanike sõnavõttude juures jäid silma ka kohalike valdade juhtide arvamused, kelle sõnal on suur kaal kohalikus kogukonnas. Nii lisasin ka nende mõtted enda analüüsi, et mõista paremini kohaliku elanikkonda. Fosforiidi leiukohtade haldusalasse jäävad valdade juhtide sõnavõttud toetasid kohalike elanike seisukohti. Nii näiteks oli Aseri vallavanem Urve Takjas (Reimer 2011) väljendanud end vahetult pärast VKG plaani ilmsiks tulemist 2011. aasta sügisel sõnadega, et algamas on uus sõda. Kui fosforiiti tahetakse kaevandama hakata, tuleb Takjase (Reimer 2011) sõnul vanad sõjaodad roostest puhtaks kraapida. Rägavere vallavanema Mati Ulma (Reimer 2011) sõnul ei ole vallas ühtegi inimest, kes pooldaks fosforiidi kaevandamist.

Kohalike elanike ja vallajuhtide sõnavõttudest meedias peegeldub ajaloo representatsiooni – see kõik, mis oli 80-ndatel juhtub täpselt sama moodi ka nüüd. Läbivad mured on kohalikel inimestel põhjavee ja rahva väljarändega. Siiski on tõstatatud ka küsimus kaevandamise, diktüoneemakilda jms kohta, mis näitab seda, et inimesed vajasid tol ajal ja ehk vajavad jätkuvalt täiendavat informatsiooni, mis on praegusel ajal peale riigikorra teisiti. Minu jaoks on sellel infol oluline väärtus. See aitab mul mõista kohalike elanike häälestatust fosforiidi suhtes uuringutekava alguse poole ja annab võimaluse jälgida inimeste arvamuste võimalikke muutusi ja põhjuseid ajas.

2.3.2 Ekspertid fosforiidist

Fosforiidi teema uuringus ei saa mööda vaadata ka ekspertide arvamusest, kes mängisid olulist rolli fosforiidisõja ajal ja täiendavad fosforiidi infovälja ka praegu. Omades taustteadmisi selles osas, kes on fosforiidi teema ekspertid, otsisin ka nende arvamusi meediast, et teada saada nende lähtekohad fosforiidiuuringutest nüüd ja enne.

Uudise ilmsiks tulekul pöördusid sama aasta sügisel väga paljud ajakirjanikud koheselt endiste fosforiidisõjaaegsete ekspertide ja asjaosaliste poole. Paljude ekspertide poolt oli VKG 2011. aasta fosforiidi projekti suhtumine läbivalt pigem neutraalne, kuid erinevalt Virumaa kohalikest inimestest on ekspertidel täiesti teine fookus. Ekspertid, kes olid seotud

ka fosforiidisõjaga, rõhused pigem erinevate ajastute erinevustele. Eesti Looduskaitse Seltsi esimees Juhan Telgmaa (1 küsimus... 2011) sõnul ei kannata VKG plaani, Virumaal fosforiiti kaevandama hakata, võrrelda 25 aasta taguse nn fosforiidisõja perioodiga, mil Nõukogude Liidu võim soovis hakata Virumaal fosforiiti kaevandama. „Tänaseks erinevad need plaanid kui õõ ja päev, kuna oluliselt on muutunud nii seadusruum kui ka tehnoloogia,” tõi Telgmaa (1 küsimus... 2011) välja olulise erinevuse. Tartu Ülikooli tehnoloogiainstituudi direktor Erik Puura nimetab (1 küsimus...2011) terminit „fosforiidisõda” Eesti keskkonnahoiu sümboliks ja tõdeb, et kui rääkida Eesti põlevkivikaevandamisest, ei ahheta selle peale keegi, samal ajal fosforiidi kaevandamisega kerkivad esile sootuks teised emotsioonid. Akadeemik Endel Lippmaa (Erelt 2011) sõnul oli massiline migratsioon peamine, mille vastu fosforiidisõja ajal võideldi. Lippmaa (Reimer 2011): „Isegi nõukogudeaegse tehnoloogiaga oleks fosforiidi kaevandamine olnud mõeldav, kuid selle taga oli tegelikult Eesti NSV ümberrahvastamise kava, mille me läbi nägime ja oponentide rumaluse tõttu põhja lasime.” Juba mõned aastad varem enne VKG uudist, ehk 2006. aastal rääkis ETV saates „Projekt EI: Fosforiidikaevandused“ Lippmaa sama juttu, et ka põlevkivitööstus polnud niivõrd vajalik naftarikkale Venemaale, see oli põhjus rahvast sisse tuua (Projekt EI... 2006). Mati Talvik (Projekt EI... 2006) kinnitas samas saates Lippmaa sõnu, et Moskva plaanis lüüa toona kaks kärbest ühe hoobiga – toota fosforiiti ja muuta otsustavalt Eesti demograafilist olukorda, jättes põlisrahva oma maal vähemusse. Akadeemik Mihkel Veiderma (Maidla 2011) justkui ennetas 2011. aasta sügise uudiseid ja rääkis juba sama aasta veebruarikuus, et fosforiit on üks Eesti tulevikuressursse, kuid tingimusel, et seda ressursi kasutatakse säästlikult ja kõrgtehnoloogilisel tasemel, mille kasutuselevõttu ta lähitulevikus ei usu. „Aga õige pea on maailmas oodata fosforühendite defitsiiti ja kallinemist. Fosfor on elu tekkeks ja arenguks üks kõige olulisemaid elemente. Olen veendunud, et see küsimus kerkib uuesti esile. Keskkonnatehnoloogiliselt on tänapäeval juba mitmed lahendused olemas, paljud probleemid, eelkõige poliitilis-rahvuslikud, mis eksisteerisid fosforiidisõja ajal, on tänaseks maha võetud,” sõnab Veiderma (Maidla 2011). Akadeemik Anto Raukase (Raigna 2011) sõnul peeti fosforiidisõda nii kaua, kui Eestis oli nõukogude võim. Enamiku ajast rahva eest varjatult toimunud võitluse kogu andmestik oli ametlikuks kasutamiseks või salastatud. „Omal ajal olin ma fosforiidi kaevandamise vastu seetõttu, et saaste oleks jäänud Eestisse, toore aga rännanud Venemaale. Lisaks sellele oleks suuresti kasvanud muulaste hulk. Omaaegses Nõukogude Liidus polnud turumajandust ja

hinna küsimus ei olnud oluline. Praegu olen ma fosforiidi kaevandamise vastu eeskätt seetõttu, et ei pea seda majanduslikult otstarbekaks,” põhjendas Raukas (Raigna 2011) oma praegusi seisukohti.

Paljude jaoks on Aare „Fosforiidisõda” esmane ja ainuke allikas fosforiidisõja ajastu käsitlemise kohta. Vahetult 2011. VKG uudisele ilmus 2012 jaanuaris Mäeinsener ja TTÜ emeriitprofessor Enno Reinsalu artikkel, mida pidasin vajalikuks ka siia lisada, kuna selle ilmumine jäi vahetult 2011. aasta sündmuste juurde. Reinsalu (2012) sõnul oli rahva reaktsioon VKG fosforiidiarenduse plaanidele ootuspärane, kuna nõukogude võimu „fosforiidisõda” ei ole veel ununenud ja käsiraamat on mahlakas. Reinsalu (2012) kahtleb Aare raamatus kasutatud subjektiivsete allikate usaldusväärsust, mis olid toona ja on nüüdki tunnustust ja rahastamist ihkavate diletantide ning teaduslähedaste isikute ajaleheartiklid ja sõnavõttud. „Paljudes sellistes võib alla kriipsutada sihtsuunitlusega fabritseeritud pisikesi „poliitilisi valesid”, mille varjatud eesmärgiks oli rahva aktiveerimine nõukogude võimu vastu,” kirjutas Reinsalu (2012). Ajaloo käsitlel võib olla selles projektis kandev roll, ükskõik, kes siis fosforiiti uurima soovib hakata.

Ekspertide fosforiidi teema arutelu viib taaskord 80-ndatesse, kuid seda eelkõige seetõttu, et rõhuda selle ajastu mõjule fosforiidiuuringutes. Nende sõnul oli ilmselge probleem kogu fosforiidi käsitlemise kontekstis võõrvõimul ja selle ümberrahvastamise kaval, mille vastu eestlased võitlesid.

Peamised teemad, mis 2011. aastal VKG poolt kokkukutsutud fosforiidi uuringuid käsitlevatel külakoosolekutel osalenud inimesi murelikuks tegid olid: kaevandamise mõju keskkonnale, sh kaevuvee kadumine, saastumine ja ühisvee käitamise kulud; negatiivne mõju piirkonnale, mille tulemusel põldude saagikus väheneb ja maa väärtuse langus; samuti kardeti õhusaastet; hirm võõrtööjõu ees, kartuses, et eestlane ei ole nõus kaevanduses tööd tegema; vähene usaldus eraettevõtte tegevuse ees lubadusi pidada ja kaevandustulude jaotus; kaheldi ka hüdrogeoloogiliste mudelite usaldusväärsuses.

3.3 Kohalike elanike ja ekspertide erinevad lähtekohad

Empiirilistele andmetele tuginedes paigutab Virumaa kohalik elanikkond suures osas VKG fosforiidiuuringud eelmise sajandi lõpus toimunud fosforiidisõja konteksti. VKG pool korraldatud uuringute andmeil ei ole vastuolu pelgalt fosforiidiuuringute vastu arendustegevusi tegeva VKG suhtes negatiivne, pigem tuuakse näiteks nõukogudeaegset tegutsemist, mille suhtes inimeste hirmud on jäänud samaks.

Inimeste teadmised läbi empiiriliste materjalide näitavad hetkel pigem seda, et fosforiidi uuringud paigutatakse kas selgelt nõukogudeaegsesse konteksti või siis eristatakse selgelt erinevate ajastute tehnoloogilisi võimeid ja mõistetakse, et uurimine ei pruugi tähendada veel kaevandamist. Samal ajal on inimesi, kes lubavad igasugustele plaanidele seoses fosforiidiga vastu olla.

VKG poolt läbiviidud uuringutest selgus, et inimesed ei ole VKG fosforiidiuuringute vastu, kui kaastakse erinevaid spetsialiste ja arvesse võetakse erinevaid keskkonda säästvaid aspekte. Otsest elukorralduse muutust empiirilistest materjalidest välja lugeda ei saanud. Peamiseks murekohaks toodi põhjavesi, mille kadumisel võivad inimesed oma kodukohtadest ära liikuda. Selgelt eristuvad fosforiidi leiukohtade juurde jäävate inimeste ja ametnike arvamused, kes on kategooriliselt igasuguste uuringute vastu. Siinkohal võib üheks põhjuseks olla ka ajaloolise konteksti taasläbielamine seoses asukoha lähedusega. Kaugematel elavatel inimestel võib fosforiidi temaatika käsitus selle võrra leebem olla.

Peamine probleem on inimestel fosforiidiga, mitte niivõrd VKG-ga. Kohalikud elanikud rõhuvad muredele, mis fosforiidikaevandamisega tekkida võivad, omamata siin tähtsust, kes täpsemalt siin kaevandada soovib. Mõne puhul võib ka eristada süüdistust VKG suunas, kui looduse hävitajat, kuid otseselt ei ole võimalik empiiriliste materjalide põhjal öelda milline on see kindel seos just VKG kui ettevõtte ja fosforiidiarenduse projekti vahel. VKG-d nähakse lihtsalt kui ühte ettevõtet, kes tõstis taaskord vana ja valusa teema üles.

Mil viisil muudaks fosforiidiuuringud või kaevandamine kohalike inimeste elu tuleviku mastaabis, seda empiirilistest andmetest veel ei selgu. Siinkohal võib eeldada, et kui inimeste suurim hirm, puhta joogivee kadumine, saab teoks, siis kuidagi pidi võib sundida neid oma

elukorraldust muutma. Antud eelduse puhul on tegemist minu, kui töö autori võimaliku lahendusega, millele püüan leida vastuse töö lõpus.

Fosforiidi uuringu ja kaevanduse küsimuses on tegelikult oluline küsida lisaks, keda usaldada ja keda mitte. Teadlaste sõnul oli suuresti kogu fosforiidi „sõda” pigem võitlus Moskvaga, mille juures seadis emeriitprofessor ja mäeinsener Reinsalu kahtluse alla ka toonased subjektiivsed allikad, kes võivad nüüdki olla tunnustust ja rahastamist ihkavate diletantide ning teaduslähedaste isikute ajaleheartiklid ning sõnavõttud (Reinsalu2012). Tavainimese jaoks, kes teaduslikke fakte eristada ei oska, on iga väide, mis võib päästa tema tagaia kaevandusest, oluline ja asjakohane.

3. Uurimisküsimused

Lähtuvalt teoreetilistest ja empiirilistest lähtekohtadest olen uurimisküsimused jaganud nelja kategooriasse. Esimeses püüan teada saada intervjueeritavate VKG fosforiidiuuringutega seonduvat infovälja, milles ta toimetab ja millele tuginedes ta oma teadmised loob.

Teises osas uurin intervjueeritavate kui kohalike inimeste fosforiidiuuringute konteksti. Kuivõrd mõjutab nende arusaamasid ja käsitusi 80-ndatel toimunud fosforiidisõda, milliseid seoseid loovad kohalikud elanikud kunagiste ja praeguste fosforiidiuuringutega,

Kolmandas osas püüan teada saada, kas kohalike elanike jaoks mängib rolli, kes on arendaja nende kogukonnas. Püüan uurida, kas kohalikud elanikud seostavad VKG tegevust nende kogukonnas kuidagi ka fosforiidihuvidega.

Neljanda osa eesmärgiks on püüda mõista kohalike inimeste arusaamu, mõtteviisi ja tegutsemisviisi – kuidas neid mõjutab VKG fosforiidiuuringute projekt praegu ja edaspidi.

Kesksed küsimused on:

- 1 Mida teab kohalik elanikkond VKG fosforiidiuuringutest? Mis on see info, millele ta tugineb oma arvamuses? Kust see info pärineb?
- 2 Millisesse konteksti paigutab kohalik elanikkond fosforiidiuuringud? Kui palju mängivad kaasa fosforiidisõja mälestused?
- 3 Kuidas mõistetakse VKG tegevust fosforiidiarenduse olukorras, eriti, kus huvitatud ettevõtjaid on teisigi? Kuivõrd seostavad inimesed VKG püüdlusi kohaliku kogukonnaga tugevamini sidestuda ettevõtte fosforiidihuviga?
- 4 Millised on kohaliku elanikkonna käsitlused – arusaam, mõtteviis, tegutsemisviis – VKG fosforiidiuuringute kohta? Kui palju mõjutab juba praegu inimeste elu uuringute plaan ja reaalsed uuringud?

II METOODIKA JA VALIM

1. Meetod

Oma bakalaureusetöös viisin uuringu jaoks läbi kvalitatiivse meetodina üheksa semistruktureeritud standardiseerimata intervjuud. Kvalitatiivne meetod võimaldab süveneda konkreetse juhtumisse, konkreetse inimesse ja sündmusesse. Intervjuu võimaldab saada infot uuritava teema kohta läbi informaatorite tõlgenduse, saada vahetut teavet inimeste tunnete, teadmiste ja kogemuste kohta (Masso 2012). Fosforiidi uuringutest tulenevate käsitluste uurimiseks sai valitud semistruktureeritud standardiseerimata intervjuu just sellepärast, et jõuda vahetu suhtluse kaudu kohalike inimeste mõtete, tunnete ja edasiste tegevusteni.

Intervjuu läbiviimisele eelnes erinevate andmete kogumine, et veenduda uurimisteema jätkusuutlikkuses ja ka inimeste eelnevas häälestuses. Peamiselt tuginesin ajaloomaterjalidele ja alates 2011. aastal meedias esinenud sõnavõttudele, kaasasin ka VKG poolset materjali, kuna need olid mulle kättesaadavad ja andsid eelinfot kohalike inimeste häälestuse suhtes.

Intervjuu kava (lisa 3) tugineb uurimisküsimustel, mis said püstitatud empiirilise materjali andmeanalüüsi tulemusel. Küsimustiku koostamisel pidasin silmas olemasolevat informatsiooni ja eeldusi, mis löid aluse

Kodeerimisjuhendi koostamisel tuli esmalt kirjutada sõna-sõnalt välja kõik intervjuud ja tuvastada ühiseid või vastandlikke tunnusjooni, mille alusel liigitusid teemakategooriad. Nii jagunesidki teemad kokku kolme ploki: interaktsioon kohalike vahel, kohalike elanike arusaam ja teadlikkus VKG fosforiidiuuringutest ja kohalike elanike fosforiidi kontekst, fosforiidi ajalugu ja fosforiidi mõju tulevikule

1.1 Meetodikriitika

Kasutatud meetod oli antud uurimuse jaoks sobilik, kuna võimaldas leida vastused kõikidele uurimisküsimustele. Semistruktureeritud intervjuu aitas intervjueritavatega teemas püsida.

Kuna valim koosneb ainult üheksast intervjueritavast, siis antud tulemuste puhul ei saa anda kõikide kohalike elanike kohta üldistavaid tulemusi. Iga intervjuu võib vaadelda kui konkreetset juhtumit, intervjueritavate erinevate väärtushinnangute, kogemuste jms taustaga, siis ei pruugi tulemustes kajastuda ühtset seisukohta ja kindlaid soovitusi tulevikuks.

Tulemuste esitamisel oli näha, et intervjuude läbiviimisel oleks saanud rohkem sügavuti teemadesse süüvida, et saada kõikidele intervjueritavate poolt õhku jäänud eeldustele ja kohati õhku jäänud teemadele vastused.

2. Valim

Bakalaureusetöö kvalitatiivse meetodi valim moodustub üheksast Virumaal elava kohaliku eesti keelt kõneleva inimese intervjuudest. Kuna uurimus keskendub kohalike elanike käsitlustele, siis tuli valim moodustada ka kohalikest elanikest. Homogeense valimiga intervjuudesse kaasasin fosforiidi leiukohtade läheduses asuvate külade inimesi, kes olid nõus minuga antud uuringu teemal vestlema. Valimi homogeensus väljendub kõikide intervjueritavate elukohas ja seotuses fosforiidi leiukohtade vahetus läheduses elamisega. Antud uuringus on kaasatud Rägavere valla elanikke, kelle vallas leidub fosforiidivarusid ja kus ka VKG esindajad on käinud oma projekti esitlemas. Samuti oli strateegia määramisel oluline leida parim viis uurimisteema kui nähtuse põhjalikumaks kirjeldamiseks, milleks homogeenne valim ka sobib. Sellise valiku üheks põhjuseks oli lootus leida mitmekesisem erinevate arvamuste ja nägemuste hulga kogum.

Valimi suurus – üheksa intervjueritavat – on leitud Rägavere vallas läbi lumepalli meetodi, tuginedes kohalike elanike soovitudele. Kuna eelnevalt olin empiirilise materjali jaoks meediast juba kohalike inimeste sõnavõttud välja otsinud, tekkis huvi kohalikus kogukonnas

fosforiidi teemal kaasa mõtleva ja seal tegutseva inimese vastu, kelle arvamust ei ole võimalik meedia kaudu tuvastada. Kuna meedias avalikult enda nimel sõnavõtnud inimesi ei olnud väga palju (nagu empiirilistest andmetest selgus), siis ei olnud kohaliku elu teemal kaasamõtleivate inimeste leidmine väga raske. See kõik tingis intervjuueeritavate otsimise vallast koha pealt.

Valimi moodustasid eesti keelt kõnelevad inimesed, kuna lumepalli meetodil inimesi otsides ei soovitanud keegi ühtegi vene keelt kõnelevat inimest. Värskeimad andmeid Rägavere valla demograafilisest olukorrast, mis mul õnnestus leida, pärinevad 2005. aastast, kus on välja toodud valla rahvastikuline koosseis. Tollase seisuga moodustas Rägavere valla mitteeestlastest kogukond 6-7 % kogu valla elanikkonnast, millest 6 % oli vene rahvusest (Rägavere... 2005/2006). Sellest tulenevalt võib öelda, et võimalus vene keelt kõneleva inimesega kohtuda oli, kuid minul seda enda uurimust tehes ei juhtunud. Teisalt võimaldas minu emakeeles (eesti keeles) läbi viidud intervjuudes mõista intervjuueeritavaid kõige paremini.

Täpsemalt nägi kogu intervjuueerimise protsess välja järgmine: esmalt kontakteerusin Rägavere vallavanema Virgo Koppeliga ning kohtusin temaga isiklikult 2013. aasta kevadel. Kohtumise eesmärgiks oli tutvustada enda uurimuse teemat ja paluda abi intervjuueeritavate leidmisel. Vallavanem suunas mind Ulvi raamatukogusse, Põlula kooli ja Ulvi hooldekodusse. Kõikides asutustes oli vastuvõtt meeldiv ning leidsin ka inimesi, kes olid nõus minuga minu uurimuse teemal pikemalt vestlema või siis jagama kontakte või geograafilisi suuniseid, kuhu ja kelle poole edasi pöörduda. Intervjuud toimusid nii inimeste töökohtadel kui ka kodus. Ajaliselt jäid intervjuud veerandtunni ja tunniaja vahele, mille juures keskseks küsimuseks kujunes kohaliku elanikkonna arusaam fosforiidi uuringutest tänases ja eilses päevas. Kõikide intervjuueeritavatega sõlmisin kirjaliku kokkuleppe nende nõusoleku kinnitamiseks (lisa 2), millega olen kohustatud eemaldama kolmandate isikute nimed vms anonüümsust ohustav informatsioon. Intervjuude lõppedes avaldasid kõik intervjuueeritavad soovi hiljem tulemustega tutvuda.

Antud töö valim ei võimalda mul üheksa intervjuu põhjal luua kõikide fosforiidi leiukoha läheduses elavate kohalike elanike arvamust, kuid annab teatava ülevaate fosforiidi leiukohas asuvate elanike käsitlustest VKG fosforiidiarenduse projekti kohta.

2.1 Informantide koondandmed

Intervjueeritav	Informandi taust	Intervjuu kestus jms
80-ndates Indrek (nimi muudetud)	On elanud pikka aega Põlula külas, kus siiani ka töötab ja tegutseb. Elas ja oli aktiivne 80-ndate fosforiidisõja aegne Põlula elanik. Jälgib praegust fosforiidi teemat aktiivselt Maavarade uuringute pooldaja. Ei soovita rõhutada ainult fosforiiti, vaid rääkida maavaradest üldisemalt	Intervjuu kestus 45 minutit, mis sujus ilma pausideta. Toimus intervjueeritava töökohas.
80-ndates Luule (nimi muudetud)	Elab Põlula külas. Mäletab fosforiidisõja-aegset aega. Fosforiidi leiukohad otse elumaja all. Pooldab looduskeskkonna säilimist oma naturaalsel kujul.	Intervjuu kestus 22 minutit ilma pausideta tema kodus.
60-ndates Eerika (nimi muudetud)	Rägavere vallas elanud kogu oma elus, millest lühike periood natuke eemal (samas regioonis). Igasuguste uuringute ja kaevamiste vastane, pigem passiivne avalikel aruteludel osaleja.	Intervjuu kestus 17 minutit, ilma pausideta tema töökohas Pärast viimast küsimust intervjueeritav muutus rohkem avatumaks.
50-ndates Tiia (nimi muudetud)	Kogu elu elanud Rägavere vallas. Fosforiidi teemaga väga kursis läbi tööalase ja isikliku elu. Väga skeptiline fosforiidiuuringute plaani suhtes	Intervjuu kestus 22 minutit ilma pausideta tema töökohas

40-ndates Imre (nimi muudetud)	Elanud Rägavere vallas alates 1998. aastast. Väga aktiivne vallaelanik, kes on fosforiidiuuringute vastu.	Intervjuu kestus 37 minutit, mis toimus tema töökohas. Ühe korra pidime eelnevalt kokkulepitud ajal pausi tegema tema töökohustuste tõttu.
50-ndates Triin (nimi muudetud)	Elanud Rägavere vallas 8 aastat. Elab emotsionaalselt fosforiidiarutelule kaasa. Emotsionaalne fosforiidiuuringute suhtes	Intervjuu kestus 19 minutit intervjuueeritava töökohas.
50-ndates Liisa (nimi muudetud)	Rägavere vallas elanud alates 1996. aastast. Keskkonna pärast muretsev	Intervjuu kestus u 24 minutit ilma pausideta.
70-ndates Maria (nimi muudetud)	Rägavere vallas elanud 1984. aastast. Pikaaegne vallaelanik	Intervjuu kestus 17 minutit ilma pausideta.
40-ndates Rein (nimi muudetud)	Sünnist saati elanud Rägavere vallas. Väga aktiivne vallakodanik. Fosforiidi eeldatav kaevandamise koht kohe kodu juures. Aktiivne kohaliku kogukonna eestvedaja	Intervjuu pikkus 58 minutit. Kaks pausi, mil intervjuueeritaval helises telefon. Intervjuueeritav mõtles iga vastuse andmise puhul pikemalt.

3. TULEMUSED

Tulemused on esitatud uurimisküsimustest lähtuvalt, kuid suuremas plaanis on need jagatud kolme alapunkti. Neist esimene räägib interaktsioonist fosforiidi üle – millised on kohalike elanike käsitluste kujundajad ja hinnangud neile, mis puudutab suhteid teiste inimeste või meediakanalitega fosforiidi teemadel. Teine alapunkt koondab enda alla kohalike elanike teadmuse VKG fosforiidiuuringute plaanist, mis nende arust ettevõttel täpsemalt kavas on ja arvamuse VKG-st kui ettevõttest üldisemalt. Kolmandas osas uurin fosforiidi tähendust intervjueeritavate kodukohas, VKG fosforiidiuuringute asjaajamise ja protsessi käsitlemist ajaloolise 80-ndate fosforiidisõja kontekstis. Iga analüüsi peatükk lõpeb lühikese kokkuvõttega.

3.1 Interaktsioon fosforiidi üle

Kui VKG 2011. aasta sügisel oma soovi Eestimaal fosforiidivarusid ja nende kasutuspotentsiaali uurida avaldas, jõudis see ka Rägavere valla elanikeni. Esmased kokkupuuted fosforiidiuuringute uudisega on intervjueeritavatel erinevad, sõltudes nende positsioonist vallas. Vähem valla igapäeva tööga kokkupuutuvad inimesed said uudised teada esmalt pigem meedia vahendusel või vallas toimunud sõnavõttude kaudu.

70-ndates Maria: Ühesõnaga lehes oli pidevalt.

50-ndates Triin: Eks ma vist külaelanike käest kuulsin.

80-ndates Indrek: Juhan Aare oli see, kes siis ühesõnaga võttis selle asja uuesti jälle ülesse ja käis siin rääkimas.

Valla igapäeva tööde ja tegemistega rohkem kursis olevad inimesed kuulsid VKG plaanidest otse vallaametnikelt.

40-ndates Imre: Ma arvan, et see oli ikka volikogu koosolek jah, kui tulid need materjalid selle kohta, et Viru Keemia Grupil on huvi siin toimetama hakata üldiselt.

50-ndates Tiia: Tollaselt vallavanemalt Mati Ulmilt ma arvan, ma millegi pärast arvan küll jah.

40-ndates Rein: *No ikkagi kuulsin seda vallast vist ikkagi, sest algselt olid need külakoosolekud plaanis korraldada ja Miilas toimus ka üks külakoosolek.*

Üheks infoallikaks VKG fosforiidiuuringute plaanide kohta märkisid pea kõik intervjuueeritavad kohtumist vallakoosolekul VKG esindajatega.

50-ndates Liisa: *..jah! Meil on jah see koosolek siin ja siis nad tutvustasid oma plaane*

70-ndates Maria: *Noh, et nagu püütakse rahvaga rääkida. Siin rahvakoosolekud ja puha ja.*

Kõikidest intervjuudest võis välja lugeda, et kõik intervjuueeritavad jälgivad meediat ja hoiavad end fosforiidi uudistega kursis. Sellest andsid paljud intervjuueeritavad märku just teema aktuaalsuse kontekstis, et jälgivad meediat ja kui seal midagi ilmub, siis on see aktuaalne ka isiklikes suhtlustes.

70-ndates Maria: *No ilmselt ikkagi ajakirjandus või televisioon, sealt kaudu. Tuleb päevakorda ja jutuks.*

40-ndates Imre: *Noh pigem on ta noh mingid järelkajad või mingistest sündmustest, noh näiteks.*

40-ndates Rein: *Iga kaevandusega kaasneb alguses, kaasnevad igasugused uuringud, et et ja aga samas on ka minister öelnud, et fosforiit ei ole Eestis kaevandatav ja ja, et see nagu (paus). See peaks ütlema nagu kõik, et et aga ikka paratamatult mõtleme ikka sellel, mis uudised ka ajakirjanduses läbi käivad ja ja mis, millega, mis nagu jutu sees välja tuleb jälle, et need (paus).*

Peamiselt tõstatub teema pere ja tuttavate ringis siis, kui fosforiidi teema on aktuaalne meedias või kogukonnas on toimunud mõni selle alane kohtumine.

80-ndates Luule: *No siis kui jälle keegi tahab nii tulla (naerab) siia meie maapinda surkima, siis me ikka rohkem vestleme. Nüüd ei ole tükk aega kuulda olnud värskelt sellepärast nüüd ei ole nii palju räägitud.*

70-ndates Maria: *Kui üritus siin koolis, siis oli tükk aega sellest juttu, aga igapäev muidugi ei ole.*

40-ndates Rein: See on ikkagi otseses seoses teema aktuaalsusega. Kui on aktuaalne, siis me räägime sellest iga päev eks. Kui on selliseid uusi uudiseid ei ole, siis võib olla kord kord nädalas, kord kahe nädala jooksul.

Valla töös aktiivsemalt kaasa löövatel isikutel on olnud ka isiklikke kokkupuuteid VKG esindajatega, lisaks ühistele vallakohtumistele kogukonna inimestega.

40-ndates Imre: mina mõnega neist olen kohtunud, aga ütleme siis ka neljasilma vestlusi pidanud, tunde kusjuures /.../ aga VKG projektijuhi Kalev Kallemetsaga, kes on mul isiklikult kodus külas käinud, kellega ma olen sel teemal vestelnud...

50-ndates Tiia: Ma käisin nendega suhtlemas ja ka kohtumas ja paratamatult oma sellise, oma erinevate kohustuste pärast.

40-ndates Rein: Et mis on, on ju ajakirjanduse ja ja siis härra Kallemetsa ütleme siis vahetu kontakt olnud, ütleme teatud koosolekutel või siis nagu väiksemas grupis, omavahel.

Inimeste hinnang VKG esindajate jutule on pigem negatiivne ja annab aimdust sellest, et see ei pruugi olla kõige usaldusväärsem kanal, mis jagab adekvaatset infot.

50-ndates Tiia: Kindlasti olen ma kuidagi väga vastane sellele töögrupi enda suhtes. Sest see on reklaamtekst, mis ta räägib ja ma arvan, et ma tunnen seda veel ära /.../ No eks ta jah, no nad siin rõhutavad oma reklaamlausetes, et kohaliku elanikkonnaga arvestamine /.../ kuna ma olen väga tundlik sellistel teemadel, siis ma näen, et need on ikka üsna loosunglikud ja niuksed... asjad.

50-ndates Liisa: Mmm jah! Need noored mehed, kes siin seda asja siin promomas käisid, maalisid väga ilusa-uhke pildi, aga aga ega nad ikka täit tõtt tõenäoliselt ei rääkinud.

50-ndates Triin: Jaa, no kes meil siin nüüd üritavad siin propageerida need VKG esindajad ja, Kalev Kallemetsad ja kes meil siin käivad niimoodi ikka rääkimas ja moosimas ja üritavad kõike ikka niimoodi jah.

70-ndates Maria: Siin tehti enne koosolekuid kõikide nende vallavalitsuse asjameestega ja viidi neid sinna Mäetaguse mõisa ja ma ei tea, mis seal kõiksugu üritusi ja ... See siuke moosimine käis seal. See oli kuidagi, juba hakkas vastu.

Inimestel on VKG arvamusele lisaks ka teatav vajadus teistelt osapooltelt, mis aitab kohalikel mõista olukorda laiemalt ja anda adekvaatsema pildi võimalikest uuringutest.

40-ndates Imre: *...ma nagu looduskaitstajatest noh... ma võtan nagu selles mõttes nende juttu, noh ütleme kaheti et, et nad näevad asju ka ikkagi kuidagi oma nurga alt kuidagi. Nad on seda asja laiemalt... no see on ilmselt looduskaitstajate... nad on ikkagi ka natuke kiiksuga ütleme nii, väga kallutatuna ma ei... pigem ma kuulaks heameelega neid, kes näevad mitut poolt, et seda keskkonna poolt ja teine on siis see majanduslik pool või kuidagi nii. Panen enda jaoks nagu selle sünteesi kokku, et ütleme niimoodi, et ma kuulan nüüd ainult ühte osapoolt, see ei ole.*

50-ndates Tiia: *...Vot ega mul ei tule see nimi meelde, aga kui ma käisin nende VKG omadega nagu kohtumas, siis üks teadlane, vanem meesterahvas. Ma tõesti nime ei tea. Tema jutt oli väga veenev, aga mulle ei meenu tema nimi. Tema oli küll see, kes oli mulle tundus, isiklikult, üsna objektiivne ja ta ei varjanud ka seda, et tegelikult võib juhtuda see, mis meil võib juhtuda, mida inimesed tegelt ka kardavad. Et see vesi, mis meil ära kaob ja kogu see keskkond meil muutub siin veelgi võimatuks.*

Fosforiidi pooldaja tunneb end oma sõnumitega vallas selgelt kõrvalejäetuna

80-ndates Indrek: *Ühesõnaga ma küsisin, et kui ma läheksin näiteks rahva ette tähendab sellega, et mis siis juhtub. Ma arvan, et vastaseid oleks mul kindlasti 99%, aga mina jääks oma nende põhimõtetega niimoodi eemale, nii et ..*

Kokkuvõte

Kohalik arutelu areneb tsükliliselt vastavalt uutele infokildudele (vt Tabel 2. Intervjueeritute infoallikad ja suhtumine neisse), mis kohalikku kogukonda sisse tulevad. Keskseks arutelusid ajendavaks infokanaliks oli vallavalitsus (ja seal toimunud arutelud), kuid seda infot põimiti ja kontekstualiseeriti meedia ja isiklike arutelude raamistikus. Erinevatele osapooltele, kui kanalitele hinnangute andmisel, hakkas mängima see, kuidas tajuti allika tasakaalustatust (ühekülgsus kui usaldamatuse allikas) ja selge, kohaliku elaniku vaatepunktist mõistetava positsiooni olemasolu.

Intervjueeritav	Kanalid	Hinnang kanalile	Aktiivsus
80-ndates Indrek (nimi muudetud)	Virumaa Teataja, kohalike elanike sõnavõttud meedias teadlaste sõnavõttud, VKG esindajad ja kohalikud elanikud vallakoosolekutel, Juhan Aare	Toob esile kõneisikuid, kes vaatavad levikku. Juhan Aare sõnavõttudes ei meeldi fosforiidisõja konteksti toomine tänasesse päeva.	Intervjueeritav jälgib fosforiidi teemat väga, kuid teema arutelul on selle tõstatajaks pigem valla elanikud läbi vallakoosolekute. On kirjutanud isiklikult fosforiidi teemast, mis ei ole veel avaldatud. On nõus kõigi vallaelanike ees enda arvamust fosforiidiuuringute poolt avaldama.
80-ndates Luule (nimi muudetud)	VKG esindajad vallakoosolekul – üks kohtumine. Pensionäride klubi	Pooldab Juhan Aare fosforiidivastaseid arvamusi. Nõustub VKG esindajate erinevate meetodite kasutusega võrreldes 80-ndatega.	Intervjueeritav jälgib fosforiidiarutelusid, kuna see puudutab tema kanti. Teemat arutatakse siis tutvusringkonnas, kui see on ka meedias või vallakoosolekutega seoses üleval
60-ndates Eerika (nimi muudetud)	Ajaleht. Pomerantsi sõnavõttud põhjavee teemal. Tuttavad, kes on külakoosolekutel käinud.	Usaldab teiste arvamust külakoosolekutel toimunu kohta (arvab, et VKG on ise loonud vaenuliku õhkkonna). Usaldab Pomerantsi sõnavõtte põhjavee teemadel.	Külakoosolekutel ei ole käinud, kui fosforiidist räägiti. Ei ole eriti jälginud fosforiidi sõnavõtte, v.a Pomerants, samas kinnitab ka, et kui midagi ikka ilmub ajalehes, siis loeb.
50-ndates Tiia	Vallavolikogu istung, kus	VKG esindajate jutt on loosunglik. VKG	Jälgib meediat ja kuna on valla

(nimi muudetud)	käisid VKG esindajad. Meedia Pereliige Vallavanem Mati Ulm	töögrupis esinenud vanema teadlase jutt veenev. Valla tööga kursis olev fosforiidiuuringuid mitte pooldav	kodulehega seotud, siis on infoga ka sealt poolt kursis. Eelnevalt pereringis seoses pereliikme aktiivsusega fosforiidi teemal, nüüd seoses isiklike muutustega vähem.
40-ndates Imre (nimi muudetud)	Vallavolikogu koosolek VKG esindajatega. Isiklikud kohtumised VKG esindaja Kalev Kallemetsaga. Pere. Külaelanikud. Meedias ilmunud artiklid. Teadlased. Looduskaitsjad. VKG kodulehekülge.	VKG esindajate kohtumise peale ütleb, et Eesti ei peaks maailma toiduprobleemiga tegelema (fosfor kui väetis) Akadeemik Anto Raukase ettearvamatud sõnavõttud on teinud ärevaks (A. Raukas jätab mulje, et talle meeldivad, kui rumalad inimesed ajavad asju). Looduskaitsjad on omamoodi kiiksuga.	Jälgib aktiivselt, eriti kui midagi silma hakkab või kõrva häirib. Kuulab heameelega neid, kes näevad mitut poolt. Kõige alguses oli soov arendajad ära kuulata. On uurinud VKG kodulehekülge
50-ndates Triin (nimi muudetud)	Üldised uudised. Pere. Tuttavad. Vallaelanikud. VKG esindajad	Tekitavad hirmu teiste vallaelanike arvamused, kes pooldavad fosforiidiuuringuid. Sümpatiseerivad need sõnavõttud, kus tuntakse muret looduse pärast (sh keskkonnaminister).	Kui kuskil uudises on fosforiidist juttu, siis märkab. Üldiselt nimetab fosforiidi teemat valusaks, millele väga kaasa elab. Vestluste initsiatiiv fosforiidi teemal on nii ja naa. Kaugemalt inimeste huvi on

		<p>Nimetab VKG esindajate ja Kalev Kallemetsa juttu moosimiseks.</p> <p>Algsed külakoosolekud olid valikuliselt kutsutud inimestele, mis tekitas huvi, miks nii.</p>	<p>olnud väiksem ja initsiatiiv tuleb rohkem intervjuueeritavalt.</p>
<p>50-ndates Liisa (nimi muudetud)</p>	<p>Vallavolikogu koosolek Põlula koolis VKG esindajatega. Tuttavad ja valla elanikud. Keskkonnaminister Vanemad kohalikud inimesed.</p>	<p>VKG esindajad nurusid uuringute luba, maalisisid ilusa pildi, kuid intervjuueerija ei uskunud nende täis tõesuses. Ta möönas, et VKG esindajad on nutikad, kelle strateegia on nii lobitöö kui ka otserünnak oma tahtmise läbiviimiseks. Sümpatiseeris keskkonnaministri sõnavõtt riigi vastuseisu kohta fosforiidi teemal. Üllatasid vanemate inimeste faktid fosforiidisõjast, tuginedes nende mälestustele.</p>	<p>Eraldi ei otsi infot, et niipalju kui kätte tuleb lihtsalt uudistest, kui keegi jälle kuskil teema üles võtab siis ikka saab jälgida. Tuttavate ja vallaelanikega suhtleb paar korda aastas fosforiidi teemal.</p> <p>Huvitub teemast keskkonnaga seoses.</p>
<p>70-ndates Maria (nimi muudetud)</p>	<p>Virumaa Teataja. Eesti Loodus. Vallavolikogu koosolek VKG esindajatega Välismaal elav väliseestlane. Ametnikud</p>	<p>Nimetab VKG esindajate tegevust moosimiseks – see hakkas intervjuueeritavale vastu.</p> <p>Sümpatiseeris Eesti Looduse pikem artikkel, mille autorit ei mäleta, rääkis teemal, et pole hetkel veel sobilikku tehnoloogiat</p>	<p>Jälgib nii palju, kui kättesaadavat infot saab. Arutelu on siis aktiivsem, kui teema on vallas üleval (nt pärast koosolekut).</p> <p>Fosforiidiarutelude tekitaja on intervjuueeritava sõnul ilmselt ikkagi ajakirjandus või televisioon, sealt kaudu</p>

		kaevandamiseks.	tuleb päevakorda ja jutuks.
40-ndates Rein (nimi muudetud)	Vallavolikogus VKG esindajad, Kalev Kallemets Pere. Vallaelanikud. Tuttavad. Ajakirjandus. Keskkonnaminister	VKG ettepanek valla arengukavast välja visata lause, milles viidati fosforiidi ja põlevkivi arenguplaanide keelule. VKG esindajate jutt on aja möödudes erinev . ajab segadusse. Sümpatiseerinud on kohalike teadvamate inimeste sõnavõttud. Ei ole sümpatiseerinud nende sõnavõttud, kes oma kodukohast ei hooli. Keskkonnaministri sõnavõtt annab lootust, et kaevandust ei tule.	Kui teema on aktuaalne, siis räägib sellest iga päev, kui vähem aktuaalne, siis paar korda nädalas. Teemat jälgib igapäevaselt. Intervjueeritav alustab fosforiidi teema arutelu ise nendega, kes pole teemas sees ja ootab teise poole seisukohti. Teemas sees olevate inimestega sõltub olukorrast.

Tabel 2. Intervjueeritute infoallikad ja suhtumine neisse

3.2 Kohalike elanike fosforiidi kontekst, fosforiidi ajalugu ja fosforiidi mõju tulevikule

Fosforiidi tähendus kohalike elanike jaoks sünnib läbi alanud debati, muul juhul on see lihtsalt maavara, mis on nende alla ja nii kaua, kui seda kasutusele ei võte, ei ole sellel kogukonda liita või vastandavat tähendust. Seega võib öelda, et fosforiidi sotsiaalne tähendus on eelkõige sotsiaalselt konstrueeritud ja sõltuv toltvast uudisvoost ja arvamuste kokkupõrgetest .

50-ndates Tiia: Tähendus? Et ta meil lihtsalt olemas on, ma ei leia muud tähendust midagi /.../

70-ndates Maria: (paus) No meie loodusvara, mis tähendust. Kui ta läheb kunagi käiku, siis tal on tähendus, aga muidugi me ei taha seda. A ta on loodusvara.

Teiselt poolt nähakse fosforiidi olemasolus majandussfääri objekti, mis omakorda kujundab keskkonna jaoks ohtu. Fosforiit avaneb kohalike elanike jaoks eelkõige läbi negatiivse konteksti.

50-ndates Triin: Minu jaoks ei oma ta mingit muud tähtsust, kui et ta on selline ühest küljest on ta muidugi rahaallikas, aga teisest küljest on ta.. kujutab nagu ohtu kogu sellele keskkonnale, mis siin on. Minu arust, et...

50-ndates Liisa: Jah, kui ma nüüd pessimist olen, siis üks ta on ikkagi üks ressurss ja ütleme, et kui siin riigil nüüd mingisugusel ajahetkel kõik ilusad eurorahad otsa saavad ja kõik, et siis tekib ikkagi see huvi. Et, et kuidagi seda raha teenida. Ja tõenäoliselt võib siis ka muutuda seal üleval see seisukoht. Et praegu vist on see rohkem selle erafirma huvi, aga kaude võib seal ikkagi kellegi karvane käsi mängus.

40-ndates Rein: (Mõttepaus) Noh teda on nimetatud rahvakeeli nagu kullaks või paljud nagu kutsuvad, et meil on siin nagu kullahunniku otsas, aga või noh selles mõttes ka, et meil on siin nii põlevkivi kui ka sügavamal on fosforiit, et üks ta selline väga pikas tulevikus üks ta kindlasti on selline natuke nagu küsitava sellise.

Suur osa intervjuueeritavatest seostab fosforiidisõja aegset tegevust põhjavee kadumise ohuga. Hoolimata sellest, et usutakse tänase päeva paremasse tehnoloogiasse, ei ole hirm põhjavee

kadumise ees inimestes kuidagi kadunud. Tehnoloogia sekkumist keskkonda ei suudeta end jaoks visualiseerida, olulisem on ajalooline kogemus sellest, et lubadusi kohalikele elanikele ei suudeta täita.

50-ndates Tiia: /.../Et me võime ju väita, et need tollaaegsed uurimused eksle olid tollaaegsed ja kaevandamine oli nagu noh võib olla primitiivsem või vähem arenenud või noh misiganes, et aga aga küllap me ikka peame, et... Et see ju ometi ei muutu, mis meil siin põhjavees.. vesi kus on ja kuidas need jooksevad need veesooned ja asjad ja kuhu sisse kaevandus nagu jõuab /.../

80-ndates Luule: /.../ Nemat, nemad räägivad, et nüüd on kõik teised meetodid neil ja enam ei ole nii palju... no see on loomulik ka tõepoolest sellest eelmisest fosforiidisõjast on nüüd juba aastakümneid möödas ja peaks olema tehnika arenenud, aga kui ikka maapõue sisse kaevama minna, vat just nimelt. Põhjavesi on meil ikka hindamatu väärtus ja seda nii kergelt raisata ei maksaks.

60-ndates Eerika:/.../ Sest seda on ju nähtud. Kuidas on kõik maad ja mered kokku lubatud. Kui palju veetakse vett, kus see põhjavesi kadus ära. Eks see on ju ikka kõige tähtsam asi praegu /.../.

Kohalike elanike üks suurimaid muresid seisneb selles, et põhjavee taset võivad muuta juba uuringute puuraugud ise. Nende arvamust VKG plaanide kohta proovide saamiseks mõjutavad varasemate puuraukude tegemise kogemused

80-ndates Luule: /.../ No näiteks, kui nad siin 80-ndatel käisid kaevandamas või tähendab puurimas neid prooviauke tegid ja võtsid proove, nad ei sulgenud neid kõiki korralikult. Osa kaevusid tegi see meil tühjaks, osa kaevudes rikkus vee ära, kaasa arvatud siitki.

40-ndates Imre: /.../. Eile õhtul vaatasin, käisin eile õhtul metsas, siis ausalt öeldes no mingi väike paralleel tekib, et kas nad jäävad nüüd siia puutumatuks ja lihtsalt et noh see 25 aasta taguse ajastu märk lihtsalt. Nad on ju selle 80-ndate aastate alguse nii öelda postamendid või monumendid eksju, mis asju tehti. Ma jätaks ta sinna.

Inimeste vahetud kogemused või sugulaste mälestused 80-ndatest on peamiselt siiski negatiivsed, kaevandamist seostatakse otseselt vajadusega ära kolida.

80-ndates Indrek: Kui siin fosforiiti hakati uurima ja kaevandati ja ümberringi neid auke puuriti, siis mina otsustasin, et mina küll ei jää siia niisugusesse ee Kiviõli, Kohtla-Järve nendes suurte nonde, noh ühesõnaga, hunnikute vahele. Läksin Rakveresse ja ehitasin sinna omale maja, nii et seal ma olen 25 aasta selles oma isiklikus majas. Nii palju mõjutas see fosforiidi asi mind, et mina otsustasin siit ära minna, läksin Rakveresse, ehitasin sinna omale maja.

50-ndates Liisa: Mul on meeles, et mu vanemad rääkisid, et kui see ikkagi tuleb, siis tuleb kõik siin maha müüa ja minna läände. Selles mõttes läände, et sinna Pärnu kanti ja sinna. Et noh kui kaugele nad ikka välja tulevad. Et võib-olla otsid elukohta teise rajooni sellelt rajoonilt. Et ma mäletan sellest ikka päris palju räägiti kodus, et tuleks elukohta vahetada.

Inimeste teadvuses on fosforiidisõjal sümboliline tähendus, mis vallandas Eesti vabadusliikumise ja tõi eestlased kokku. Võib öelda, et möödunud fosforiidisõda oma emotsionaalsusega loob eelduse, et kohalike inimeste arvates peaks fosforiit olema tähtis suuremale ringkonnale kui ainult kohalik elanikkond ja eelduse selleks.

50-ndates Triin: No minu meelest sellest on ju kaudselt läks lahti kogu see laulevrevolutsioon, kas polnud?! Kogu meie Eesti riik tuli kaudselt alates sellest vastupanust minu arust. Minu jaoks kõva sümboolne tähendus.

70-ndates Maria: /.../ Ärkamisaja algus ikka, praktiliselt, sealt läks lahti kõik.

40-ndates Rein: Sellel on väga suur ja laiaulatuslik mõju ja see on väga täht...või noh on väga väga tähtsusega märk on. Selline ka natukene, natukene ka selline emotsionaalne aga sellel on ka tõepõhi all.

40-ndates Imre: /.../ pani ka ütleme siis siit kaugemad elavad inimesed selle piirkonna pärast nagu muretsema ja kaasa mõtlema ja tegutsema.

80-ndates Luule: /.../ Sest ega nõukogude võimu vastu ju eriti keegi suurema hulgaga suud pruukida ei julgenud varem, aga siis läks see asi natuke julgemaks.

Kohalikud elanikud tajuvad ajastute erinevust ja Moskva ülemvõimu toonases fosforiidisõjas.

70-ndates Maria: See oli kogu selle, liitis rahva ja seal oli kõik muu Moskva vastane...

40-ndates Rein: /.../ Kindlasti on aeg edasi läinud, siis olid juhthoovad hoopis kuskil kaugel, kästi ja ja selline... /.../ Aeg oli teine ju, see oli ikkagi ju, ikkagi ju teine riigikord /.../

Vanemad kohalikud elanikud aktsepteerivad ka fosforiidisõja kohta antud hilisemat hinnangut, mille järgi toimus fosforiidisõda erinevatel tasanditel – fosforiidisõda kasutati ära ka teiste probleemide lahendamiseks. Kuigi teadlaste seisukohtadesse usutakse, ei eitata ka nende seisukohtade ärakasutamist alternatiivsete eesmärkide saavutamise heaks.

80-ndates Luule: /.../ siin on ju mõned teadlased öelnud, et jah ega see televisioonigi ürituski, et see oli nii öelda lahtisest uksest sissemurdmine, aga tont seda teab, mina ei tea /.../

70-ndates Maria: No öeldi, et tegelt asi, küsimus oli enne lahenenud, kui see siin sõda läks lahti. Moskva ei pidanud tulema, tagant järgi räägiti. Võib-olla oli ka niimoodi /.../

Niisamuti tajuvad vanemad elanikud praeguse aja ja fosforiidisõja aegse aja erinevust sellega, et tol ajal ei räägitud rahvaga nagu seda nüüd tehakse. Noorema põlvkonna jaoks on 80-ndate fosforiidisõja aegsed mälestused ja meenutused seotud pigem rahva arvestamisega. Nende sõnul kuulati siis rahvast rohkem kui praegu. Võib olla on erinevad vaatenurgad inimeste kaasaraäkimisvõimalustele tingitud sellest, et fosforiidisõda lahenes kohalike inimeste kasuks, kuid tänane arutelu ei näita nii murrangulisi liikumist lahenduste suunas.

70-ndates Maria: Noh, et nagu püütakse rahvaga rääkida. Siin rahvakoosolekud ja puha ja.

40-ndates Rein: Tuleb rahva arvamusega arvestada, rahva soovidega /.../

60-ndates Eerika: Ikkagi inimeste tahe jäi peale. Ikkagi seda kaevandust ei tulnud, seda suurt kaevandust. Aga kas seda inimeste häält enam kuulda võetakse vot see on juba iseküsimus.

Pea kõik intervjuueeritavad tajuvad praeguse fosforiidiuuringu plaani ja fosforiidisõja-aegset erinevust. Ühelt pool on avaliku arutelu ülesehitus ja kontekst struktuuriliselt teisel moel kujundatud nii, et kõrvutusvõimalust tähenduslike paralleelide tõmbamiseks praktiliselt ei ole.

Teiseks on tehnoloogilise progressi tähendus teinud uperpalle – nõukogudeaegsest usust tehnoloogiasse, selle kriitikasse ja sealt tagasi taastunud usk kohalikku ekspertiisi.

80-ndates Indrek: *Noo praegu praktiliselt ei toimugi midagi. See mis on, see on niivõrd lapsekingades ja tühine./.../ Fosforiidisõda enam olemas ei ole. Fosforiidisõda oli siis, kui me tahtsime vabaks saada ja selle najal, see oli üks komponent, mis andis tõesti ühesõnaga Nõukogude Liidu vastu välja astuda meie iseseisvusele, nüüd me oleme iseseisvad, kurat kelle vastu me sõdime siis, mis sõda meil enam saab olla? Eestlane sõdib nüüd eestlase vastu nagu Porkuni lahingus või /.../*

40-ndates Imre: *Erinev, noh. Kindlasti on tehnoloogia vahepeal edasi läinud. Masinad, seadmed on arenenud palju, et nõukogude, nõukogude Eestis oli ikka välja palju seda kiviaja tehnoloogiat siin ja robustsed ja sellised, masinaid, mis siin ma ei tea raiskasid siin kütust ja mis iganes.*

Kohalikud inimesed mõtestavad juba praegu oma elukeskkonnas toimuvaid negatiivseid tendentse fosforiidikaevandamise kontekstis, põimides sellega ka nähtuseid, mis toimuvad mingis mõttes nii kui nii (ääremaastumine, tõmbekeskuste järgi joondumine).

40-ndates Rein: *Ma olen veendunud, et see kuidagi mõjutab rahva juba juba tänast käitumist või või kujundab mingisugust arvamust, et edasiste valikute tegemisel kasvõi kas ma panen lapse siia lasteaeda või panen Rakveresse ja noh selliseid juba noh. Ma arvan, et kindlasti on see üks mõju on sellel, et et väga palju räägitakse sellest kaevanduste teemadest täna ikkagi siin piirkonnas. /.../ Ükskõik, kui hästi see ka ei lähe, kindlasti see suurendab seda väljarännet eks ja, ja fakt on see, et kohapealne rahvastik vananeb ja noori siia juurde ei tule, sest kindlasti nad ei säti enam siia oma elamisi ja tegemisi. Eee kinnisvara väärtus langeb, eee (paus, ohkab), olulised teenused kaugenevad ...*

80-ndates Luule: */.../ tookord, kui see kohtumine oli, parajasti üks mu tuttav inimene tahtis maja müüa seal Mõedaka suusabaasi lähedal ja kui need ostjad olid juba olemas Lõuna-Eestist kui kuulsid sellest, siis keeldusid.*

50-ndates Tiia: *Et see vesi, mis meil ära kaob ja kogu see keskkond meil muutub siin veelgi võimatuks.*

40-ndates Imre: /.../ et aktiivse fosforiidikaevandamise käigus ma olen kindel, et see põllumajandust ja metsandust see kindlasti mõjutab. Noh läbi siis selle vee, noh kõik muud saasteallikad, mis võivad hakata neid kultuure, millega mina kokku puutun, ühel teisel moel kujundama ja teine asi need inimressurss, kes siin ära kaob, kellega meil siin ütleme siis kaup kauba vastu toimetame praegu jah, kui kaob see inimene ära või turg kaob ära eksju, siis jääb ju tühi väli, et siis on mõju ju sealt pool ju ka, et mul ei ole võimalust sellega midagi teha, kellegagi koos ei ole ju võimalik toimetada enam./.../ Tunned ise esiteks inimesi, kes seal pool elavad ja seal on väga tublid inimesed, nad ei ole seda väärt, nad ei ole sellist karistust väärt. See on üks asi. Teine asi.. liiklus ja kõik hakkab kindlasti sealpool ju rohkem intensiivistuma, aga noh kuna kohalik tõmbekeskus Rakvere ja noh kujutan ette ka, et tööjõud hakkab liikuma siit suunast, siis ma jään ka sinna. Nii öelda koormus teedele, eksju ja müra, kindlasti ja noh... inimesed ise, kes saavad seeläbi kannatada, ma arvan noh me nagu kaotame nad sellistena nagu nad praegu on: tegusate, rõõmsate ja tublidena, et mõni.. lahkuvad kindlasti. Noh seda ma näen.

Kohalike inimeste arusaam fosforiiduuringutest ei ole üldiselt positiivne. Ainult üks vastaja pooldas selgelt kaevandamist, nähes selles tulu valla eelarvele läbi keskkonnatasude (leides ühtlasi, et ka uurimise eest tuleks raha küsida). Ülejäänud vastajate käest uuringu võimalike positiivsete aspektide kohta küsides selgus, et need ei korva paljude jaoks seda negatiivset, mis selle kõigega kaasa tuleb. Näiteks positiivset mõju töökohtade loomise näol kahandab see, et kaevandused on ajutised ja ei taga sellist inimeste hõive jätkuvust ning kaevanduse töö ei ole kõikide jaoks.

80-ndates Luule: No positiivset võib ta loomulikult kaasa tuua töökohtade suhtes, võib olla, aga ega tänapäeval nii väga palju uusi töökohti need juurde ei loo kah, aga no jah, kuigi palju toob, sest ega meil siin on töökohti ikkagi üpris vähe saada. Aga samas on ikkagi see ohud looduse suhtes on ikka väga murettekitavad.

60-ndates Eerika: Meiesugused ei saa ju mingisuguseid töökohti. Mina ju ei lähe maa-all kaevandusse tööle.

40-ndates Rein: Et see, ütleme kaevanduste positiivne külg (hingab välja, paus) ee, pigem Eesti üldisele majandusele võib olla teatud mõttes aitab ta, kindlasti ta aitab kaasa, natukene võib olla ka kohalikule eluolule aitab ta teatud mõttes kaasa, eks siin noh nii nagu on välja käidud siin küll jutu käigus, et igas etapis kohaliku eluolu eks, aga toetada, aga mis sa toetad, kui inimesed ära lähevad või kellele sa nagu ehitad mingisugused asjad nagu valmis, et ja siis kui kaevandust enam polegi, kes siis sellega, kes siis edasi neid asju üleval peab, finantseerib (paus). See on selline üht pidi küll, üht pidi küll positiivne, aga teist pidi ka negatiivne.

80-ndates Luule: No jah. Võib-olla ta mingil määral toob sellise ajutise heaolu. Ütleme, et kui need lubatud rahad hakkavad tulema. Ehki seal tundus ka, koosolekul tuli juba välja, et see ei olnud mitte see protsent mida lubatud olid vaid tegelikult oli kuskil ikka palju väiksem protsent. Ja jaa aga see on ju see ajutine rikkus ja see läheb ju kohe mööda ja teine asi on tõesti, et kuidas ikkagi selle veega saab ja kui kaua. Et nemad ehitavad selle torustikusüsteemi ja kogu selle värgi välja aga kõike seda tuleb ju hooldada ja kui need rahad otsa saavad, kuidas siis edasi. Et tõenäoliselt see meie elukvaliteeti mõjutab ikka päris suuresti.

Kohalikud elanikud näevad fosforiidi küsimust praeguses hetkes positiivse mõjuna kogukonna ühtehoidmisele. Ühise asja eest seismine liidab inimesi. Intervjuud näitasid, et nooremad inimesed, kellelt võiks oodata soovi piirkonnast lahkuda, olid isegi rohkem kaevanduste vastu kui vanemad inimesed.

50-ndates Tiia: /.../ siin on aastate jooksul kogunenud ee selline mõnus kogukond, suhteliselt ühtehoidev ja noored, et kus mujal meil praegu meil sellist momenti ei ole, kus noored nii aktiivsed oleksid ja oma kogukonnas. Et kas see on, et kas see on fosforiidiga seotud? Ma ei tea. Võib olla on see alateadlik.

50-ndates Liisa: Noh kui ma nüüd mõtlen seda viimast kokkusaamist mis meie külas oli, siis tõepoolest siin vallas pole juba tükk aega olnud sellist kohta, kus inimesed nii ühemeelt oleks olnud ja ühe asja eest väljas. Tavaliselt tuleb neid vähem kokku ja ja ei ole nad nii üksmeelsed selle asja poolt või teise asja arutamisel. Aga sellel korral...aga noh et ta juba liidab inimesi ja inimesed hakkavad mõtlema selle peale, aga mis siis

ikkagi saab. Muidu me lihtsalt elame ja oleme ja igati on oma igapäeva muredes kinni ja üldse ei mõtle selle peale mis edasi.

Intervjueeritavate peamine hirm on, et ümbruskonna inimesed kolivad ära. Hetkel kaalub kodu emotsionaalne väärtus kolimise üle, teisalt on inimesed tuleviku suhtes segaduses.

50-ndates Triin: */.../ ma juba olen siia kolinud ja ma kavatsen siia jääda kui vähegi võimalik elu lõpuni, aga mis minu lastest saab ja ja ikkagi selline ebamäärane tunne tuleviku suhtes, et kas siin on üldse võimalik, kui kaua inimväärselt elada, ütleme nii siis /.../ Issand ma ei tea. Ma ei ole üldse kindel, kas ma suudan siia jääda, kuigi ma väga tahaks. Et ma ei ole isegi kindel, kas ma oskan end sellisesse keskkonda mõelda, nagu juba praegu ütleme Ida-Virumaal on eks ju näha. Ma arvan, et ei suudaks, peaks hakkama uut kodu otsima jälle.*

40-ndates Imre: *(mõttepaus) Noh, ma ei saa sellele küsimusele praegu väga hästi rahulikult vastata juba ainuüksi sellepärast, et ma ise tahaks kõik endast oleneva teha, et ei saaks kunagi siin kaevandama hakata, et selles mõttes ma ei ole kunagi selle peale mõelnud, milline see minu tulevik siis oleks, kui kaevandaks. Ma väga loodan, et nad ei hakka seda kunagi tegema, et võidab terve mõistus. Aga et kui peaks see juhtuma, siis no ausalt ma ei ole küll hetkel plaaninud ära kolida, mul on ikkagi siin maad ja metsa natuke ja, ja et ma olen ise linnast maale elama asunud, et ma ei vahetaks linna elu enam iialgi maa elu vastu.*

60-ndates Eerika: */.../ Kus mul ikka oma kodunt minna on. Kuskile ei ole. Ega inimesed selle pärast põgenema ei hakka. Eks elu läheb ikkagi edasi. Mil moel ta siin mõjutama hakkab, seda ma ei oska öelda ju.*

50-ndates Tiia: *Ega ma arvan, et minul ei muutu midagi. Minul endal ei muutu midagi. Aga mina arvan, et see see küla ilmselt, see Miila küla, mis praegu on väga jõudsalt noori kogunend ja väga tugev kogukond, ma arvan, et see seal nüüd küll mingil moel muutub. /.../ toetudes erinevatele faktidele, et et et meie maa voolab jälle rohkem tühjemaks /.../.*

Kokkuvõte

Kuigi kunagine fosforiidisõda aitab kohalikel elanikel probleemi käsitlemist lihtsustada (vt Tabel 3. Fosforiidi ja fosforiidisõja mõtestamine intervjueritute poolt), teadvustavad nad endale, et tänane olukord ei ole 25-aasta taguse ühtse Moskvale vastandumisega kõrvutatav. Kuigi fosforiidiküsimus kogukonda siiski teatud määral liidab, puudub selge vastandumise objekt. Vastandumine toimub pigem ebamäärasena tajutud protsessi, kui kaevandamisest huvitatud ettevõtte suhtes. Tänane fosforiidiarutelu kontekst toob kokku kogemused minevikust, milles peegelduvad teadmised endistest tehnoloogilistest viperustest ja puudujääkidest, ka mentaalsest minnalaskmisest ja kaasaegne tehnoloogiline optimism. Võimalikus kaevandamises ja uurimises ollakse valmis nägema ka positiivseid mõjusid, kuid need ei kaalu üles negatiivseid, mille põhjustena seostatakse ka tänaseid sotsiaalseid ja demograafilisi protsesse, mis ei ole otseselt fosforiidikaevandamisega seotud. Siin põimuvad hirmud kohaliku kogukonna kahanemise ees, mis on põhjustatud nii üldisest ääremaastumisest kui ka keskkonnamõjudest, mis muudavad selles piirkonnas elamise perspektiivituks. Hinnangud inimeste arvamuste arvestamisele eile ja täna, on üsna vastandlikud, ilmselt ka seetõttu, et need protsessid pole struktuurselt kõrvutatavad.

Intervjueeritav	Fosforiidi tähendus kodukohas	Fosforiidisõda	Fosforiidi uuringud praeguses ajas	Mõju inimestele
80-ndates Indrek (nimi muudetud)	Fosforiiti tuleb uurida kui maavara ja nimetada teda ka maavarana mitte fosforiidina. Fosforiidist ei ole kasu põldudel, kuid saab kasutada teistes valdkondades.	80-ndatel kolis fosforiidi tõttu Rakverre. Fosforiiti kasutati Eesti vabastamiseks. Veneaegsed uuringud olid vägivaldsed.	Kui fosforiiti hakataks uurima, siis koliks Rägavere valda tagasi. Usub teistesse meetoditesse.	Kompleksne kaevandamine toob kasu. Väheneb töötus. Maksustatud uurimisega tuleb raha valda, sealt koolidesse jne.
80-ndates Luule (nimi muudetud)	Väärtuslik maavara, mida ei pea veel väljakaevama. Usub, et fosforiidi kaevandamine omal ajal põhjustas ümbruskonnas vähki.	80-ndatel ei tahtnud võim suhelda rahvaga. Fosforiidisõda aitas julgemalt nõukogudevõimu vastu võidelda.	Loodab, et teadus on võrreldes 80-ndatega arenenum	Kaevandamisega saab põhjavee režiim kõvasti rikutud. Kuna on juba nii vana, siis usub, et tema elu miski enam ei mõjuta. Kinnisvara hinna langus.
60-ndates Eerika (nimi muudetud)		Inimest hääli võeti kuulda ja nende hääli jäi peale. Põhjavee probleem.	Ei usu, et midagi võrreldes 80- ndatega muutunud on. Kardab põhjavee pärast. Ei usu, et	Põhjavee kadumine. Inimesed oma kodudest põgenema ei hakka. Mõju ei oska öelda. Elu

			kaevandus midagi head toob, ei usu töökohtadesse.	võib häabuda järgmiste põlvete jaoks. Töökohti juurde ei tule.
50-ndates Tiia (nimi muudetud)	Ei näe fosforiidil muud tähendust, kui et see on neil olemas ja arvab, et meie maa ei vaja praegu fosforiiti.	Emotsionaalne, emotsioonid olid üles kruvitud. Palju ei mäleta. Põhjavee probleem. Kuna on vähe selle ajaga kursis, siis ei tea seisukohta võtta. Märgiline tähendus	Fosforiidi teema tiksub kõigil kuklas.	Inimesed lahkuvad. Põhjavesi võib ära kaduda. Kogu keskkond muutub veelgi võimatumaks. Miila küla muutub. Pigem on kõik muutused enda eluolulised – VKG neid plaane ei muuda.
40-ndates Imre (nimi muudetud)	Tamponeeritud puurkaevud metsas – ajastu märk. See on fakt, et see meil maa all on, mille teadmisega tuleb elada.	Kaevude veetase langes vanaisa jutu järgi. Seda kõike juhtis Moskva. Siis arvestati rahva arvamusega rohkem. Kasum läks kaugemale. Indikaator vabadusliikumisele – liitis eestlased.	Tehnoloogia on edasi läinud. Eestlased ihuvad hammast fosforiidile, mille kaevandamine on ohtlik. Proovipuurimised mõjutavad juba keskkonda. Kasum jääb siinsetele inimestele.	Inimesed hakkavad lahkuma – suurem liikluskoormus, müra jne. Ise ei plaani ära kolida – omab metsa ja maad. Inimressurss kaob ära.
50-ndates Triin (nimi muudetud)	Rahaallikas ja oht keskkonnale	Sümboliline tähendus.	Võiks arvesse võtta endisi uuringuid. Kasusaaja on suure Venemaa asemel erafirma ja	Kavatseb oma koju jääda elu lõpuni. Lastesuhtes on ebamäärane tunne.

			natuke ka riik ja omavalitsus. Ei usu, et midagi keskkonnasõbralikumat on kui 80-ndatel.	Kaevandamise korral ei ole kindel, kas suudab oma koju jääda – arwab, et ei suuda.
50-ndates Liisa (nimi muudetud)	Ressurss, mis eurorahade otsalõppemisel kasutusele võidakse võtta.	Ise sel ajal Rägavare vallas ei elanud. Vanemate inimeste faktid selle aja kohta on põnevad. Vanemad rääkisid 80-ndatel, et tuleb kõik maha müüa ja Pärnu ära kolida.	Varasemate kogemuste põhjal ei usalda inimesed enam väga. Peab valvel olema, et ei tehtaks asju nii ära, et rahvas ei jõuaks midagi ette võtta.	Toob ajutise rikkuse. Ei plaani kodu vahetada. Fosforiidi vastuvõitlemine toob kogukonna kokku.
70-ndates Maria (nimi muudetud)	Loodusvara. Seni kuni ta käiku ei lähe, ei ole sellel mingit tähendust kui ainult loodusvara.	Ärkamise algus Liitis rahva ja oli Moskva vastane – seda enam ei tule. Fosforiidisõda oli enne peetud, kui see avalikkuse ette jõudis.	Püütakse rahvaga rohkem rääkida.	Usub, et tema ajal ei kaevata, aga laste ajal kardab küll kaevandamist. Võib töökohti juurde luua. Ei oska kaevandamise juures piirkonna arengu ja kahju vahel ülekaalu tuua. Usub, et selleks ajaks, kui VKG kaevandama hakkab, teda enam ei ole.
40-ndates Rein (nimi muudetud)	Rahvakeeli kuld, mille järele kunagi	Aeg ja riigikord olid teised. Juhthoovad olid hoopis kuskil	Tehnoloogia on muutunud. Tuleb arvesse võtta	Mõjutab juba rahva tänast käitumist või kujundab

	minnakse.	kaugel	fosforiidisõjast rahva soovidega arvestamist.	<p>mingisugust arvamust, et edasiste valikute tegemisel.</p> <p>Keegi ei suuda hetkel adekvaatselt hinnata, mis tuleb.</p> <p>Hakkab suurenema väljaränne.</p> <p>Kaovad ära olulised teenused.</p> <p>Kinnisvara hinna langus juba praegu.</p>
--	-----------	--------	---	---

Tabel 3. Fosforiidi ja fosforiidisõja mõtestamine intervjueritute poolt

3.3 Kohalike elanike arusaam ja teadlikkus VKG fosforiidiuuringutest

3.2.1 Arusaam ja teadlikkus VKG fosforiidiuuringute plaanist

Kohalike inimeste arusaam sellest, milline on VKG fosforiidiuuringute plaan, kontekstualiseerus laiemalt teadmises, et seda tüüpi suurettevõtet eesmärk on kasumit teenida. Intervjuusid läbi viies ei tajunud ma, et VKG oleks inimeste poolt teadvustatud selgelt eristatava ettevõttena, millel puhul tajutaks just sellele ettevõttele iseomaseid ambitsioone. Ainult üks intervjuueeritav on tundnud huvi VKG kodulehe vastu

50-ndates Liisa: Tõenäoselt nad kasutavad ikka igasuguseid võimalusi ja vahendeid ja strateegiaid, et oma tahtmine ikka läbi viia sest neil on ju huvi kasumi vastu.

80-ndates Indrek: No huvi saab olla ainult, ainult (väike paus) kasum. Huvi, kui millegiga me tegelema hakkame, siis kõige esimene asi on kasum.

Intervjuudest peegeldub selge arusaam, et kui juba uuritakse, siis sellele järgneb ka kaevandamine, kuna eesmärgiks on algusest peale ikkagi kasum ja kasumini saab jõuda alles siis, kui on ka toodang. Antavaid hinnanguid raamistab arusaam ettevõtte jõupositsioonist, mille rakendamisest ettevõtte ei loobuks.

70-ndates Maria: Uurimisluba on esialgu päevakorras, kõik ülejäänud tuleb pärast. Et puurida saaks.

40-ndates Rein: /.../ Et ma olen selles rohkem kui veendunud, et algselt ee, olen väga palju keskkonnamõtjude hindamistega ja igasuguste uuringute kokku puutunud, et alguses räägitakse üht ja paber kannatab kõike, et ja siis kui asi toimib nii öelda või kui tegelikkus on hoopis sootuks teistsugune /.../ Iga kaevandusega kaasneb alguses, kaasnevad igasugused uuringud

Vastajad tajusid kaevandamishuvi kompleksse ja vastuolulisena – lisaks fosforiidile on nende vallas ka põlevkivi varud, millest VKG võiks huvitatud olla.

40-ndates Imre: */../ kolmas asi muidugi millest VKG pole ju väga palju juttu teinud on see põlevkivi, mis siia vahele jääb, mis pole siit ka ei teab mis sügaval. See 60 meetrit põlevkivi siit alla, see pakub ju ka huvi, see on ka ju puhas raha. Et kindlasti seda kompleksteenuse asja üritatakse noh parimas võtmes, noh ühelt poolt küll hoida keskkonda ja säästa, samas teiselt poolt, kuidas saada võimalikult palju raha ühelt pindalaühikult välja tuua maa seest.*

50-ndates Tiia: *Ma ei usu seda, et VKG läheb sinna fosforiidi järgi, ta läheb sinna põlevkivi järgi.*

Intervjueeritavate jutu põhjal on tuntav teatud segadus ja mõistmatus VKG plaanide suhtes. Mingil määral võib nende sõnadest välja lugeda teatud äraootavat seisukohta, et midagi on kindlasti veel tulemas. Intervjueeritavad tajusid ennast manipuleerimistaktikate objektina, mõtestades iseend sunduslikus tõlgendaja rollis olevana.

50-ndates Liisa: */../ ! Need noored mehed, kes siin seda asja siin promomas käisid, maalisid väga ilusa-uhke pildi, aga aga ega nad ikka täit tõtt tõenäoliselt ei rääkinud./../ Ja jaa see tegevus käib tõenäoliselt nii ühes kui teises valdkonnas. Nii lobitööna kui nii otserünnakuna nii nii strateegiate läbi /../*

40-ndates Rein: *Aja jooksul on need nagu sellised seisukohad või mis nagu plaanid, need on nagu muutunud ajas, et mingid nagu sellist kindlat plaani või midagi sellist küll ei ole. Tähendab, noh, mis see siis see, mis see nüüd see, mida konkreetselt tahetakse siis tegema hakata, et seda ma pean silmas. Räägitakse nagu ühte juttu ja teinekord nagu teist laadi ja ka nende puuraukude näol. Kui alguses oli üks suur puurauk ja nüüd siis viimane jutt oli mitu väikest puurauku ja, et siis sellised (paus). Ma ütlen, et ma ma ei oska siia nagu midagi lisada. See on ainult jutu, jututeema ja jututasemel.*

Intervjueeritavate sõnul on selge eeskätt see, mida VKG on ka selgelt väljendanud, et nende huvi on läbi viia proovipuurimine. Kartus puurimise ees ei ole seotud niivõrd võimalike hooletusvigadega, millel võib olla mõju põhjaveele, kui just see, et siit võib tulla tõuge kaevandamisele. Eeldatakse, et ettevõtjal pole mõtet uurida, kui ta huvi pole tõsine.

40-ndates Rein: Tänase nende väljaöeldud seisukohtade või jutu järgi siis... nende jaoks esmatähtis on ikkagi seda tükikest seda fosforiiti kätte saada, et et (paus) see on number üks. Loomulikult pikemas perspektiivis on kindlasti on võimalik fosforiidikaevandamine, jah takerdun nüüd selle sama selle taha, et ma ju ei (paus). Tänaste juttude põhjal on tõesti see, et see tükike alguses, et proovipuurimised ära teha ja siis selle põhjal, nagu ma aru saan, siis otsustada, mis saab edasi või. Noh tõenäoliselt seda, kui proovipuuraugud seda ei jäeta, et et loomulikult siis on ka kaevandamine, et muidu ei ole mõtet ka proovipuuraukudel.

50-ndates Liisa: .jah! Meil on jah see koosolek siin ja siis nad tutvustasid oma plaane, et nemad ei hakkagi kohe kaevama, et nemad tahavad ainult uurida, kui palju siin on ja mida on ja ja ja...et ei ainult seda ühte auku on vaja kohe kindlasti ja siis läks päris tuliseks see sõnavahetus /.../.

50-ndates Triin: Noh tähendab, et kui me hakkame juba uurima, siis see tähendab seda, et siis siis see asi juba läheb edasi.

Valla tööga lähemalt seotud kohalike elanikke ärritas mõte sellest, et VKG sekkub valla juhtimisse, soovitades võtta valla arengukavast välja punkti, mis välistab vallas fosforiidi või põlevkivi uuringud.

40-ndates Rein: Viimane uudis oli see, et härra Kallemets käis volikogu ees tutvustamas ee nende edasisi mmmm plaane seoses fosforiiduuringutega ja et ee vallavolikogu peaks võtma (ohkega vaikus) või kinnitama valla arengukava selliselt, kus on ee kirjas, et ee, või tähendab kust on välja visatud lause, et et siin mingisuguseid fosforiidi või põlevkivi uuringuid ja kaevandusi ei tule.

50-ndates Tiia: /.../ VKG selle töögrupi juht tutvustamas ja rääkimas sellest, kui oluline on nende teema meie ee sellesse valla arengukavva nagu lülitada.

Intervjueeritavad tajuvad seda, et VKG rõhutab oma sõnavõttudes kaasaegse tehnoloogilise progressi lubadusi, mida kohalikud käsitlevad siiski ettevaatlikult, umbusklikult.

70-ndates Maria: Et maa-alune päästab olukorra. Me ei tee lahtist, maa alla, kõik asjad on võimalik sealt välja tuua, niiet ei vett ega pinda ei kahjusta, aga mina ei usu sellesse.

80-ndates Luule: /.../ Nemat, nemad räägivad, et nüüd on kõik teised meetodid neil ja enam ei ole nii palju... no see on loomulik ka tõepoolest sellest eelmisest fosforiidisõjast on nüüd juba aastakümneid möödas ja peaks olema tehnika arenenud /.../

40-ndates Imre: /.../ teine asi no VKG teeb praegu väga jõuliselt andmete kogumist siin teistel mandritel, Ameerikas, ma tean, kaevandamis täiustamise osas, noh mis peaks siis vähendama survet siis keskkonnale jah, et sellega tegeletakse.

Olulise VKG poolse sõnumina teadvustatakse ka VKG poolt pakutavaid hüvesid (töökohad, elukeskkonna parandamine). Näiteid võimalikest hüvedest toodi välja siiski vähe.

50-ndates Liisa: No nad on pakkunud siin küll, selliseid variante küll, et teed teeme korda ja mida kõike, niisugused pisikesed boonused juurde, et teil saab siin palju parem olema/.../

70-ndates Maria: Seda nad räägivad, et positiivset, et tööd saab ja...

Intervjueeritavad on uuringute suurte plaanidega võrreldes palju rohkem kursis sellega, kuidas uuringud nende elukohta puudutada võivad. Näiteks ollakse teadlikud võimalike kaevanduste asukohtadest.

60-ndates Eerika: Väga lähedale. See Miila on ju see väga...ja isegi...

80-ndates Luule: No praegu paistab, et see VKG on tõesti huvitatud just Miila kandist.

40-ndates Imre: /.../ I: Ütleme see puurimise algus, Sonda ja Miila suund on see, kust hakatakse siis pihta ja ja aga noo liigutakse ju edasi Rakvere poole /.../

3.2.2 Arvamus VKG-st ja arendustegevustest kogukonnas

Eelmises analüüsi peatükis tõin välja, et kohalike elanike seas suurendab segadust erinevate osapoolte poolt pakutavad vastuolulised ja ühekülgsed sõnumid. VKG-le heidetakse ette muutlikku suhtlemistaktikat. Selline segadus takistab arvamuse väljakujunemist kohalike inimeste seas.

40-ndates Imre: Et inimestega nad rääkinud on, alati võiks rohkem rääkida, et inimesed on öelnud, et nad ei soovi fosforiidikaevandust. Noh üks variant on, et panna asi seisma ja tubli, et nad seda ka tegid mingiks hetkeks, aga halb on see, et nad tulid uuesti natukese aja pärast laua taha ja otsustasid, et nüüd läheb käiku plaan B.

40-ndates Rein: (Mõttepaus) Jagama infot, rääkima plaanidest nii nagu, nii nagu on plaanid. Et ükskord üht juttu, teinekord teist juttu. Väga selline varieeruv /.../ Noh on käidud midagi rääkimas, eee (paus) sellist ei ole ju (paus). Mul on väga raske mul öelda üks või või lihtsalt nende kokkusaamiste põhjal nagu seda seda arvamust nagu kujundada et (paus). Ikkagi info info nagu selline, teatud mõttes ikkagi infovaegus või või (paus), sest noh ma ju ei tea ju, millega nad homme välja tulevad, et sellepärast ma ei saagi nag kommenteerida, et et, kas see senine asjaajamine noh (paus). Ma jään vastuse võlgu, ma ma ei oska sellele nagu vastata et. Tore, et meile midagigi on räägitud... aga selle põhjal mingit arvamust täna kujundada, ma arvan, et on vara.

Intervjueeritavad tajuvad VKG altruistliku tegevuse taga varjatud eesmärgiga meeldimispüüet.

40-ndates Imre: No eesmärk on minu arust ikkagi raha see number üks, miks seda projekti tahetakse läbi viia. Ma ei usu, et siin kui ta ei ole majanduslikult tulutoov ettevõtmine, siis ei oleks siia siis nii palju ressursse juba siia projektidesse raisatud, ei oleks, Viru Keemia Grupp ei teeks ju muidu igasuguseid rahalisi toetusi projektidele, on need siis külapäevad, maratonisõidud, mis iganes veel.

50-ndates Tiia: Ei, vähemalt nii palju, kui ma olen nendega nagu kokku puutunud, on nad väga soliidsed ja väga viisakad ja, aga noh jah, aga kuna ma olen väga tundlik sellistel teemadel, siis ma näen, et need on ikka üsna loosunglikud ja niuksed... asjad.

VKG uuringute üheks vastuoluliseks kohaks tuuakse ka uuringute läbiviija vahetut huvitatust majanduslikku huvitatust.

80-ndates Luule: /.../ tähendab see ei ole ka päris õige nüüd kui see keskkonnauuringu teeb, selle poole.. poolt tellitud inimene, kes on huvitatud kaevandamisest.

Ma uurisin intervjuueeritavatelt, millistel tingimustel nad oleksid valmis kaevandajad oma valla territooriumile lubama. Intervjuueeritavad õigustavaid aspekte praktiliselt ei leidunud (mainiti küll, et see oleks lubatav, kui õnnestuks säilitada looduskeskkond oma tavapärasel olekus, kuid seda ei peeta võimalikuks), v. a üks fosforiidiuuringute pooldaja, kes leidis, et valitud administratiivsetel ja õiguslikel tingimustel võik kaevandamine olla võimalik.

50-ndates Liisa: *Oi jah. Noh ma ei tea. Kas siukseid tingimusi kohe ongi. Ma ei tahaks lubada mingit... ma ei tea kui suur vaesus peaks riigil kätte jõudma siis mida siis teha või kuidas...tõesti ei oska öelda.*

40-ndates Imre: *Selliseid tingimusi ei ole.*

50-ndates Triin: *Üldse ei lubaks. Kui oleks minu võimuses ei lubaks (naerab).*

Enamik intervjuueeritavatest leidis, et kui üldse keegi peaks nende kaevandamisega tegelema, siis võiks selleks olla pigem riigiettevõtte. VKG kui tähendusliku subjekti üle arutelu loomupäraselt ei tekkinud.

50-ndates Liisa: *No jah. Era kätte ma seda nüüd küll ei annaks. Kui üldse siis see peaks olema ikka riik.*

60-ndates Eerika: *E: no vb et riigiettevõtte võib-olla....no mis tagatised sel firmal pakkuda on. Et kas erafirmal on üldse mingit, kui erafirma hakkab siin, mis tagatised sellel on.*

Ettevõtte varasem taust ei mängi intervjuueeritavate jaoks rolli, kuna kaevandamine kui selline põhjustab juba iseenesest üldjuhul tugeva vastuseisu. Eelnev peatükk näitas, et ajalooline kogemus hinnangute andmisel on siiski oluline, muutudes oluliseks konkreetses arutelu aktiveerivas olukorras.

40-ndates Imre: */.../ olgu need vanad patud või tublid asjad, no aga kui teoksil on midagi hirmsat ja jubedat, siis et noh paralleeli on mul võib olla raske tuua, aga, et kui inimene kavatseb noh kedagi näiteks mõrvata ja tappa, kuigi väidab, et ta on eelmises elus olnud või varasemas elus olnud väga tubli, no mis ses siis kasu on, mis... kokkuvõttes see kõik määrab ära ju.*

Kokkuvõtte

Kohalikud elanikud ei seosta fosforiidiuuringuid (vt Tabel 4. VKG rollide mõtestamine) otseselt ühe selgelt eristatava ettevõttega, vaid pigem abstraktsema universaalsete eesmärkidega, ärihuviiga. Ärihuvi eesmärkide osas ei tehta illusioone, selleks saab olla ainult kasum. VKG taktikaid uuringute planeerimisel mõtestatakse äraootaval positsioonil, sest VKG poolt esitatavaid sõnumeid nähakse vastuoluliste, järjekindlusetute ja manipuleerivatena. Kuigi intervjuudest tuleb välja, et elanikud on teadlikud VKG sotsiaalseid eesmärke taotlevatest üritustest (toetused kogukonnas üritustele), siis fosforiidi küsimuse kontekstis moondub ettevõtja altruistlik ambitsioon tähenduslikult odavaks äraostmise katseks. Ettevõtja varasem tegevus ei oma intervjuueeritavate jaoks väidetavalt tähtsust, ometi näitavad intervjuud, et ettevõtjate minevikus tehtud vead tõstetakse sotsiaalselt teravas olukorras siiski arutelude kujundajana esile. Ühe erandiga ei leidnud intervjuueeritavad õigustusi sellele, et hakata fosforiiti uurima. Kohalikud elanikud on fosforiidialaste suurtest plaanide teadvustamisega võrreldes palju rohkem teadlikud sellest, kui lähedale võivad kaevandused neile tulla.

Intervjueeritav	Mulje	Teadlikkus	Arvamus VKG-st	Arendustegevused kogukonnas
80-ndates Indrek (nimi muudetud)	On jäänud mulje, et kohalikud elanikud kardavad uuringuid. VKG huvi on kasum ja rahva poolehoid.	Ei karda praeguseid uuringuid, kuna tegemist on arukate inimestega.	Väga heal arvamusel. Annab VKG tegevusele hinde 3+	Kooskõlastama oma tegevuse erinevate valitsusasutustega. Suhtlema rahvaga. Inimestelt tuleb ära võtta kartus kaevandamise vastu.
80-ndates Luule (nimi muudetud)	VKG huvi on kasum	VKG kõige pealt ühe maailma suurema uurimise augu teha, jutu järgi küllaltki suurte mõõtmatega. VKG kohe kaevandama ei lubanud hakata.	Ei oska ühe kohtumise põhjal öelda, kuidas VKG on oma tööd teinud. Midagi hullu ei ole öelda.	Loodust tuleb võimalikult vähe ohustada.
60-ndates	Ettevõtte soovib	Tahavad tulla	Ei meeldi VKG tegevus, arvab, et	Ei lubaks üldse mingit

Eerika (nimi muudetud)	kasumit saada.	kaevandama päris tema kodu lähedale, Miila kanti.	VKG ei ole väga korrektset asju ajanud.	tegevust. Ei poolda erafirma tegevust kaevandamise juures.
50-ndates Tiia (nimi muudetud)	Usub, et VKG tahab rohkem põlevkivi nende piirkonnas kui fosforiiti	On olnud vahetus suhtluses VKG esindajatega läbi vallavolikogude. VKG soovib arengukavas muuta põlevkivi ja fosforiidi uuringute punkti VKG kasuks.	Kokkusaamiste põhjal on VKG esindajad väga soliidset ja viisakad. VKG esineb reklaamlausetega, mis ei ole usutavad	Ei lubaks üldse mingisugust kaevandamist kogukonnas läbi viia.
40-ndates Imre (nimi muudetud)	Eesmärk on kasum. Soov ka põlevkivi kaevandada.	VKG kogub jõuliselt andmeid välismaal.	Tunnustab põlevkivitööstust	Ei lubaks üldse kaevandada. Ettevõtte varasemad tegevused ei loe, kui olemasolev tegevus on halb.
50-ndates Triin (nimi muudetud)	VKG jaoks on oluline raha	VKG üritab oma plaanid läbi viia	Ei meeldi VKG esindajate sõnavõtt. VKG tegevusala ei ole usutav	Ei lubaks üldse, aga kui tegevus on halb, siis riigiettevõtte.

muudetud)		suruda.	meeldi, sest on lühinägelik.	
50-ndates Liisa (nimi muudetud)	VKG esindajate jutt ei tundunud tõene	Veel kaevandama ei hakata, soovitakse ainult ühte puurauku. VKG pakub boonuseid ja kogukonnas elu paremaks teha.	Ei usu VKG esindajate juttu. Tõenäoselt nad kasutavad ikka igasuguseid võimalusi ja vahendeid ja strateegiaid et oma tahtmine ikka läbi viia sest neil on ju huvi kasumi vastu. VKG esindajad on kenad noored ja nutikad inimesed.	Võimalusel ei tahaks mingisugust kaevandust oma kogukonda, aga kui tõesti suure rahapuuduse pärast, siis pigem riigiettevõtte.
70-ndates Maria (nimi muudetud)	VKG soovib uurimisluba puurimiseks	Maa-alusest kaevandusest on kõik võimalik sealt välja tuua, nii et vett ega pinda ei kahjusta. VKG pakub uusi töökohti.	Ei usu VKG juttu ohutust kaevandamisest	
40-ndates Rein (nimi muudetud)	Ei kommenteeri	VKG on andnud mõista, et uurib teemat edasi. Teha proovipuuraugud	Ei oska veel seisukohta võtta	Põlevkivi kaevandamisel on pikem ajalugu. Oluline, et kaevandus ei avaldaks mõju maapealsele elule

		ja saada natuke materjali kätte		
--	--	------------------------------------	--	--

Tabel 4. VKG rollide mõtestamine

III JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Järelduste ja diskussiooni peatükk keskendub uurimisküsimuste lõikes välja toodud olulisematele tulemustele kohalike elanike käsitlustes VKG fosforiidiuuringu projekti kohta

1. Järeldused

Mida teab kohalik elanikkond VKG fosforiidiuuringutest? Mis on see info, millele ta tugineb oma arvamuses? Kust see info pärineb?

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kohalik elanikkond teab üldjoontes seda, mida fosforiidikaevandamise kohta üldse avalikult pakutakse. Saadaolevat infot interpreteeritakse üsna erinevalt. Minule kui intervjuueeritavale paistis, et VKG uuringute plaani koha pealt on kohalikel inimestel üsna suur segadus. Informatsioon varieerub ja ühte kindlat plaani VKGle ei omistata. *Kui alguses oli üks suur puurauk ja nüüd siis viimane jutt oli mitu väikest puurauku ja, et siis sellise).* Teisalt on intervjuueeritavate sõnul kindlad tegevused ja soovid, mida VKG on väljendanud. Üheks neist on proovipuurimine. Valla aktiivne kodanik Imre: *”Tänaste juttude põhjal on tõesti see, et see tükike alguses, et proovipuurimised ära teha ja siis selle põhjal, nagu ma aru saan, siis otsustada, mis saab edasi või.”* Segadust informeerituses on põhjustanud ka VKG korduvad teated fosforiidiuuringute kalevi alla panemisest ja siis jälle huvi taastumisest. Kohalikud elanikud ei ole ehk fosforiidialaste suurte plaanide faktide osas ühel meelel, kuid on üsna teadlikud sellest, kui lähedale võivad kaevandused nende kodukohale tulla.

Uurimistulemustest selgub, et need, kes on valla tööga igapäevasemalt rohkem seotud, mäletasid esimest kokkupuudet VKG uudisega otse vallas. Aktiivne vallakodanik Imre: *„Ma arvan, et see oli ikka volikogu koosolek jah, kui tulid need materjalid selle kohta, et Viru Keemia Grupil on huvi siin toimetama hakata üldiselt.”* Üheks peamiseks info sündmuseks, kus täpsemalt VKG plaanidest kuuldi, tõid välja pea kõik intervjuueeritavad VKG esindajate kohtumise

vallaelanikega. Keskkonna pärast muretseva Liisa sõnul tutvustasid nad oma plaane: *„jah! Meil on jah see koosolek siin ja siis nad tutvustasid oma plaane.”* Vald on ka keskuseks, kus toimub esmane informatsiooni töötlemine ja edasiliikumine, sh sellise info edastamine, mis pole otseselt meedia huviobjektiks. Näiteks räägiti mitmel korral sellest, et VKG on andnud vallale märku soovist kujundada ümber valla arengukava: *“kinnitama valla arengukava selliselt, kus on ee kirjas, et ee, või tähendab kust on välja visatud lause, et et siin mingisuguseid fosforiidi või põlevkivi uuringuid ja kaevandusi ei tule”* (valla aktiivne eestvedaja Rein). Vallaga seotake ka kohtumisi, kus on VKG käinud oma ideid ja isegi võimalikke kaevandamise tehnoloogiaid tutvustamas.

Kõikidest intervjuudest võis välja lugeda, et inimesed jälgivad meediat ja fosforiidiga seonduvaid kajastusi, mis loovad enamikul juhul fooni fosforiidi teemal arutleda – kohalik arutelu areneb tsüklilisena, siis, kui saabub taas uus tõlgendamist vajav infokild. Arutelud leiavad aset nii pereringis, vallaelanikega kui ka tuttavatega peamiselt siis, kui teema on aktuaalne pärast fosforiidiga seonduvaid koosolekuid või meedias üleval. VKG esindajatega kohtumisele, mis tõstatas fosforiidi teema vallaelanike seas, viitas ka pikaaegne vallaelanik Maria: *„Kui üritus siin koolis, siis oli tükk aega sellest juttu, aga igapäev muidugi ei ole.”* Valla tööga lähemalt seotud isikus on kohtunud ka VKG esindajatega isiklikult. Seda kinnitas valla aktiivne kodanik Imre: *„Mina mõnega neist olen kohtunud, aga ütleme siis ka neljasilma vestlusi pidanud, tunde kusjuures /.../ aga VKG projektijuhi Kalev Kallemetsaga, kes on mul isiklikult kodus külas käinud, kellega ma olen sel teemal vestelnud...”*

Inimeste üldine hinnang VKG esindajate jutule on pigem negatiivne. Fosforiidiuuringute suhtes emotsionaalne Triin kirjeldab kohtumisi VKG esindajatega järgmiselt: *Jaa, no kes meil siin nüüd üritavad siin propageerida need VKG esindajad ja, Kalev Kallemetsad ja kes meil siin käivad niimoodi ikka rääkimas ja moosimas ja üritavad kõike ikka niimoodi jah.”* Selliste arvamustega seavad nad kahtluse alla ka VKG kui usaldusväärse kanali. Osade inimeste puhul tuli ka välja, et nemad soovivad mitme erineva osapoole arvamusi antud uuringu küsimuses. Seda põhjendas ka aktiivne vallakodanik Imre: *„Panen enda jaoks nagu selle sünteesi kokku, et ütleme niimoodi, et ma kuulan nüüd ainult ühte osapoolt, see ei ole.”* Arvamuste ühekülgsust ja vähest

kontekstuaalsust aga ei heidetud ette mitte üksnes VKGle, vaid ka näiteks keskkonnakaitsjatele, Juhan Aarele ja muudele ekspertidele.

Vallas toimuvad arutelu on üsna selgelt fosforiidi vastase tooniga. Näiteks ainuke fosforiidiuuringuid pooldanud vastaja Indrek oli veendunud, et kui tema läheks vallaelanikele rääkima, siis ta jääks oma sõnumitega vähemusse: „*Ma arvan, et vastaseid oleks mul kindlasti 99%, aga mina jääks oma nende põhimõtetega niimoodi eemale.*”

Millisesse konteksti paigutab kohalik elanikkond fosforiidiuuringud? Kui palju mängivad kaasa fosforiidisõja mälestused?

Intervjueeritavate sõnul ei oma fosforiit eraldi seisavalt mingisugust tähendust. Valla tööga kursis olev fosforiidiuuringuid mitte pooldav Tiia: „*Tähendus? Et ta meil lihtsalt olemas on, ma ei leia muud tähendust midagi /.../.*” Fosforiidi tähendus avaneb sotsiaalses arutelus kohaliku tuleviku üle. Fosforiit on rahaallikas, mis võib kohalike tulevikku mõjutada pessimistlikus suunas. Fosforiidi suhtes emotsionaalne Triin näeb selles ohtu keskkonnale: „*Minu jaoks ei oma ta mingit muud tähtsust, kui et ta on selline ühest küljest on ta muidugi rahaallikas, aga teisest küljest on ta.. kujutab nagu ohtu kogu sellele keskkonnale, mis siin on.*”

Suure osa intervjueeritavate jaoks seostub ajalooline fosforiidisõda põhjavee kadumise ohuga – nõukaaegsed katsepuurimised viisid paiguti kaevudest vee. See on kohalike üks peamine mure, mille inimesed tõstatavad, kui teemaks tulevad fosforiidiuuringud, kuigi mõjusid nimetati teisigi. Kohaliku valla tööga kursis olev Tiia ei usu, et kaasaegne tehnika võiks midagi seoses põhjaveega muuta: „*Et me võime ju väita, et need tollaaegsed uurimused eksole olid tollaaegsed ja kaevandamine oli nagu noh võib olla primitiivsem või vähem arenenud või noh misiganes, et aga aga küllap me ikka peame, et... Et see ju ometi ei muutu, mis meil siin põhjavees.. vesi kus on ja kuidas need jooksevad need veesooned ja asjad ja kuhu sisse kaevandus nagu jõuab.*” Just fosforiidiuuringutega kaasnevad puuraugud on need, mis siiani inimestele meenutavad nii sümboliliselt kui ka kaevuvee probleemiga seda, mida uuringud nende joogiveega teha võivad.

Valla aktiivse kodaniku Imre jaoks nimetab puurauke ajastumärgiks: „*Nad on ju selle 80-ndate aastate alguse nii öelda postamendid või monumendid eksju, mis asju tehti. Ma jätaks ta sinna.*”

Üldiselt tajuvad intervjueeritavad fosforiidisõja aega negatiivselt. See oli aeg, kus inimesed reaalselt lahkusidki ja plaanisid lahkuda Virumaalt. Keskkonna pärast muretsev Liisa meenutab oma vanemate sõnu tol ajal: *“Et ma mäletan sellest ikka päris palju räägiti kodus, et tuleks elukohta vahetada.”* Lahkumise hirmud on taasärganud ka täna, seda võimendavad tajutud sotsio-demograafilised ääremaastumise protsessid, aga ka hirm keskkonnamõjude ees, mis võivad sümbioosis muuta selles piirkonnas elamise perspektiivituks.

80-ndate fosforiidisõjal on inimeste jaoks ka sümboliline tähendus. Paljud seostavad seda ärkamisaja algusega, mis eestlased asusid võõrvõimu vastu võitlema. Naturaalse looduskeskonna eest seisev Luule meenutab tollast aega: *“Sest ega nõukogude võimu vastu ju eriti keegi suurema hulgaga suud pruukida ei julgenud varem, aga siis läks see asi natuke julgemaks.”* Nooremate elanike jaoks oli sel ajal rahva sõnal rohkem võimu kui praegu, samal ajal ütleb valla pikaaegne elanik Maria praeguse aja tegutsemisviisi kohta: „*Noh, et nagu püütakse rahvaga rääkida. Siin rahvakoosolekud ja puha ja.*” Kuigi kunagine fosforiidisõda aitab kohalikel elanikel probleemi paremini raamistada, teadvustatakse selgelt, et tänane olukord ei ole 25-aasta taguse ühtse Moskvale vastandumisega kõrvutatav. Kohaliku elu eestvedaja Rein: „*Aeg oli teine ju, see oli ikkagi ju, ikkagi ju teine riigikord /.../.*” Pea kõik intervjueeritavad mõistavad ajastu erinevusest tingitud ka tehnoloogia muutusi. Fosforiidiuuringute pooldaja Indrek näeb praegu olukorda täiesti erinevana kui 80-ndatel oli: „*Noo praegu praktiliselt ei toimugi midagi. See mis on, see on niivõrd lapsekingades ja tühine /.../.*”

Kuigi fosforiidiküsimus kogukonda siiski sarnaselt fosforiidisõjale teatud määral liidab, puudub selge vastandumise objekt. Vastandumine toimub pigem ebamäärasena tajutud protsessi, kui kaevandamisest huvitatud ettevõtte suhtes.

Kuidas mõistetakse VKG tegevust fosforiidiarenduse olukorras, eriti, kus huvitatud ettevõtjaid on teisi? Kuivõrd seostavad inimesed VKG püüdlusi kohaliku kogukonnaga tugevamini sidestuda ettevõtte fosforiidihuviga?

Kohalikud elanikud ei seosta fosforiidiuuringuid otseselt ühe selgelt eristatava ettevõttega, vaid pigem abstraktsema universaalsete eesmärkidega ärihuviga. Ärihuvi eesmärkide osas ei tehta illusioone, selleks saab olla ainult kasum. VKG taktikaid uuringute planeerimisel mõtestatakse äraootaval positsioonil, sest VKG poolt esitatavaid sõnumeid nähakse vastuoluliste, järjekindlusetute ja manipuleerivatena.

Kohaliku kogukonna jaoks intervjueeritavate näitel ei oma esmajärjekorras fosforiidiuuringute puhul tähtsust, kes seda teeb, sest nende sõnul ei soovi nad, et keegi üldse nende vallas midagi uuriks või kaevandaks. Fosforiidi suhtes emotsionaalne Triin: „Üldse ei lubaks. Kui oleks minu võimuses ei lubaks”. Teiselt poolt uurides organisatsiooni tüüpe, olid enamikul juhul intervjueeritavad veendunud, et kui üldse keegi peaks fosforiiti uurima, siis ikkagi riigiettevõtte. Igasuguste kaevanduste vastane Eerika: „No vb et riigiettevõtte võib-olla.... no mis tagatised sel firmal pakkuda on. Et kas erafirmal on üldse mingit, kui erafirma hakkab siin, mis tagatised sellel on.”

Fosforiiti puudutava küsimuse juures ei mängi valdavalt rolli ettevõtja taust, sest tegevus juba kui selline on sedavõrd negatiivse tähendusega, et ettevõtja varasemad tegevused ei oma tähtsust – igal juhul on fosforiidiga tegelemine iseenesest halb. Seda kõike iseloomustab valla aktiivne kodanik Imre metafooriliselt läbi kuritöö: „/.../ olgu need vanad patud või tublid asjad, no aga kui teoksil on midagi hirmsat ja jubedat, siis et noh paralleeli on mul võib olla raske tuua, aga, et kui inimene kavatseb noh kedagi näiteks mõrvata ja tappa, kuigi väidab, et ta on eelmises elus olnud või varasemas elus olnud väga tubli, no mis ses siis kasu on, mis... kokkuvõttes see kõik määrab ära ju.” Intervjueeritavate vastusest ei tulnud välja VKG-le konkureerivate ettevõtete olulisus või aktuaalsus.

Kuigi intervjuudest tuleb välja, et elanikud on teadlikud VKG sotsiaalseid eesmärke taotlevatest üritustest (toetused kogukonnas üritustele), siis fosforiidi küsimuse kontekstis moondub ettevõtja altruistlik ambitsioon tähenduslikult odavaks äraostmise katseks. Ettevõtja varasem tegevus ei oma intervjuueeritavate jaoks väidetavalt tähtsust, kuid intervjuud näitavad, et ettevõtjate minevikus tehtud vead tõstetakse sotsiaalselt teravas olukorras siiski arutelude kujundajana esile. Intervjuueeritavate sõnul on VKG fosforiidiuuringute kontekstis pakkunud kohalikule kogukonnale toetust ja lubanud uusi töökohti. Keskkonna suhtes emotsionaalne Liisa: „*No nad on pakkunud siin küll, selliseid variante küll, et teed teeme korda ja mida kõike, niisugused pisikesed boonused juurde, et teil saab siin palju parem olema/.../.*” Pakutud hüved aga ei kaalu kohalike silmis üles negatiivseid aspekte, sh ei nähta end võimalikes kaevandustes töölistena.

Millised on kohaliku elanikkonna käsitleused – arusaam, mõtteviis, tegutsemisviis – VKG fosforiidiuuringute kohta? Kui palju mõjutab juba praegu inimeste elu uuringute plaan ja reaalsed uuringud?

Kohalike elanike arusaam VKG fosforiidiuuringute eesmärgist on peaaegjalikult siiski ettevõtte soov kasumit teenida. Keskkonna pärast muretses Liisa: „*Tõenäoselt nad kasutavad ikka igasuguseid võimalusi ja vahendeid ja strateegiaid, et oma tahtmine ikka läbi viia sest neil on ju huvi kasumi vastu.*” Intervjuueeritavad näevad kindlat seost uuringute ja kaevandamise vahel. Aktiivne kohaliku kogukonna eestvedaja Rein on igasuguste uurimiste ja hindamistega kokku puutunud: „*Iga kaevandusega kaasneb alguses, kaasnevad igasugused uuringud.*” Kaevanduse hirm on tingitud ka sellest, et vallas leidub lisaks fosforiidile ka põlevkivi, millest VKG väga palju rääkinud ei ole. „*See 60 meetrit põlevkivi siit alla, see pakub ju ka huvi, see on ka ju puhas raha*” (valla aktiivne kodanik Imre).

Intervjuueeritavad andsid mõista, et juba praegu, mil konkreetseid uuringuid ei toimu, mõjutab fosforiidiuuringutest rääkiminegi nende elu. Naturaalset elukeskkonda pooldav Luule toob ühe näite reaalselt juhtunud olukorrast: „*Tookord, kui see kohtumine oli, parajasti üks mu tuttav inimene tahtis maja müüa seal Mõedaka suusabaasi lähedal ja kui need ostjad olid juba olemas Lõuna-Eestist kui kuulsid sellest, siis keeldusid.*” Selline pikemas perspektiivis planeerimine on

ka intervjuueeritavate endal mõttest läbi käinud: „*Või kujundab mingisugust arvamust, et edasiste valikute tegemisel kasvõi kas ma panen lapse siia lasteaeda või panen Rakveresse*” (valla elu eestvedaja Rein). Inimesed tajuvad selgelt, mis saab siis, kui fosforiidi tõttu, kas siis uuringute või kaevandamise, inimesed lahkuma hakkavad. Oma kodu veel keegi jätta ei taha, kuid tuleviku osas jäädakse ka äraootavale seisukohale: „*Siis no ausalt ma ei ole küll hetkel plaaninud ära kolida, mul on ikkagi siin maad ja metsa natuke*” (valla aktiivne kodanik Rein).

Positiivse aspektina näevad intervjuueeritavad praeguses olukorras seda, et kohalik kogukond hoiab kokku, mida sageli nende vallas ei juhtu. Keskkonna pärast muretsev Liisa: „*Noh kui ma nüüd mõtlen seda viimast kokkusaamist, mis meie külas oli, siis tõepoolest siin vallas pole juba tükk aega olnud sellist kohta, kus inimesed nii ühtemeelt oleks olnud ja ühe asja eest väljas.*” Ühe positiivse aspekti lisab veel fosforiidiuuringute pooldaja Indrek, kes näeb rahalist kasu vallale: „*Kui meil siin mingisugune uurimine või mingisugune siin tuleb, see kindlasti võimalik maksustada, see, et rahad tulevad meie valla eelarvetesse, see tuleb meie kooli eelarvesse ja ja nii edasi ja kui on raha, siis on ka edasimineku, siis on ka majanduse võimalik areng.*”

2. Diskussioon

Fosforiidiuuringute käsitlemise teemalise lõputööni jõudsin oma üsna uue töökoha kaudu. Läbi erinevate uurimisteemade kompimise jõudsin oma praeguse juhendaja Maie Kiiseli kodanikuühiskonna, kodanike ja riigi kommunikatsioon uurimisrühma. Teema valiku hetkel oli fosforiit taas tõusev teema, mis viis mind mõtteni, et sellest bakalaureusetööst võib kujuneda mulle huvitav erialane väljakutse. Tajusin tööd kirjutades ka mõningast eetilist konflikti – kas intervjuueeritavad mind üldse jutule võtavad, kui ütlen, et olen ka ise VKG töötaja? Kuigi kohati tundsin raskusi oma uurimistööga kaasnevate ja töökohaga seotud rollide lahushoidmisel, selgus, et intervjuueeritavatel oli pakkuda mu töökoha kohta informatsiooni, mida ma varem ei teadnud. Suhtlusel nendega sain end viia neutraalsele pinnale, hinnates nii VKG tööd kui ka kohalike elanike käsitusi kõrvalseisjana.

Algselt oli minu ambitsiooniks välja selgitada, kuivõrd tajuvad kohalikud elanikud VKG sotsiaalse vastutuse programmide mõju oma elukeskkonnas ja kogukonnas. Lähemal vaatlusel selgus - eriti läbiviidud intervjuude valguses -, et ettevõtte ponnistused oma renomee parandamisel jäävad Rägavere vallas, kas tähelepandamatuks või omandavad vastavalt kontekstile ka hoopis soovimatuid tähendusi.

Erialaseks, st kommunikatsioonijuhtimislikuks väljakutseks pidasin kohalike inimeste ja VKG vaheliste usalduslike suhete arendamise põhimõtete sõnastamist. Sihtrühmaga tutvudes näen, et esimese ülesandena on võimalik lahendada info kättesaadavuse alaseid probleeme – näiteks luua vastava veebilehe, mis on ka tegelikult töös. Samas olen teadlik, et see, mis on kohaliku elaniku jaoks info ja mis VKG jaoks, on paratamatult erinev. Intervjueeritustest ainult üks oli külastanud VKG kodulehte. VKG kommunikatsioonitegevust jäaks kindlasti piirama ka ärisaladuste küsimus. Samas just see ärihuvidele omane salastatus muudab kohalikud inimesed partnerina umbusklikuks.

Kui töö teoreetilises osas käsitlesin kohalike elanike ja nende mure lahendamiseks loodud administratiiv-poliitilise süsteemi vastuolu, siis üldjoontes sarnane kontekst joonistus välja ka minu analüüsist. VKG nimetamine ei pannud otseselt kedagi kurja vanduma, pigem nähti selles ettevõttes tüüpilise ärihuvi esindajat, mille asemel võinuks vabalt olla ka mõni teine.

Huvitav on kohalike elanike arvamuste lahknevus ammuse fosforiidisõja ja tänase päeva osaluspraktikate suhtes – osad arvasid, et pigem ei toimu inimeste arvamuste arvestamist täna kui fosforiidisõja ajal, osad, et pigem vastupidi. See võib tuleneda sellest, et fosforiidisõda on möödunud, mis lõppes selge lahendusega kohalike inimeste kasuks, kuigi protsessis endas ei pruukinud liisu langemine sugugi nii ettemääratletud olla. Tänaasel päeval lööb arutelu kaasa küll terve hulk toonaseid asjapulki, kuid aruteluprotseduuride kontekst on hoopis teine. Pole müstilist vaenlast Moskva näol ja etteantud reeglid keskkonnavalasteks otsusteks välistavad loomingulisuse lahenduste otsimisel (selliseid elemente võib siiski märgata Tuhala lubjakivikarjäärade juhtumi puhul). Et kohalikud inimesed ei rõhutanud vajadust inimesi rohkem kuulata või demokraatlikumalt asju lahendada, võib olla seotud sellega, et nad ei taju kunagisele

fosforiidisõjale omast inimesi ühendavat ärevust (arutelu on lokaliseeritud, mitte üleriiklik), aga ei näe lahendusi ka praegu rakendatavates aruteluvormides. Iseloomulik on see, et teavitamise ja rahva kaasamise vajalikkust rõhutas ainult fosforiidikaevandamisele vastanduv intervjuueeritu, kes nägi seda kui rahva poolehoidu võitmise instrumenti.

Üldjoontes pean ise rahva poolehoidu saavutamise ideed mitterealiseeritavaks, eriti tänases kontekstis ja viisis, kuidas on keskkonnaalaste otsuste vastuvõtmise viis kehtestatud. Usalduslikumate suhete loomisel võiks kaasa aidata otsustusprotsessi teistsugune ülesehitus ja tabuteemade aruteluareenile toomine. Täna toimib kohalike elanike seas tajutud VKG lükkatõmba avalike sõnumite poliitika (täna pooldame, homme jätame) fosforiiduuringute teemal inimestele küll koondavalt, kuid otsuseid töökoha ja lasteaia valikul teeb igaüks siiski ise. Pidev ebakindlus tuleviku suhtes võib ühel hetkel kaalukausil liiga tugevaks osutuda. Et ka sotsio-demograafilised protsessid piirkonnas toetavad pessimistlikke hoiakuid, võib VKG poolne kohalike marineerimine lihtsalt aja toimetel vastuseisu kahandada läbi kogukonna järk-järgulise nõrgenemise. Ka vanemad inimesed, kelle arvamust tänu kunagise fosforiidisõja panusele kõrgelt hinnatakse, ei pruugi enam kaua pildil püsida.

Usaldust aitaks tugevdada see, kui need varjatud kaardid lauale lüüa ja rääkida lähemalt sellest, mida on kohalikel inimestel kaotada. Kui otsus lahkumiseks tuleb vabatahtlikult, siis pole õigustust nõuda ka mingisugust kompensatsiooni (näiteks võimetus müüa maja sama hinnaga, mille eest saaks mujal uue). Selged kompensatsioonimehhanismid puhkudeks, kus inimestel tuleb piirkonnast kaevandamise tõttu ära kolida, võiks tõsta arutelu ja otsustamise teemaks. Vastasel puhul tuleb vastutus äriettevõtte negatiivsete mõjude kandmise eest võtta eraisikuil igaühel individuaalselt. Võimalikke lahendusi olukorraks, kus on otsustatud, et kaevandamine on möödapääsmatu, tuleks otsida kohalike inimeste endi arutelust, pakkudes neile toetavat ekspertabi. Ka üldiselt võiks rohkem tuua arutelusse eksperte, kes pole end rahva silmis kompromiteerinud.

Üks mõtteid, mida tasuks kaaluda, on ka mõnes intervjuudes väljatoodud (aktsepteeritav oleks kaevandamine juhul, kui selleks oleks riigiettevõtte). Millises vormis võiks “rahvusliku rikkuse”

kasutamine olla inimeste silmis laiemalt õigustatud, pole selle töö ülesanne välja pakkuda, kuid kaevandamise vajaduse põhjendamise ja kasumi jagamise tugevam side riigiga tagaks kaevandustegevusele inimeste silmis kõrgema usalduse. Seda mõtet oleks muidugi vaja täiendavalt testida.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureuse töös eesmärgiks oli kvalitatiivse meetodi abil uurida kohalike elanike käsitusi – arusaamu, mõtteviise ja tegutsemisviise – VKG fosforiidiuuringu kohta. Täpsemalt soovisin mõista seda konteksti, kuhu fosforiidi leiukoha läheduses elavad inimesed fosforiidiuuringu paigutavad, mida nad täpsemalt teavad VKG plaanidest ja millise seose kohalik elanikkond loob VKG ja fosforiidiuuringute projekti vahel

Töö esimeses osas esitasin ülevaate administratiiv-poliitilise süsteemi käsitluste teooria, et mõista paremini kohalike kogukondade praktikat arendustegevuste vastuseisus ja mõtlemisviisi nende kodu kodukoha lähedal asuvate arendustegevuste suhtes. Minu uurimust hõlmava fosforiidi konteksti mõistmiseks töin töösse 80-ndatel Eestis toimunud fosforiidisõja ajalugu käsitlevat kirjandust. Kohalike elanike lähtekohtade mõistmiseks lisasin meedias 2011. aasta teises pooles ilmunud kohalike elanike arvamusartiklitest. VKG poolt 2011. ja 2012. aastal korraldatud fosforiidiuuringute avaliku arvamuse uuringute tulemusi.

Teoreetilistele ja empiirilistele eeldustele järgnesid uurimisküsimused ja metoodikapeatükk, valimi moodustamise selgitus koos uurimismeetodi ja meetodikriitikaga. Antud töös uurisin kohalike elanike käsitusi VKG fosforiidiuuringute kohta, mille valimi moodustasid üheksa lumepalli meetodil valitud Rägavere valla elanikku, kellega viisin läbi kvalitatiivsel meetodil semistruktureeritud intervjuud. Intervjuude analüüsimisel kasutasin *cross-case* meetodit Andmed on esitatud tulemuste osas koos intervjuueeritavate tsitaatidega.

Uuringu tulemustest võib näha, et kohalike inimeste arutelu areneb tsükliliselt vastavalt uutele infokildudele, mis kohalikku kogukonda sisse tulevad. Vallavalitsus ja seal toimunud arutelud on keskseks arutelusid ajendavaks infokanaliks. Intervjuudest lähtub, et kohalike elanike infoväljas olevat infot põimitakse ja kontekstualiseeritakse meedia ja isiklike arutelude raamistikus. Kanalitele hinnangu andmisel, kui erinevate osapoolte esindajatele, hakkas mängima see, kuidas

tajuti allika tasakaalustatust ja selget, kohaliku elaniku vaatepunktist mõistetava positsiooni olemasolu. Uuringust lähtus, et ühekülgst tõlgendati kui usaldamatuse allikat.

Kuigi kunagine fosforiidisõda aitab kohalikel elanikel probleemi käsitlemist lihtsustada, teadvustavad nad endale, et tänane olukord ei ole 25-aastataguse ühtse Moskvale vastandumisega kõrvutatav. Kohalik elanikkond tunneb küll fosforiidiküsimuses teatavat ühtsust, kuid puudub selge vastandumise objekt. Vastandumist võib tajuda pigem ebamäärase protsessina kaevandamisest huvitatud ettevõtte suhtes. Tänane fosforiidi kontekst koondab endas mineviku kogemusi, neis peegeldub sotsiaalne teadmine sellistest tehnoloogilistest viperustest ja puudujääkidest ka mentaalsest minnalaskmisest, samas on tuntav kaasaegne tehnoloogiline optimism. Võimalikus kaevandamises ja uurimises ollakse valmis nägema ka positiivseid mõjusid, kuid need ei kaalu üles negatiivseid, mille põhjustena seostatakse ka tänaseid protsesse, mis ei ole otseselt fosforiidikaevandamisega seotud. Hirmud kohaliku kogukonna kahanemise ees muudavad nende piirkonnas elamise perspektiivituks. Intervjueeritavate hinnangud inimeste arvamuste arvestamisele eile ja täna, on üsna vastandlikud, põhjusel, et need protsessid pole struktuurselt kõrvutatavad.

Kohalikud elanikud ei loo ärihuvi eesmärkide osas illusioone, nad näevad selles ainult kasumi taotlemist. VKG poolt esitatavaid sõnumeid nähakse vastuoluliste, järjekindlusetute ja manipuleerivatena, millest tulenevalt on kohalikud elanikud äraootaval positsioonil. Fosforiidi küsimuse kontekstis moondub ettevõtja võimalik altruistlik ambitsioon odavaks äraostmise katseks. Arendustegevusi läbiviivate ettevõtete taust ei oma intervjueeritavate jaoks väidetavalt tähtsust, näitavad intervjuud siiski, et fosforiidisõja ettevõtjate tehtud vead tõstetakse sotsiaalselt teravas olukorras arutelude kujundajana esile. Kohalikud elanikud on suurtest plaanidega võrreldes palju rohkem teadlikud sellest, kui ähvardavalt lähedale võivad kaevandused neile tulla.

SUMMARY

The purpose of this bachelor's thesis has been to study the approaches of local people (their perceptions, ways of thinking and practices) with respect to VKG's phosphorite study using a qualitative method. More precisely, my objective was to understand in which context the people living near the location of phosphorite deposits see the phosphorite study, exactly how much they know of VKG's plans, and what connections they make between VKG and the phosphorite study.

The first part of the thesis provides an overview of the of the theory of administrative-political system to better understand the practices of local people in their opposition to the development activities and their ways of thinking with regard to the development activities near the homes. The thesis includes examples from literature which discusses the phosphorite war that took place in Estonia during the 80s to help the reader understand my study of phosphorite. In order to understand the viewpoints of local people, I have added articles expressing the opinions of local people which were published in the media in the second half of 2011, and also the results of the opinion poll carried out by VKG in 2011 and 2012.

Theoretical and empirical presumptions are followed by study questions and a methodology chapter, and an explanation of sampling together with method of study, and a criticism of the method have been provided in the thesis. I used snowball sampling to choose nine residents of Rägavere Parish to study the attitudes of local people towards VKG's phosphorite study, and my analysis was based on cross-case method. The data has been presented in the part of results together with quotes of the people interviewed.

It follows from the results of the study that discussions between local people develop based on new pieces of information that enter the local community. Rural municipality government and the discussions held there are the main sources of information. The interviews show that the information available to local people is contextualized within the framework of the media and

private discussions. Upon assessing the sources of information (i.e. representatives of opposite parties), it became relevant how balanced the source was and whether it had a clear position understandable to the local person. The study showed that one-sidedness was interpreted as a sign of mistrust.

Although the phosphorite war from the past helps local people comprehend the problem, they realize that the situation today cannot be compared to the situation 25 years ago when there was a uniform opposition to Moscow. There is certain unity among local people with respect to the issue of phosphorite but there is not clear object of opposition. Opposition can rather be detected against the companies interested in mining. Today, the context of phosphorite contains in itself past experiences, it reflects social knowledge of technological shortcomings and the mental state of “letting go”, however, presence of modern technological optimism can be felt. People can see also the positive effects of possible mining and exploration, but these do not outweigh the negative effects which people connect to processes not directly related to phosphorite mining. Fear that the local community will be reduced, renders living in that area pointless. Since the processes are not structurally comparable, the assessments of the people interviewed as to the consideration of people’s opinions then and now are quite contradictory.

Local people do not have any illusions as to the objectives of business interests – they only see the pursuit of profit. Messages presented by VKG are seen as conflicting, inconsistent and manipulative and therefore, local people have taken a “wait and see” position. In the context of the issue of phosphorite, the potential altruistic ambition of economic operators turns into a cheap attempt of bribery. Although the people interviewed claimed that backgrounds of the companies carrying out development activities were not important to them, the interviews, nevertheless, show that the mistakes companies made during the phosphorite war shape the discussions in socially difficult situations. Local people are more aware of how close the mines can come to them than of the big picture.

Kasutatud kirjandus

1. Karnau, A. (2011a). VKG kavatseb fosforiiti kaevandama hakata. *Postimees*, 31. august
2. *Tuhala Nõiakaevule APPI! kodulehekül*, URL (kasutatud aprill 2013)
<http://www.tuhalanoiakaevuleappi.com/et/>
3. Dear, M. (1992). Understanding and overcoming the NIMBY syndrome, *Journal of the American Planning Association*, vol. 58, no. 3, pp. 288-302.
4. Healey, P. (1993). Planning through debate: The communicative turn in planning theory, in: F. Fischer & J. Forester (Eds) *The Argumentative turn in Policy Analysis and Planning*, pp. 233-249 (London: UCL Press).
5. Moulaert, F & Cabaret, K. (2006). Planning, networks and power relations: Is democratic planning under capitalism possible? *Planning Theory*, 5(1), pp 51-70
6. Maiorino, A. (2008). Beyond the Backyard – The NIMBY of Today. Public Strategy Group Inc. URL (kasutatud aprill 2013)
<http://www.renewableenergyworld.com/rea/news/article/2009/10/beyond-the-backyard-the-nimby-of-today>
7. *Keskkonnaministeeriumi kodulehekül*, URL (kasutatud mai 2013a)
<http://www.envir.ee/631>
8. Planeerimisseadus (13.11.2002), RT I 2002, 99, 579, viimati muudetud 20.06.2010. URL (kasutatud mai 2013) <https://www.riigiteataja.ee/akt/13328539>.
9. *Keskkonnaministeeriumi kodulehekül*, URL (kasutatud mai 2013b)
<http://www.envir.ee/1115006>
10. *Keskkonnaministeeriumi kodulehekül*, URL (kasutatud jaanuar 2013c)
<http://www.envir.ee/91537>
11. *Keskkonnaõigusekeskus kodulehekül*, URL (kasutatud mai 2013)
<http://www.k6k.ee/keskkonnaigus/materjalid>
12. Kiisel, M. (2008). Nimby või hoopis niaby?. *Roheline värav*, 14. märts, URL (kasutatud jaanuar 2013)

- http://vana2.rohelinevarav.ee/images/upload/vcuny47da0985f0b88rv_paberva_2008-14-03_nr012%2872%29.pdf
13. Kiisel, M. (2013). *Local Community Participation in the Planning Process: A Case of Bounded Communicative Rationality*. European Planning Studies Vol. 21, Iss. 2, 2013 URL (kasutatud mai 2013) <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654313.2012.722921#preview>
  14. *Eesti.ee kodulehekül* (2013). URL (kasutatud aprill 2013) https://www.eesti.ee/est/teemad/ettevotja/keskkonnakaitse_1/keskkonnatasud
  15. Lauristin, M. (1988). Fosforiidisündroom ja avalikkuse areng. *Eesti Loodus*, nr 7
  16. Lauristin, M. (2010). Punane ja sinine. *AS Eesti Ajalehed, Tallinn*
  17. Sootla, G. & Maiste, M. (1988). *Tähtaasta 1988 filosoofilisi ja politoloogilisi etüüde*. Tallinn: Eesti Raamat, 10-14
  18. Aare, J. (1999). Fosforiidisõda 1971-1989. *Kirillile Kirjastus*).
  19. Ministri elukaaslane: see on laim (2012). *Äripäev*, 15. veebruar, URL (kasutatud mai 2013) <http://www.ap3.ee/?PublicationId=ab411ecc-aba4-44ee-af8d-d664f69547ff>
  20. Karnau, A. (2011b). VKG tahab hakata fosforiiti kaevandama. Postimees, 30. august. URL (kasutatud mai 2013) <http://www.e24.ee/546320/vkg-tahab-hakata-fosforiiti-kaevandama/>
  21. Raig, T. (2012). Jaanus Purga: VKG-l ei ole olnudki fosforiidi kaevandamise plaani. *Äripäev*, 20. jaanuar. URL (kasutatud mai 2013) <http://toostusuudised.ee/?PublicationId=a9267a46-bdd1-4f98-b9f0-dc0c3568010b>
  22. Kuljus, K. (2011). Fosforiidist huvitatud ettevõtte tutvustab kaevandamisplaane, *Virumaa Teataja*, 27. oktoober. URL (kasutatud mai 2013) <http://www.virumaateataja.ee/612462/fosforiidist-huvitatud-ettevotte-tutvustab-kaevandamisplaane/>
  23. Viru Keemia Grupi juhatuse nõunikuna maavarade alal asub tööle Riho Breivel (2013). Viru Keemia Grupi kodulehekül, URL (kasutatud mai 2013) <http://www.vkg.ee/est/uudised/308>
  24. Sikk, R. (2013). Avalikkuse jõuline vastasseis peatas fosforiidiuuringud. Eesti Päevaleht, 10. mai

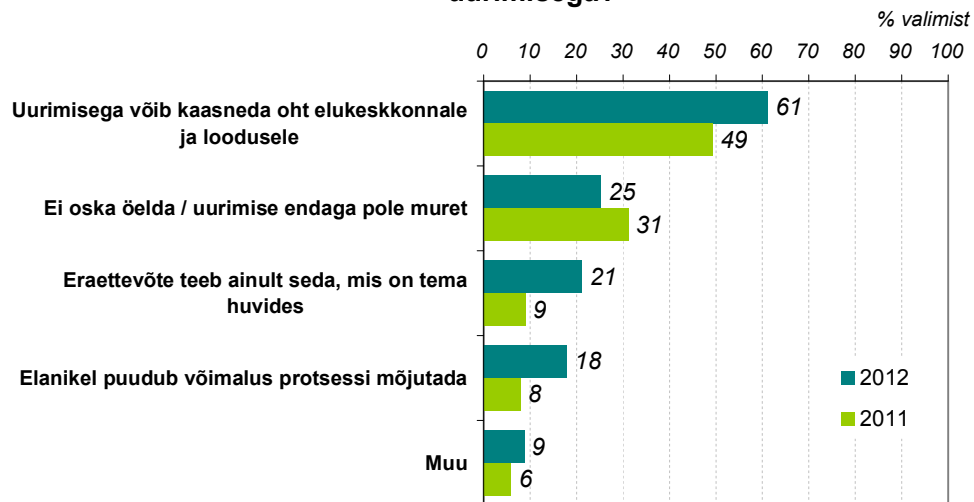

25. Kallemets, K. (2012). Eesti Geoloogiakeskus XX aprillikonverents rakendusgeoloogilistest uuringutest Eestis. Ettekanne. *Suhtlus ja usaldus keeruliste arendusprojekti puhul: fosforiidi juhtum*. Tallinn, 30. märts. URL (kasutatud mai 2013) http://www.egk.ee/wp-content/uploads/2012/03/Aprill_2012_teesid_netti.pdf
26. Lääne-Virumaa strateegilised maavarad (2010). Lääne-Viru Maavalitsuse kodulehekülg, URL (kasutatud mai 2013) <http://laane-viru.maavalitsus.ee/et/uuringud>
27. Kaasik, K. (2011). Ikka fosforiit versus keskkond. *Virumaa Teataja*, 8. november
28. Parve, T. (2011). Kes kaevandamise loa annab, see ka vastutagu. *Virumaa Teataja*, 8. november
29. Vallner, S. (2011). Fosforiidi väärtus ajas kasvab. *Virumaa Teataja*, 16. november
30. Jürna, J. (2011). Põllukeemiat kasutav tootja on hoolimatu. *Virumaa Teataja*, 10. november
31. Erelt, P. (2011). Ükskord me kaevandame fosforiiti niikuinii. *Eesti Ekspress*, 20. oktoober
32. 1 küsimus (2011). *Postimees*, 1. september
33. Projekt EI: Fosforiidikaevandused (2006). URL (kasutatud aprill 2013) <http://arhiiv.err.ee/vaata/projekt-ei-fosforiidikaevandused/same-series>
34. Maidla, M. (2011). Akadeemiline Keskus: keemik Mihkel Veidermaa möönab, et fosforiit on Eesti üks olulisemaid maavarasid, ma maailma mastaabis. Ometi peab selle kaevandamisega ettevaatlik olema. *Keskus.ee*. URL (kasutatud 2013 aprill) <http://kes-kus.ee/akadeemiline-keskus-keemik-mihkel-veiderma-moonab-et-fosforiit-on-eesti-uks-olulisemaid-maavarasid-ka-maailma-mastaabis-ometi-peab-selle-kaevandamisega-ettevaatlik-olema-kirjutas-margus-maidla/>
35. Raigna, R. (2011). Anto Raukas: “Fosforiit – kas Virumaa õnn või õnnetus?” *Virumaa Teataja*. 15, detsember. URL (kasutatud mai 2013) <http://www.virumaateataja.ee/670168/anto-raukas-fosforiit-kas-virumaa-onn-voi-onnetus/>
36. Reinsalu, E. (2012). Põlevkivist ja fosforiidist emotsioonideta ning teadmatusepõhise vastuseisuta. *Inseneeria*. Jaanuar. URL (kasutatud mai 2013) http://inseneeria.eas.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=668:polev

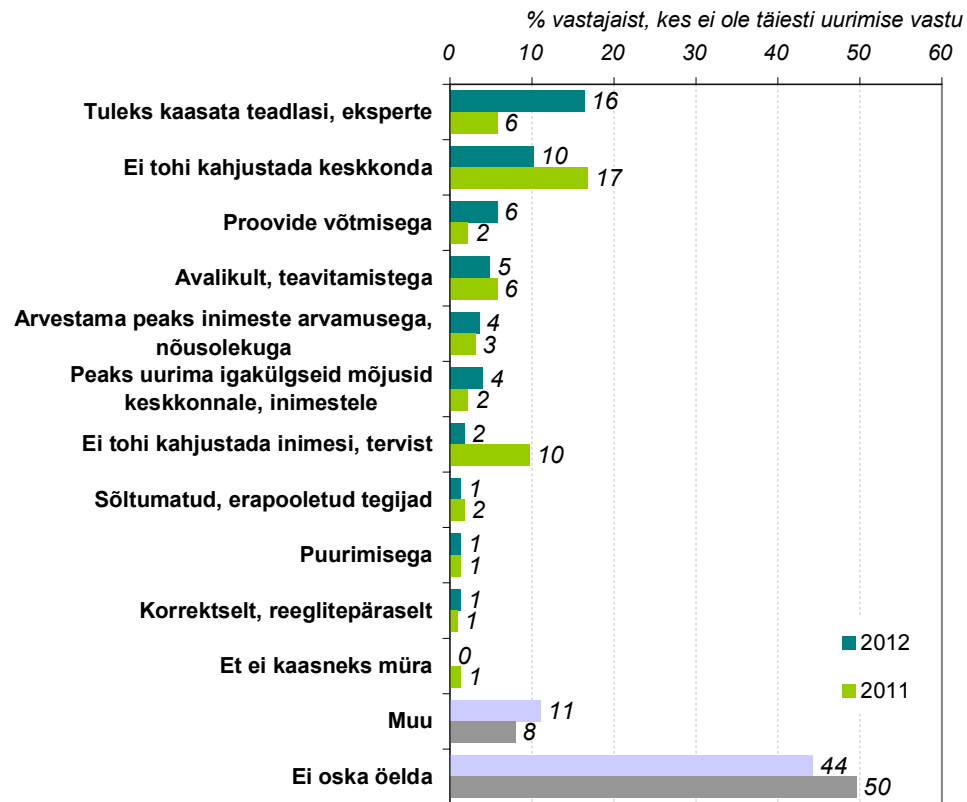
- kivist-ja-fosforiidist-emotsioonideta-ning-teadmatusepohise-vastuseisuta&catid=78:jaanuar-2012&Itemid=27
37. *Suhtumine fosforiidi uuringutesse Lääne-Virumaal 2011 & 2012*. Uuringu kokkuvõte (2012). Faktum & Ariko: Viru Keemia Grupp (organisatsiooni sisedokument)
38. *Viru Keemia Gruppi kodulehekülg*, URL (kasutatud jaanuar 2013a)
<http://www.vkg.ee/est/kontsern>
39. *Viru Keemia Gruppi kodulehekülg*, URL (kasutatud mai 2013b)
<http://www.vkg.ee/est/kontsern/tunnustus>
40. *Eesti suurettevõtete tuntus ja maine 2012*. (2012). TNS Emor. Viru Keemia Grupp (organisatsiooni sisedokument)
41. *Viru Keemia Gruppi kodulehekülg*, URL (kasutatud mai 2013c)
<http://www.vkg.ee/est/sotsiaalne-vastutus/vkg-keskkonna-heaks>
42. *Viru Keemia Gruppi kodulehekülg*, URL (kasutatud mai 2013d)
<http://www.vkg.ee/est/sotsiaalne-vastutus/vkg-regiooni-heaks/traditsioonilised-uritused/701>
43. *Viru Keemia Gruppi kodulehekülg*, URL (kasutatud jaanuar 2013e)
<http://www.vkg.ee/est/arendustegevus>
44. Masso, A. (2012). *Meedia ja kommunikatsiooni uurimismeetodid*. Loengukonspekt. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut
45. Rägavere valla üldplaneeringu lähteandmestik. (2005/2006). Hendrikson & Ko. Rägavere vallavalitsus. URL (kasutatud mai 2013)
<https://ragavere.kovtp.ee/documents/3449909/4258805/%C3%9Cldplaneeringu+l%C3%A4hteandmestik.pdf>

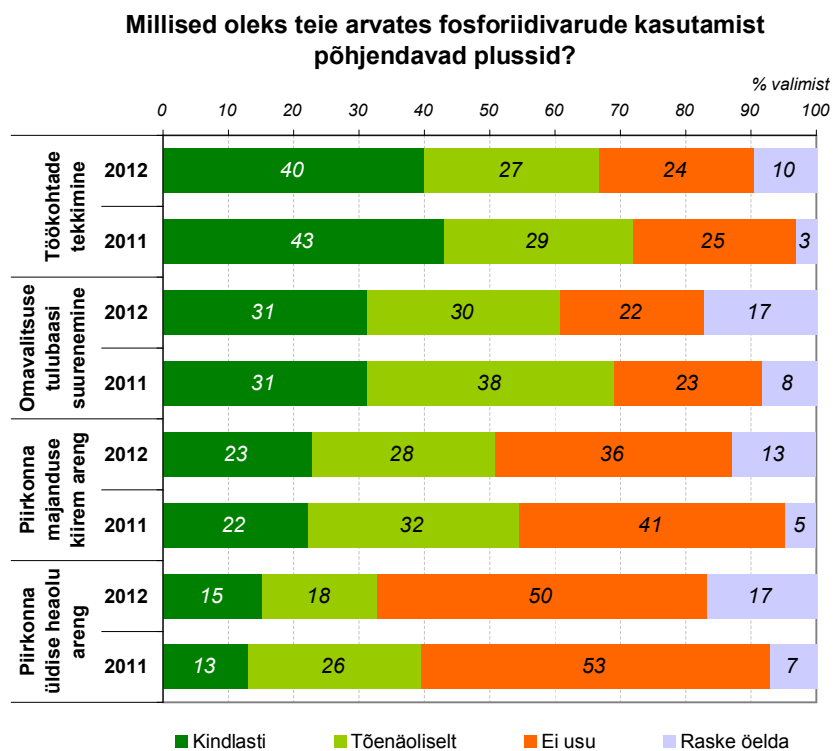
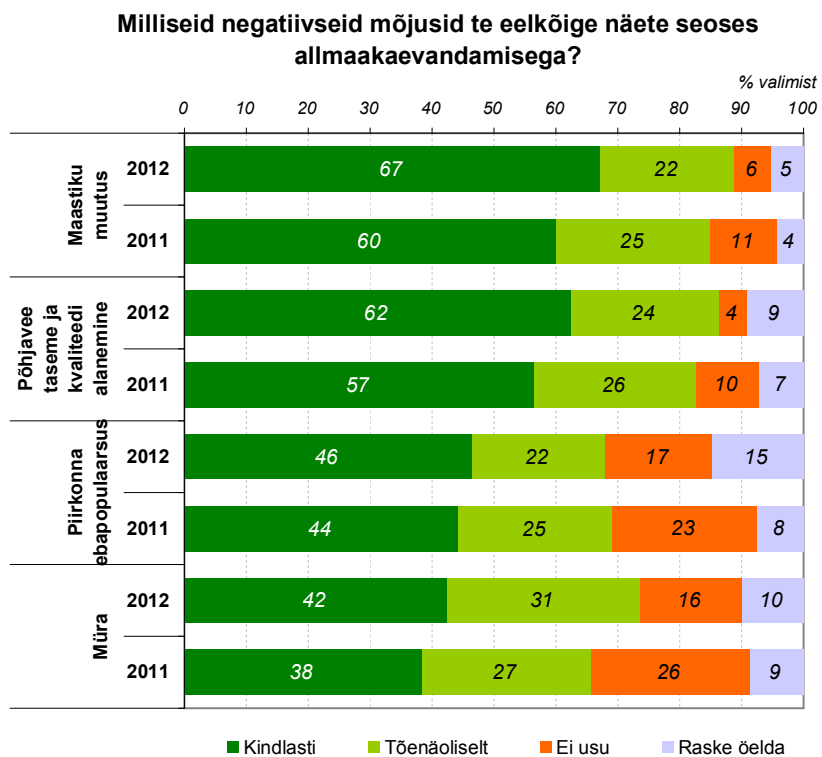
Lisa 1

Milline on teie peamine mure seoses fosforiidi teema uurimisega?

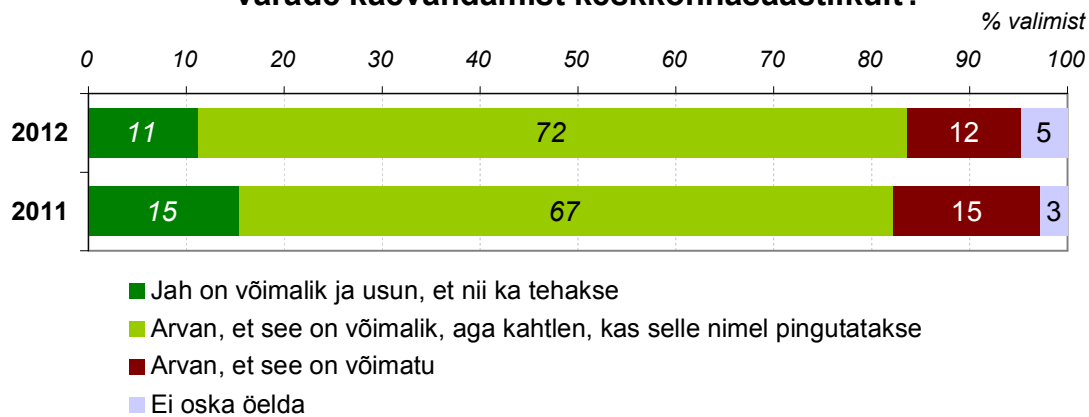

Kuidas peaks teema uurimine toimuma?

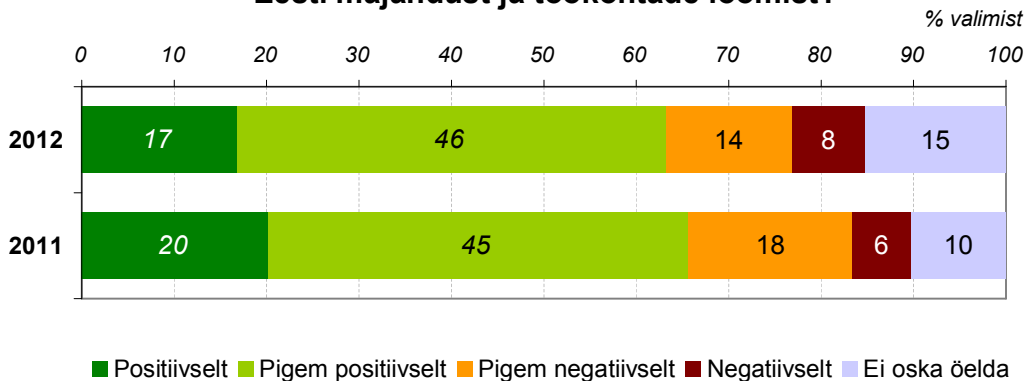

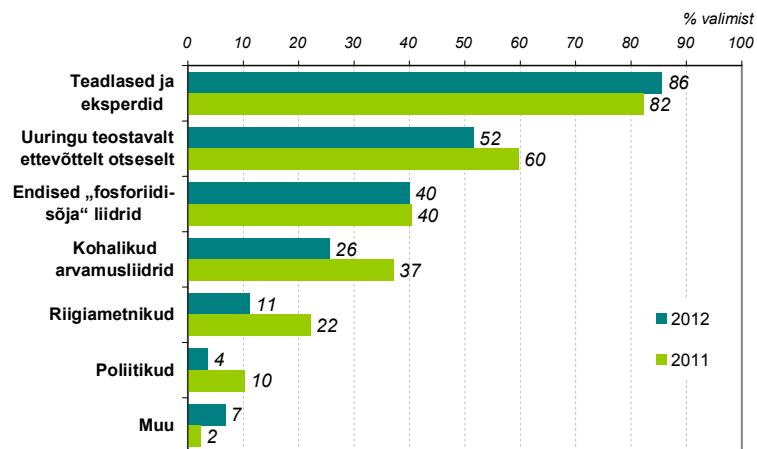
Kas teie arust oleks tänapäeval võimalik korraldada varade kaevandamist keskkonnasäästlikult?

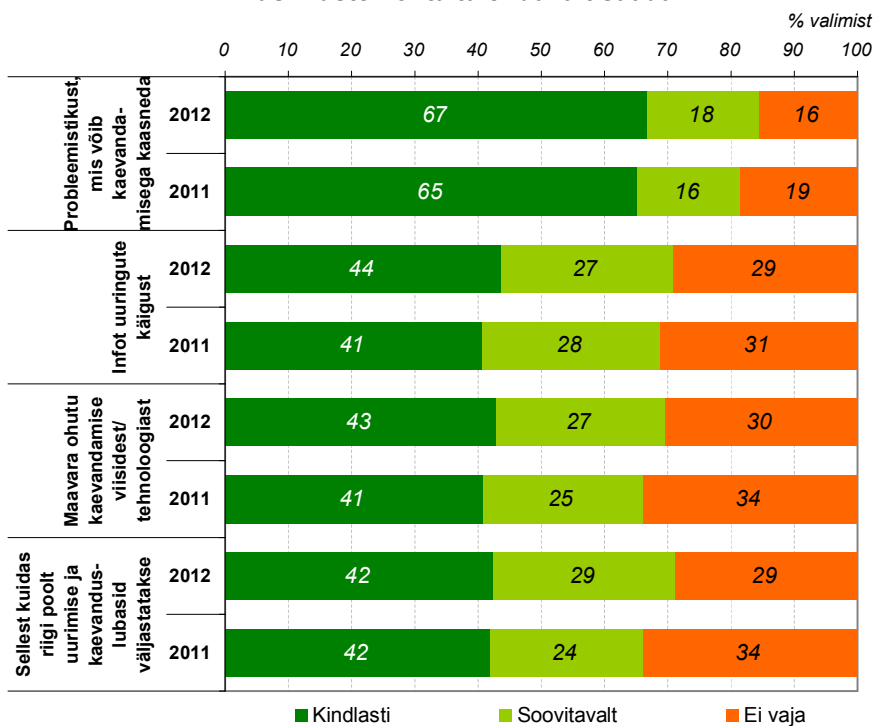
Kuidas fosforiidi kasutuselevõtt mõjutaks teie arvates Eesti majandust ja töökohtade loomist?

Kellelt sooviksite saada fosforiidi-alast infot?

Millist infot te sooviksite fosforiidi kaevandamise küsimuste kohta täiendavalt saada?

Lisa 2

Virumaa kohalike elanike käsitletud Viru Keemia Gruppi fosforiidiarenduse projekti kohta

Uuringu eesmärgiks on välja selgitada käesoleva aja Virumaa kohaliku elanikkonna käsitletud – arusaam, mõtteviis, tegutsemisviis – VKG fosforiidiarendusprojekti kohta.. Lisaks sellele mõista kohaliku elanikkonna konteksti, kuhu nad fosforiidiuuringud paigutavad, mida nad täpsemalt teavad VKG plaanidest läbi meedia vahenduse ja millise seose kohalik elanikkond loob VKG ja fosforiidiuuringute projekti vahele – milline võib olla seose puudumisel või olemasolul tulemus elanikkonna jaoks, võttes arvesse ka ajalookonteksti.

Uuringus osalemine on vabatahtlik ja iga uuritav võib osalemisest igal ajal loobuda.

Tudengite lõputööd muutuvad pärast kaitsmist avalikult kättesaadavaks TÜ raamatukogu üliõpilastööde andmebaasis DSpace. Seejuures näevad intervjuude täistekste ainult uuringut läbiviiv tudeng, tema juhendaja(d) ning töö kaitsmiskomisjoni liikmed.

Intervjuu andmeid analüüsitakse suulise intervjuu salvestise sõna-sõnalise ülesmääritud teksti ja/või kirjalike vastuste alusel. Seejuures kasutatakse töös lühikesi väljavõtteid intervjuu tekstidest. Intervjueeritavaid identifitseeritakse uurimistöös nime initsiaalidega.

Intervjuu üles kirjutatud tekstidest eemaldatakse kolmandate isikute nimed vms anonüümsust ohustav informatsioon; audio ja video andmete korral eemaldatakse identifitseerimist võimaldav materjal või töödeldakse see anonüümsuse tagamiseks.

Mind,....., on informeeritud ülalmainitud uuringust ja ma olen teadlik läbiviidava uurimistöö eesmärgist ja uuringu metoodikast ning kinnitan oma nõusolekut selles

osalemiseks allkirjaga. Tean, et uuringu käigus tekkivate küsimuste ja võimalike probleemide kohta saan mulle vajalikku täiendavat informatsiooni uuringu teostajalt:

Liina Reinsaar

Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi ekstern

liina.reinsaar@gmail.com

tel 517 7601

Intervjueeritava allkiri.....

Kuupäev, kuu, aasta .....

Intervjueeritavale informatsiooni andnud isiku nimi: .....

Intervjueeritavale informatsiooni andnud isiku allkiri: .....

Kuupäev, kuu, aasta .....

Lisa 3 Intervjuu kava

Esmalt uurin Teie kokkupuudet fosforiidi teemaga üldisemalt

Milline oli viimane uudis, mida fosforiidi teemal kuulsite/lugesite? Kui aktiivselt Te fosforiidiarutelu üldiselt jälgite?

Kui sageli Te sellel teemal pereringis vestlete? Kui sageli teiste tuttavate, vallaelanike ja ka elanikega väljaspool valda räägite? Millest täpsemalt räägitakse? Millise osapoole initsiatiivil arutelud sünnivad?

Mis on Teile üldiselt praegusest arutelust silma jäänud? Mis mulje on jäänud fosforiidi arendamise plaanidest? Kuidas iseloomustate, mis on silma jäänud?

Kelle sõnavõttud fosforiidi teemadel sümpatiseerivad Teile kõige rohkem ja miks? Kelle omad mitte ja miks?

Milline tähendus on Teie jaoks fosforiidil siin piirkonnas? Kuidas see Teie elu mõjutab? Mis tundeid see Teis tekitab?

VKG avalikustas 2011. aasta suve lõpus plaani asuda uurima Eestis asuvaid fosforiidi varusid ja selle kasutuspotentsiaali

- 1 Mida Te olete VKG fosforiidarenduse projektist kuulnud? Mida Te sellest arvate?
- 2 (Võtke nüüd hetk ja mõelge tagasi sellele hetkele, kui Te...) Püüdke mõttes ajas tagasi minna ja meenutada, kellelt või kustkaudu Te sellest uudisest esimesena kuulsite?
- 3 Meenub Teile, milline oli Teie esimene mõte sellega seoses?
- 4 Mida Te selle peale tegite? Millised olid Teie ootused selle kohta, mis juhtuma hakkab? Kas see oli oluline teema Teie jaoks?

Muutused, nii positiivsed kui ka negatiivsed, kodukoha ümbruses ja keskkonnas mõjutavad kohaliku inimese elu

- Mida Te arvate, mida see fosforiidarendus võib Teie kodukohas kaasa tuua? Nii positiivseid? Nii negatiivseid?
- Millisena näete enda tulevikku siin, kui VKG hakkab tõesti fosforiiti kaevandama?

- Kuivõrd Te olete teadlik sellest, kui lähedale kaevandused Teile võivad tulla, juhul, kui need fosforiidikaevandused tõesti tulevad? Millist tüüpi kaevandused võiksid need teie arvates olla – avakaevandused või allmaakaevandused?
- Kuivõrd on VKG fosforiidiarenduse plaanid mõjutanud Teie plaane tuleviku suhtes? (Töölased valikud, ettevõtlus, kodu jms)

Fosforiidi vastu ei tunne huvi ainult VKG, meediast võib lugeda, et huvilisi on teisigi

- Mis on Teile oluline ettevõtte puhul, mis fosforiidiga tegeleb? Kuidas ta peaks toimima?
- Kas Teie jaoks on oluline ettevõtte varasem taust, kes soovib Teie kogukonnas arendustegevusi teha? Mis ettevõtte varasemast tegevusest teile korda läheks? (on oluline, ei ole oluline)
- Millistel tingimustel Te lubaksite ettevõttel Teie kogukonnas kaevandamist läbi viia?
- Kas Teie kogemusel fosforiidi ja põlevkivi arendamine millegi poolest erinevad? (kohaliku elanikkonnaga suhtlemisel, äritegemise põhimõtetes, töötajasse suhtumisel, uuringute läbiviimisel, riigitasandil suuremate otsuste vastuvõtmisel) Milles? Kas ettevõtete lähenemised on erinenud? Kas Teie jaoks on vahet, kas kaevandada siit põlevkivi või fosforiiti?
- Millised ettevõtted või organisatsioonid võiksid/saaksid fosforiiti kaevandada? Kui te saaksite kaasa mõelda, mille järgi lube väljastada võiks?
- Mida Te arvate VKG-st? Kuidas Te iseloomustate seda ettevõtet? Kuidas on teie arvates VKG fosforiidiarendust ajanud?
- Mis on Teie arvates VKG-le oluline? Kui jätta kõrvale ärihuvid, siis milliseid eesmärke on püüdnud VKG sellele lisaks saavutada? (töötajate tingimused, toetused spordile vms).

Fosforiidisõjast on möödunud üle 25 aasta

- Kas Te mäletate fosforiidisõja aega?
- Mis on Teie arvates erinevat ammustes fosforiidiarenduse plaanides ja praegustes?
- Mida peab eelnevast fosforiidisõjast arvesse võtma?

- Mitmed inimesed on oma fosforiidisõjaaegsest arvamusest lahti öelnud, mida Teie sellest arvate?
- Kas fosforiidisõjal on Teie jaoks mingisugune tähendus? Eile ja täna Mida me peaks laiemalt eelnevast fosforiidisõjast arvesse võtma tänases päevas? (eeldus, et inimene on piisavalt vana sellele küsimusele vastamiseks)

Aitäh, sellega on intervjuu ühel pool. Kui te soovite midagi veel lisada, mis võiks teie arvates oluline olla, palun avaldage veel arvamust.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Liina Reinsaar (sünnikuupäev:48601200229)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Kohalike elanike käsitletud Viru Keemia Grupi fosforiidiuuringute kohta, mille juhendaja on Maie Kiisel.
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 27.05.2013